

Friedrich Nietzsche
Súmraak modiel

alebo
Ako sa filozofuje kladivom

Z nemeckého originálu
Götzen-Dämmerung
oder
Wie man mit dem Hammer philosophiert
Walter de Gruyter & Co., Berlin 1969

Preložil © Rastislav Škoda

vydal ©PhDr. Milan Štefanko – Vydavateľstvo IRIS 2005

Tlač: Tlačiareň IRIS, Bodvianska 21, 821 07 Bratislava

Tel./fax: 02/45259552

Objednávky

ISBN

Nietzscheho diela

v preklade Rastislava Škodu

vo vydavateľstve IRIS:

Tak vřavel Zarathustra – Kniha pre vřetkých a pre nikoho (2002)

Antikrist – Pokus o kritiku kresťanstva (2003)

Ecce homo – Ako sa človek stane tým, čím je (2004)

Obsah

Predhovor

Úslovía a šípy

Problém Sokrata

„Rozum“ vo filozofii

Ako sa konečne „skutočný svet“ stal bájkou

Morálka ako čosi proti prírode

Štyri veľké omyly

„Zlepšovatelia“ ľudstva

Čo Nemcom uniká

Potulky nečasového

Za čo ďakujem antike

Hovorí kladivo

Predhovor ¹

Udržať si veselosť pri spracovávaní pochmúrnej a nadovšetko zodpovednej záležitosti nie je teda malé majstrovstvo: a predsa, čo je potrebnéjšie ako veselosť? Nepodariť sa nič, na čom nemá podiel nadšenie. Až prebytok sily je dôkazom sily. – *Prehodnotenie všetkých hodnôt*, tento taký čierny a taký strašný otáznik, že zatieni toho, čo ho kladie – tá osudná úloha núti každú chvíľu bežať na slnko striasť zo seba ťažkú, pritŕažkou sa stávajúcu vážnosť. Na to je dobrý každý prostriedok, každý „prípád“ je šťastná náhoda. Predovšetkým *vojna*.² Vojna bola vždy veľkou múdrosťou do seba zahľadených hlbokomyseľných duchov; uzdravujúco pôsobí ešte aj zranenie. Oddávna je mojím heslom úslovie, ktorého pôvod skrývam pred učenou zvedavosťou:

*Poranenie posilňuje ducha a dodáva odvalu.*³

Druhá možnosť liečby, za istých okolností mi ešte príhodnejšia, je *vypočuť modly* ... Vo svete je viac modiel ako skutočností: pre tie je určený *môj* „uhrančivý pohľad“ na tento svet, aj moje „uhrančivé ucho“ ... Tu raz kláste otázky *kladivom*⁴, a, možno, ako odpoveď počuť ten slávny dutý tón, čo vychádza zo zdutých vnútorností – aká to rozkoš pre toho, čo má ešte uši za ušami, – pre mňa, starého psychológa a lapača potkanov⁵, ktorému *sa musí ohlásiť* práve to, čo by chcelo ostať nemé ...

Aj tento spis – už titul to prezrádza – je predovšetkým zotavovanie, fliačik slnka, odskočenie do príjemnej nečinnosti psychológa. Žeby to bola nová vojna? Ozvú sa tajomstvá nových modiel? ... Tento malý spis je *veľké vyhlásenie vojny*; a čo sa týka výsluchu modiel, nie sú to tento raz súčasné modly, ale *odveké*, na ktoré sa bije kladivom ako hudobnou ladičkou, – niet starších, presvedčenejších, nafúkanejších modiel ... Ani dutejších ... Čo nebráni to tomu, aby sa im *najviac verilo*; ani sa nehovorí, najmä v najvznesenejšom prípade, modla ...

V Turíne 30. septembra 1888, v deň, keď bola dokončená prvá kniha

*Prehodnotenia všetkých hodnôt*⁶.

Friedrich Nietzsche

¹ Poznámky a vysvetlivky

² Nietzsche prepísal niektoré pasáže z iných diel a pridal len pár viet či odstavcov. Preto dosť hrubý a schematický text niektorých kapitol.

³ Pojem vojny treba brať u Nietzscheho doslova, ale aj metaforicky vzhľadom na hrdinov napr. Trójskej vojny, kde boli situácie nevyhnutne veľmi konfliktné.

⁴ V orig. lat. „*Increscunt animi, virescit volnere virtus.*“ – jediný zachovaný verš Furia Antiasa, rímskeho historika 1. stor. pred n.l., ktorého cituje Aulu-Gelle v *Atických nociach*.

⁵ Kladivo slúži najprv na auskultáciu modiel, ich vypočutie (poklepom), potom na ich rozbitie.

⁶ Narážka na známu nemeckú rozprávku o hamelnskom lapačovi potkanov, ktorý zbavil mesto potkanej pliaga tým, že hrajúc na flautu vyvábil potkanov z dier a zaviedol ich do rieky, kde sa utopili. Pretože mu nevďační obyvatelia odmietli zaslúženú odmenu, zviedol do rieky ich deti.

⁷ Premenovaná nakoniec na *Antikrista*.

Úslovia a šípy

1

Sladká nečinnosť je začiatok každej psychológie. Akože? žeby psychológia bola – nerest’?

2

Aj najodvážnejší z nás má len zriedkakedy odvahu priznať, čo vlastne *vie* ...

3

Aby sa dalo žiť osamote, treba byť zverom alebo bohom – vraví Aristoteles ⁷. Chýba tretia možnosť: treba byť obidvoje – *filozofom* ...

4

„Každá pravda je jednoduchá.“ ⁸ Nie je to dupľovaná lož? –

5

Raz pre vždy hovorím, že je veľa vecí, ktoré *nechcem* vedieť. – Múdrost’ dáva hranicu aj poznaniu.⁹

6

V divokosti svojej povahy sa človek najlepšie zbaví svojej perverzity, svojej duchovnosti ...

7

Akože? Žeby človek bol len omylom boha? ¹⁰ Či boh bol len omylom človeka? –

8

Z vojnovnej školy života. – Čo ma nezabije, posilní ma ¹¹.

9

Pomôž si sám: potom ti každý pomôže. To je princíp lásky k blížnemu.

10

Nebud’te zbabelí pri svojich činoch! Nehanbite sa po čine! – Výčitky svedomia sú neslušné.

11

⁷ Aristoteles (384-322 pred n.l.), žiak Platóna, najväčší filozof antiky. Autor metafyzickej predstavy „prvého Hýbateľa“, ktorý sa od Boha židovsko-kresťanskej tradície líši tým, že sa nezaujíma o dianie na svete, ale aj citátu „V myslení neexistuje nič, čo už zmysly nezakúsili.“ *Politika* (1253 a 29): Len ľudia a niektoré druhy živočíchov (mravce a včely) sú sociálne („politické“) tvory.

⁸ Na pomníku pri hrobe holandského lekára Hermanna Boerhaaveho (1668-1738) v Leidene je nápis „*Simplex sigillum veri*“ (Jednoduchosť je pečat’ pravdy), odkiaľ ho opakovane cituje vo svojich dielach Schopenhauer.

⁹ Narážka na Kantovu kritickú filozofiu (*Hranice čistého rozumu* ...) a predvídanie Freudovej psychoanalýzy ako obrany proti strachu pred zakázanými túžbami, čo vyústilo do Nietzscheho teórie *zabúdania* ako podmienky psychického zdravia.

¹⁰ V § 48 *Antikrista* paroduje Nietzsche prvé verše *Genezis*, resp. Boha, ktorý si neskoro uvedomuje, ako zle stvoril človeka – a, myzogýnia zaväzuje, ženu.

¹¹ Aj *Ecce homo*, „Prečo som taký múdry“, str. 13. Možno narážka na ochranné očkovanie proti kiahňam, možno na pohnútky „sebaaprekonania“.

Môže byť *somár* tragickým prípadom? – Že niekto hynie pod ťarchou breмена, ktoré ani nevládze uniesť, ani nemôže zhodiť? ... To je prípad filozofa.

12

Ak má človek svoju odpoveď na *prečo?* v živote, znesie sa so skoro každým *ako?* – Človek nebaží po šťastí; to robia len Angličania. ¹²

13

Človek stvoril ženu – z čoho? Z rebra svojho boha ¹³, – svojho „ideálu ...“

14

Čože? Ty hľadáš? Chcel by si sa zdesaťnásobiť, zostonásobiť? Hľadáš prívržencov? – Hľadaj *nuly!* ¹⁴ –

15

Posthumným ¹⁵ ľudom – napríklad mne – sa rozumie horšie ako načas narodeným, ale lepšie ich *počuť*. Presnejšie povedané: nám sa nikdy nerozumie – a *odtiaľ* pochádza naša autorita ...

¹² Narážka na utilitaristické teórie anglických filozofov Benthamu a Milla o morálke, ktorá má priniesť šťastie čo najväčšiemu počtu ľudí.

¹³ Inverznou paródiou na biblický mýtus (Gn 2,24) pripomína Nietzsche svoju obľúbenú tému, že človek má radšej svoje „ideály“ ako skutočnosť, ktorú často porovnáva so ženou.

¹⁴ *Journal Goncourtovcov*: „Hľadajú nuly, aby zdesaťnásobili svoju hodnotu.“

¹⁵ Narodený *posthumne* – narodený po smrti otca.

16

Medzi ženami. – „Pravda? Ó, pravdu nepoznáte! Nie je to atentát na všetky naše *hanblivosti*?

“* 16

17

To je umelec, ako mám umelcov rád, je skromný vo svojich potrebách: chce vlastne len dve veci, svoj chlieb a svoje umenie, – panem et *Circen*¹⁷ ...

18

Kto nevie vložiť do vecí svoju vôľu, dáva im aspoň *zmysel* ... to znamená, že verí, že vôľa je už v nich (to je princíp „viery“).

19

Ako? Vy ste volili cnosť a vypätú hrud', no súčasne poškľučujete po výhodách ľudí bez zábran? – Ale veď cnostný *sa zrieka* „výhod“ ... (vyvesiť antisemitovi na domové dvere¹⁸).

20

Dokonalá žena sa dopúšťa literatúry ako malého hriechu: pre pokus, len tak pomimo, obzerajúc sa, či to niekto spozoroval, a *aby* to niekto spozoroval ...

21

Oddať sa hodno len situáciám, v ktorých neslobodno mať falošné cnosti, kde človek skôr, ako tanečník na svojom lane¹⁹, alebo sa zrúti, alebo postojí – alebo to zanechá ...

22

„Zlí ľudia nemajú žiadne piesne.“²⁰ – Ako to potom, že Rusi majú piesne?

23

„Nemecký duch“: od osemnástich rokov je to *contradictio in adiecto**²¹.

24

Tým, že človek hľadá začiatky, stáva sa rakom. Historik hľadá dozadu; nakoniec je jeho *viera* spiatočnicka.

25

Spokojnosť chráni aj pred prechladnutím. Prechladla niekedy žena, ktorá vedela, že je dobre oblečená? – Mám na mysli prípad, že bola chabo oblečená.

¹⁶ V orig. franc. „*pudeurs*“. Čo je v origináli po francúzsky, resp. inou rečou ako po nemecky, označujeme hviezdičkou.

¹⁷ *Panem et circenses* (Chlieb a hry) zo *Satýr* (X, v.81) rímskeho básnika Juvenala. Slovnou hrou robí Nietzsche z cirkusu Circen, grécku bohyňu, ktorá premenila Ulysových druhov na prasatá (*Odysea*).

¹⁸ Márne robili po smrti z Nietzscheho antisemitu jeho sestra (vydatá za veľkého antisemitu) aj iní; Nietzsche odsudzoval a nenávidel antisemitizmus ako prototyp moralizátorstva slabých (zo závidy a pomsty) a paradigmy resentimentu (nenávidy).

¹⁹ *Tak vravel Zarathustra*, Zarathustrov predhovor, „O nadčloveku a poslednom človeku“, § 6, s.13.

²⁰ Verš z básne „Spevy“ od J.G. Seumeho (1763-1810), ktorý sa stal príslovím.

²¹ ? V orig. lat. „*contradictio in adiecto*“. Keď to Nietzsche píše roku 1888, je to 18 rokov od r. 1870, víťazstva Pruska nad Francúzskom a od r. januára 1871, vyhlásenia II. ríše Wilhelmom I. a Bismarckom.

26

Mám sa na pozore pred všetkými systematikmi a idem im z cesty. Vôľa zaraďovať je nedostatok čestnosti.

27

Žena sa považuje za hlbokú – prečo? Lebo jej nikdy neprídete na dno. Žena nie je *ani len* plytká²².

28

Keď má žena mužské cnosti, je to na zutekanie; keď nemá žiadne mužské cnosti, zuteká sama.

29

„Koľko sa kedysi svedomie nahryzlo!²³ A aké dobré zuby malo! – A dnes? Kde je chyba?“ – pýta sa jeden zubný lekár.

²² Opäť *Journal Goncourtovcov*, kde je žena „nepreniknuteľná nie pretože je hlboká, ale pretože je dutá“.

²³ V nemčine slovná hračka s etymológiou výrazov *Gebiss* (čelúť, ktorá hryzie) a *Gewissensbiss* (hryzenie svedomia).

30

Človek sa zriedka dopustí len jednej prenáhlenosti. Pri prvom prenáhlení robí vždy príliš veľa. Práve preto sa obyčajne dopustí druhej prenáhlenosti – tentoraz robí primálo ...

31

Zašliapnutý červ sa krúti. To je rozumné. Zmenšuje tým pravdepodobnosť, že ho zašliapnu znovu. V jazyku morálky je to: *pokora*. –

32

Existuje odpor voči lži a pretvárke pochádzajúci z pyšného pojmu cti; existuje taký istý odpor zo zbabelosti, lebo lož je *zakázaná* božím prikázaním. Sú takí, čo neklamú zo zbabelosti ...

33

Ako málo stačí ku šťastiu! Zvuk gájd. – Bez hudby by bol život omylom. Keď Nemec spieva chválospevy, považuje sa za boha²⁴.

34

Myslieť a písať sa dá len posediačky*²⁵ (G. Flaubert). – Chytil som ťa, nihilista! Práve vysedávanie je *hriech* proti Duchu svätému! Len *vychodené* myšlienky majú cenu.

35

Sú prípady, keď sa my, psychológovia, správame ako kone a zmocní sa nás nepokoj: vidíme svoj vlastný tieň mihať sa pred nami.²⁶ Psychológ musí odvrátiť svoj pohľad od seba, aby vôbec videl.

36

Či my, imoralisti²⁷, *škodíme* cnosti? – Tak málo ako anarchisti kniežatám. Odkedy sa na nich strieľa, sedia opäť pevne na svojich trónoch. Poučenie: *na morálku treba strieľať*.

37

Bežíš *pred* ostatnými? – Robíš to ako pastier? Či ako výnimku? Tretia možnosť by bol zbeh ... *Prvá* otázka svedomia.

38

Si pravý? Alebo len herec? Si zástupca? Alebo priam to, čo je zastúpené? – Nakoniec si možno len nápodoba herca ... *Druhá* otázka svedomia.

39

Sklamaný sa ozval. – Hľadal som veľkých ľudí, ale našiel som vždy len *opice* ich ideálu.

40

²⁴ V slovách chýrnej básne/piesne „Nemcova vlast“ od E.M. Arndta: „... und Gott im Himmel Lieder singt“, dal Nietzsche datív (... Bohu v nebi spieva piesne) do nominatívu (Boh spieva v nebi piesne). Na tento (pravdepodobne úmyselný) omyl upozornil Peter Gast.

²⁵ V orig. franc. „*On ne peut penser et écrire qu'assis*“. V úvode Maupassanta k *Listom Flauberta* George Sandovej (Paríž, 1884).

²⁶ Narážka na koňa Alexandra Veľkého, Bucefala, ktorý sa bál svojho tieňa.

²⁷ V liste C. Fuchsovi z 28. júla 1988 Nietzsche píše: „Imoralita je najvyššia intelektuálna poctivosť, aká sa kedy dosiať dosiahla“. Aj v *Ecce homo* („Prečo som osudom“, s. 116) sa Nietzsche označuje za imoralistu, čo nemá nič spoločné s nemravnosťou.

Si z tých, čo sa prizierajú, alebo z tých, čo priložia ruku k dielu, – alebo z tých, čo odvrátia zrak a držia sa bokom? ... *Tretia* otázka svedomia.

41

Chceš sprevádzať? Či viesť? Či ísť si sám? ... Treba vedieť, čo človek chce, a že chce. *Štvrtá* otázka svedomia.

42

Boli to pre mňa stupne a ja som po nich vystúpil hore, – musel som po nich stúpať. Ony si však mysleli, že som si na nich chcel odpočinúť.

43

Čo na tom, že *ja* mám pravdu? *Mám* priveľa pravdy. – A kto sa dnes najviac smeje, smeje sa aj naposledy²⁸.

44

Vzorec môjho šťastia: jedno Áno, jedno Nie, jedna rovná, čiara jeden *cieľ* ...

²⁸ ? Nietzsche obracia nemecké porekadlo „Kto sa smeje naposledy, ten sa smeje najlepšie“ na jeho opak. Francúzi hovoria „Kto sa smeje dnes, bude v nedeľu plakať“.

Problém Sokrata

1

O živote súdili najmúdrejší ľudia vo všetkých dobách rovnako: *nestojí za nič* ... Vždy a všade bolo počuť z ich úst ten istý hlas, – hlas plný pochyb, trudnomyseľnosti a únavy zo života, plný odporu proti životu. Aj Sokrates povedal, keď umieral: „Žiť – to znamená byť dlho chorý: záchrancovi Asklépiovi²⁹ dlhujem kohúta.“ Aj Sokrates mal toho dosť. – Čo to *dokazuje*? Na čo to *poukazuje*? – Kedysi by sa bolo povedalo (ó, povedalo sa to, aj dosť hlasno, a prví boli naši pesimisti!): „V každom prípade na tom musí byť trocha pravdy! *Súhlas múdrych**³⁰ dokazuje pravdu.“ – Ale povedali by sme to ešte aj dnes? Máme na to *právo*? „Musí tu byť v každom prípade niečo *choré*,“ – to na to odpovieme: na týchto najmúdrejších ľudí všetkých čias³¹ by sa malo zblízka posvietiť! Neboli tí už všetci nepevní v nohách? Neboli trochu oneskorení? Dengľaví? Dekadentní*³²? Neprišla múdrosť na zem ako havran, ktorého vzrušuje slabý pach zdochliny? ...

2

Samému mi prišla na um táto neúcta, že totiž títo veľkí mudrci sú *úpadkové typy*, po prvý raz práve v prípade, ktorý najsilnejšie protirečí predsudkom učených aj neučených ľudí: spoznal som v Sokratovi a Platónovi príznaky úpadku, nástroje gréckeho rozpadu, niečo pseudogrécke, niečo protigrécke („*Zrod tragédie*“ 1872). Spoznával som čoraz viac, že onen súhlas múdrych*³³ vôbec nedokazuje, že majú pravdu v tom, v čom sú si zajedno: dokazuje skôr, že títo najmúdrejší z múdrych sa akosi *fyziológicky* zhodli, že budú mať rovnaký negatívny postoj k životu, – a *nemôžu* inak. Hodnotenia a posudzovania života, za alebo proti, nemôžu byť nakoniec nikdy pravdivé: majú len cenu symptómov, do úvahy prichádzajú len ako príznaky – také posudky sú vo svojej podstate iba hlúposti. Treba sa toho dotknúť prstami a pokúsiť sa pochopiť túto podivuhodnú *jemnosť**³⁴, že *hodnota života sa nedá odhadnúť*. Neodhadne ju živý, lebo je sám stránkou, dokonca predmetom sporu, a nie sudcom; ani mŕtvy, a to z iného dôvodu. – Ak filozof vidí v *hodnote* života problém, je to dokonca námietka proti nemu, otáznik k jeho múdrosti, prejav jeho nerozumnosti. – Akože? Všetci títo veľkí mudrci – nielenže boli *dekadenti**, neboli ani múdri? – Ale vrátim sa k problému Sokrata.

3

Svojím pôvodom patril Sokrates do najnižšej vrstvy ľudu: vzišiel z chudoby. Vie sa a dá sa vidieť, aký bol ošklivý. Ale ošklivosť, ktorá je v podstate námietka, je u Grékov skoro jej vyvrátenie. Bol Sokrates vôbec Grék? Ošklivosť je často výraz skríženého vývoja, krížením *zabrzdeného* vývoja.

²⁹ Grécky Asklepios, resp. rímsky Aeskulap, boli bohovia lekárstva. V Platónovom *Faidonovi*, rozprave o nesmrteľnosti ľudskej duše (118a), stojí len druhá časť tohto súvetia.

³⁰ V orig. lat. „*consensus sapientium*“.

³¹ V orig. „*Weiseste aller Zeiten*“ – pochádza z Goetheho *Koptického spevu*.

³² V origináli sú všetky výrazy spojené s dekadenciou po francúzsky, napr. *décadence*, *décadent*; Nietzsche popužíva aj inak veľa francúzskych výrazov a zvrátov, nie vždy celkom správne. Považuje sa za reprezentanta dekanie, ktorý ju však má prekonať (*Ecce homo*, „Prečo som taký múdry“, str. 11).

³³ V orig. lat. „*consensus sapientium*“ ako v pozn. 28.

³⁴ V orig. franc. *finesse*.

Inokedy sa javí ako vývoj smerujúci k úpadku. Kriminalistickí antropológovia nám hovoria, že typickí zločinci sú oškliví: *obluda tvárou, obluda duchom*³⁵. Ale zločinec je dekadent. Bol Sokrates typický zločinec? – Iste by tomu neprotirečil posudok slávneho fyziognóma, ktorý znel Sokratovým priateľom tak pohoršlivo. Tento cudzinec, ktorý sa vyznal v obličajoch, prechádzajúc Aténami povedal Sokratovi do tváre, *že je monstrum**, – že má v sebe všetky zlé neresti a vášne. A Sokrates odvetil len: „Poznáte ma, pán môj!“³⁶

³⁵ V orig. lat. „*monstrum in fronte, monstrum in animo*“. Tieto cynické (a vedecky nepodložené) názory boli v tom čase u kriminológov a u tých, čo sa nimi cítili, bežné: verilo sa, že existuje vzťah medzi „vrodenu zločinnosťou“ a morfológickými znakmi, napr. vzhľadom tváre alebo formou lebky; vrcholilo to za nacizmu v Nemecku; podobne sa dnes niektorí „vedci“ pokúšajú hovoriť o „génoch zločinnosti“, alkoholizmu a i.

³⁶ Podľa Cicerónovej anekdoty v jeho *Tusculanes* (IV, 37,80) našiel sýrsky mág a fyziognóm Zopyros v rysoch Sokratovho obličaja znaky tuposti a zmyselnosti.

Na *dekadenciu** poukazuje u Sokrata nielen zvrhlosť a anarchia inštinktov, k čomu sa sám priznal: svedčí o nej aj mimoriadne plodná logika a *zloba rachitika*, ktoré ho charakterizujú. Nezabudnime ani na sluchové halucinácie, vysvetľované nábožensky ako „Sokratov démon“³⁷. Všetko je pri ňom prehnané, *komické*, karikatúra, a súčasne je všetko skryté, zákerné, podzemné. – Snažím sa pochopiť, z akej idiosynkrázie³⁸ pochádza Sokratova rovnica, že rozum = cnosť = šťastie: je to najbizarnejšia rovnica, aká existuje a osobitne hovoria proti nej všetky inštinkty starých Helénov.

5

Sokratom sa záľuba Grékov náhle mení v prospech dialektiky³⁹: čo sa to vlastne deje? Predovšetkým sa potláčajú *aristokratické* spôsoby; dialektika vynáša na povrch zberbu. Pred Sokratom sa v dobrej spoločnosti dialektické spôsoby odmietali: považovali sa za zlé správanie, odhaľovali. Mládež pred nimi vystříhali. Nedôverovalo sa tým, čo takto prezentovali svoje dôkazy. Čestné⁴⁰ veci, rovnako ako čestní ľudia, nenosia svoje dôkazy len tak na dlani. Nepatrí sa ukazovať všetkých päť prstov. Málo je hodné, čo sa najprv musí dať dokázať. Všade, kde ešte patrí autorita k dobrým mravom, kde sa „nedokazuje“, ale prikazuje, je dialektik akýmsi gašparom: smejú sa z neho, neberú ho vážne. – Sokrates bol gašpar, ktorý *sa nechá brať vážne*: čo sa tu vlastne stalo? –

6

Človek volí dialektiku len vtedy, keď nemá inú možnosť. Vie sa, že sa ňou budí nedôvera, že málo presviedča. Nič sa nedá zmazať tak ľahko ako efekt dialektika: dokazuje to skúsenosť každého zhromaždenia, kde sa diskutuje. Dialektika môže byť len posledná *sebaobrana* v takých rukách, čo už nemajú iné zbrane. Treba, aby si človek musel svoje právo *vynucovať*: inakšie ju radšej nepoužíva. Preto boli Židia dialektici; aj Bystrý lišiak⁴¹; čože? Hádam aj Sokrates? –

7

Je Sokratova irónia výrazom revolty? Plebejského hnevu? Vychutnáva ako utláčaný vlastnú divokosť⁴² v bodaní nožom sylogizmu⁴³? *Pomstí sa* Sokrates na aristokratoch, ktorí ho fascinujú⁴⁴? – Ako dialektik má človek v rukách neúprosnú zbraň, s ktorou sa môže stať tyranom; víťaziac však

³⁷ Platón, *Obrana Sokratova* (31 d).

³⁸ Idiosynkrázia je Nietzscheho veľmi obľúbený lekárskejší či psychiatrický odborný výraz: svojrázne prejavy jedinca, odlišujúce ho od iných jedincov; dnes skôr precitlivosť až neznášanie niektorých látok (alergia).

³⁹ Dialektika tu značí spôsob vedenia diskusie: otázky, odpovede, popieranie, vyvracanie; sofisti Protagoras, Gorgias a Hippias boli jej majstrami.

⁴⁰ V orig. pofrancúzštené „*honnette Dinge, honnette Menschen*“.

⁴¹ Bystrý lišiak – ľudová rozprávka a Goetheho satyra *Reinecke Fuchs* na tému prefikanej lišky.

⁴² V orig. pofrancúzštené „*Ferozität*“.

⁴³ Sylogizmus – deduktívny úsudok, pri ktorom sa záver robí z prvej premisy prostredníctvom druhej; jeho teória pochádza od Aristotela, nie od Sokrata.

⁴⁴ V orig. pofrancúzštené „*die er fascinirt*“, čo by bolo skôr „ktorých fascinuje“; Nietzscheho francúzština nebola dokonalá.

zahanbuje. Dialektik prenecháva protivníkovi povinnosť dokázať, že nie je idiot: budí v ňom zúrivosť, a súčasne ho robí bezmocným. Dialektik *oslabuje**⁴⁵ intelekt svojho protivníka. – Ako? Žeby bola Sokratova dialektika len formou *pomsty*?

8

Vysvetlil som, čím mohol Sokrates odpudzovať: tým skôr teba vysvetliť *skutočnosť*, že ľudí fascinoval*⁴⁶. – Po prvé je to jeho objav nového druhu zápasu*⁴⁷, – v ktorom bol pre aristokratické kruhy Atén prvým šermiarom. Fascinoval ich tým, že mieril na bojovný pud Helénov – a že zaviedol do palestry⁴⁸ medzi mladými mužmi a mládeňcami nový variant boja. Sokrates bol aj veľký *erotik*⁴⁹.

9

Ale Sokrates uhádol ešte viac. Prehliadol pocity svojich aristokratických Aténčanov; pochopil, že jeho prípad, jeho vlastná idiosynkrázia, už nebola výnimkou. Ten istý druh degenerácie sa v tichosti šírila všade: staré Atény sa chýlili ku koncu. – A Sokrates pochopil, že celý svet ho *potreboval*, – jeho prostriedky, jeho liečbu, jeho osobnú metódu sebazáchovy ... Všade panovala anarchia inštinktov; všade bolo vidieť výstrednosť: všeobecné nebezpečenstvo dostávalo názov *obluda ducha**⁵⁰. „Pudy chcú robiť tyrana; treba vynásť *proti-tyrana*, ktorý bude silnejší“ ... Keď fyziognóm, o ktorom už bola reč, odhalil Sokratovi, kto je, a že je hniezdom všetkých zlých vášní, pridal veľký ironik ešte pár slov, ktoré sú kľúčom k jeho pochopeniu. „To je pravda, povedal, ale stal som sa pánom nad všetkými.“ Ako sa stal Sokrates pánom nad *sebou*? – Jeho prípad bol v podstate len extrémnym prípadom, ktorý bil do očí tým, čo sa vtedy začínalo stávať všeobecnou biedou: že už nikto nebol svojím pánom a že sa inštinkty obracali jeden *proti* druhému. Sokrates fascinoval ako takýto extrémny prípad – jeho príšerná ošklivosť bola všetkým na očiach: rozumie sa samo sebou, že fascinoval ešte väčšmi ako odpoveď, ako riešenie, ako zdanie *liečby* tohto prípadu.

10

Keď treba urobiť z *rozumu* tyrana, ako to urobil Sokrates, hrozí nemalé nebezpečenstvo, že niečo iné sa stane tyranom. *Záchrana* sa našla v racionalite, no ani Sokrates, ani jeho „choroba“ nemali možnosť stať sa rozumnými voľbou, – rozumnosť sa stala nevyhnutnou*⁵¹, bol to ich *posledný* prostriedok. Fanatizmus, s akým sa všetko grécke myslenie vrhlo na rozumnosť, prezrádzal zúfalú situáciu: hrozilo nebezpečenstvo a bola len jedna voľba: alebo zahynúť, alebo byť – *absurdne rozumným* ... Moralizmus gréckych filozofov je patologicky podmienený už od Platóna; aj ich hodnotenie dialektiky. Rovnica „rozum = cnosť = šťastie“ znamená len jedno: treba napodobniť Sokrata a trvalým *denným svetlom* posvietiť na temné žiadostivosti – denným svetlom rozumu. Treba

⁴⁵ V orig. pofrancúzštené „*depotenzirt*“, čo je výraz z Hahnemannovej homeopatie; neuveriteľné tvrdenie, že riedením sa dosahuje zvýšenie účinnosti nejakej látky, že sa „účinnok“ potencuje či dynamizuje.

⁴⁶ V orig. opäť pofrancúzštené „*fascinirt*“.

⁴⁷ V orig. gr. „*agonu*“, starogréckeho zápasu, sčítajú vo fyzickej i intelektuálnej oblasti, napr. pri Olympijských hrách.

⁴⁸ *Palestra* – zápasisko; budova v Aténach, kde sa konali zápasy.

⁴⁹ V tomto zmysle sa o Sokratovi vyjadril Platón v *Lysis* (204c), *Bankete* (177e) aj *Féde* (257a).

⁵⁰ V orig. lat. „*monstrum in animo*“.

⁵¹ V orig. franc. „*de rigueur*“.

byť za každú cenu múdрым, jasným, presným: každý ústupok inštinktom, podvedomiu, vedie do *priepasti* ...

11

Vysvetlil som, čím Sokrates fascinoval: zdal sa byť lekárom, vykupiteľom. Treba ešte poukázať na omyl, spočívajúci v jeho viere v „rozumnosť za každú cenu“? – Je sebaklamom filozofov a moralistov myslieť si, že sa zbavia *dekadencie**, ak proti nej povedú boj. Zbaviť sa jej je mimo ich možností: keby čokoľvek volili ako prostriedok na svoju záchranu, je to iba iný prejav *dekadencie** – *menia* jej prejav, ale ju samu neodstraňujú. Sokrates bol nedorozumením; *celá morálka zlepšovania, aj kresťanská, bola nedorozumením* ... Najprudšie denné svetlo, rozumnosť za každú cenu, život jasný, studený, opatrný, povedomý, bez inštinktu, odporujúci inštinktom – veď to bola iba choroba, iná choroba – a nijako nie návrat k „cnosti“, „zdraviu“, šťastiu ... *Musieť* potláčať inštinkty – to je vzorec pre *dekadenciu**: kým je život *vzostupný*, rovná sa šťastie inštinktu. –

12

– Či to on sám ešte pochopil, tento najmúdrejší zo všetkých, čo sa sami podviedli? Povedal si to nakoniec v *múdrosti* svojej odvahy k smrti? ... Sokrates *chcel* umrieť: – nie Atény mu podali, *on* sám si vzal pohár jedu; prinútil Aténčanov, aby ho otrávil ... „Sokrates nie je lekár“, povedal si tíško: „tu je len smrť lekárom ... ibaže Sokrates bol dlho chorý ...“⁵²

⁵² Platón, *Faidon* 118a.

1

Pýtate sa ma, čo všetko je idiosynkrázia u filozofov? ... Napríklad ich nedostatok ich citu pre históriu, ich nenávisť voči čo aj len predstave stávania sa, ich egypticizmus⁵⁴. Myslia si, že preukážu nejakej veci *česť*, ak ju zbavia jej historického podkladu, keď z nej, vraj z pohľadu večnosti*⁵⁵ – spravia múmiu. Všetko, s čím filozofi od tisícročí narábali, boli múmie pojmov; z ich rúk nevyšlo nič skutočne živé. Títo páni modloslužobníci abstraktných pojmov zabíjajú, vypchávajú, keď zbožňujú, – všetkému sa stávajú životunebezpečnými, keď zbožňujú. Proti smrti zmene, veku, rovnako ako proti plodeniu a rastu majú námietky – dokonca ich odmietajú. Čo je, *nestáva sa*; čo sa stáva, *nie je*. ... Ale všetci veria, až zúfalo, na bytie. Keďže sa ho však nemôžu zmocniť, hľadajú dôvody, prečo sa im upiera.

„Musí v tom byť nejaké zdanie, nejaký klam, čo nám bráni pochopiť bytie: kde väzí ten klamár?“⁵⁶ – „Máme ho“, kričia radostne, „je to zmyslovosť! Zmysly, ktoré sú aj v inom ohľade *nemorálne*, nás klamú o *skutočnom* svete. Morálka znamená zbaviť sa ilúzie zmyslov, stávania, histórie, klamstva, – história je len viera podopretá zmyslom, viera v klamstvá. Morálne je povedať Nie všetkému, čo dáva dôveru zmyslom, povedať Nie celému ostatku ľudstva: to všetko je „prstý ľud“. Treba byť filozof, múmia, monoteizmus treba prejaviť mimikou hrobárov! – A predovšetkým preč s *telom*, s touto poľutovaniahodnou fixnou ideou*⁵⁷ zmyslov! S telom postihnutým všetkými chybami logiky, aké existujú, vyvráteným, dokonca nemožným, hoci má drzosť vydávať sa za skutočné! ...“

2

S hlbokou úctou robím výnimku pri mene *Herakleita*⁵⁸. Kým ostatný národ filozofov zamietal svedectvá zmyslov, pretože poukazujú na rôznorodosť a premenlivosť, Herakleitos odmietal ich svedectvo, pretože predstavovali veci tak, ako keby mali trvanie a boli v jednote. No aj Herakleitos krivdil zmyslom. Zmysly neklamú ani tak, ako si to o nich myslia eleati⁵⁹, ani tak, ako si to myslel Herakleitos – neklamú vôbec. Až to, čo *urobíme* z ich svedectva, vloží do nich klamstvo, napríklad lož o jednote, o objektivite, o substancii, o trvaní ... „Rozum“ je príčina, že falšujeme svedectvo zmyslov. Kým zmysly svedčia o stávaní, pominutí, premene, neklamú ... Ale Herakleitos bude mať večne

⁵³ Pracovné názvy tejto kapitoly boli „Filozofia ako idiosynkrázia“, resp. „Skutočný svet a svet zdaní“.

⁵⁴ Egypticizmus je metafora, inšpirovaná básnikom Novalisom, pre myšlienky, zamerané na večnosť či bezčasovosť (múmie, sarkofágy, hrobky, posvätné sochy) väčšmi ako na budúcnosť či históriu.

⁵⁵ V orig. „*sub specie aeterni*“ (lepšie by bolo „*aeternitatis*“) – podľa Spinozu, *Etika*, (V, XXII, 1677). Baruch Spinoza (1632-1677), holandský filozof, panteista (synonymom prírody je u neho Boh).

⁵⁶ Descartes, *Meditácie* – „Tento veľký klamár ...“ (génus zla).

⁵⁷ V orig. franc. „*idée fixe*“.

⁵⁸ Herakleitos z Efezu (475-533 pred n.l.), filozof večného vznikaní, učil že prvou podmienkou všetkého je oheň. Je autorom viet, že všetko plynie (*panta rei*) a že dvakrát do tej istej rieky nevstúpiš.

⁵⁹ Školu eleatov založili Parmenides a Zenón z Eley v 6. stor. pred n.l. učením o jedinom nemennom bytí, čo je v úplnom protiklade k učeniu Herakleita, že „nemožno vstúpiť do tej istej rieky dvakrát.“

pravdu v tom, že bytie je prázdna predstava. Existuje jedine „zjavný“ svet: „pravý“ svet je len *priklamany* ...

3

– A aké jemné pozorovacie nástroje máme vo svojich zmysloch! Napríklad tento nos, o ktorom ešte nijaký filozof nehovoril s úctou a vďačnosťou, je vskutku najdelikátnejší nástroj k našim službám: dokáže konštatovať také minimálne diferencie pohybu, na ktoré nestačí ani spektroskop. Dnes máme k dispozícii práve toľko vedy, nakoľko sme sa rozhodli *prijat'* svedectvo zmyslov – nakoľko sme sa naučili zostrovať ich, vyzbrojovať sa nimi, myslieť s nimi do konca. Ostatok sú nepodarky a to, čo ešte nie je veda: chcem povedať metafyzika, teológia, psychológia, náuka o poznaní. *Alebo* aj formálna veda, teória znakov: ako logika a aplikovaná logika, matematika. V tých sa skutočnosť vôbec nevyskytuje, ani ako problém; ani sa tam nekladie otázka, akú hodnotu má vôbec taká dohoda o znakoch, ako je logika. –

Ani *druhá* idiosynkrázia filozofov nie je menej nebezpečná: spočíva v zámene posledných vecí s prvými. Filozofi kladú to, čo je na konci – žiaľ, k tomu by vôbec nemalo prísť! – „najvyššie pojmy“, to znamená tie najbežnejšie a najprázdnnejšie pojmy, posledný dym vyparujúcej sa skutočnosti, na začiatok, a to *ako* začiatok. Zás je to len výraz ich spôsobu uctievania: čo je vyššie, *nesmie* rásť z nižšieho, *nesmie* vôbec dorásť ... Morálka: Všetko, čo je prvej triedy, musí byť príčinou seba samého*⁶⁰. Ak niečo pochádza z niečoho iného, je to námietka, pochybnosť o hodnote. Všetky najvyššie hodnoty sú prvej triedy. To sú všetky najvyššie pojmy ako bytie, absolútne, dobro, pravda, dokonalosť – to všetko nemohlo nastať, a preto to *musí* mať príčinu v sebe samom. Medzi sebou však tieto veci nemôžu byť nerovné a nemôžu si navzájom protirečiť ... Takto prišli filozofi k svojmu ohromujúcemu pojmu „boh“ ... To, čo je posledné, najkrehkejšie, najprázdnnejšie, sa postaví ako prvé, ako príčina osebe, ako *najskutočnejšia podstata**⁶¹ ... Že ľudstvo muselo mozgové výplody týchto chorých táračov⁶² považovať za seriózne! – A draho za to zaplatilo! ...

5

– Postavme proti tomu konečne na pretras, ako odlišne chápeme *my* (– zo zdvorilosti vravím „my“...) problém omylu a zdaní. Kedysi sa považovala zmena, variácia, vôbec stávanie sa, za dôkaz zdania, za znak, že tu musí byť niečo, čo nás vedie k omylu. Dnes naopak sme zapletení do omylu, až *prinútení* k omylu, a to do tej miery, ako nás predsudok rozumu núti predpokladať jednotu, identitu, trvanie, substanciu, príčinu, vecnosť, bytie; na základe svojho prísneho preverení sme si istí, že tu ide o omyl. Nie je to iné ako pri pohyboch veľkej hviezdy, Slnka: pri nich je trvalým advokátom omylu naše oko, tu je to náš *jazyk*. Svojím vznikom patrí jazyk do čias najranejších foriem psychológie: ak si uvedomíme základné predpoklady metafyziky jazyka, inakšie povedané *rozumu*, vstupujeme do mentality hrubého fetišizmu⁶³. Rozum vidí všade, že sa niečo deje a tých, čo to robia; verí na vôľu ako príčinu vo všeobecnosti; verí na „Ja“, na Ja ako bytie, na Ja ako substanciu a *prenáša* vieru v Ja ako substanciu na všetky veci – až tým *vytvára* pojem „veci“ ... Rozum vmyslí, *podsunie*, do všetkého ako príčinu bytie; z koncepcie „ja“ nasleduje až odvodením pojem „byt“ ... Na začiatku stojí osudný omyl, že vôľa je niečo, čo *pôsobí*, – že vôľa je *možnosť* ... Dnes vieme, že je to len slovo ... Oveľa neskoršie, v tisíckrát osvietenejšom svete, si filozofi na svoje veľké prekvapenie uvedomili pri manipulovaní s kategóriami rozumu *určitosť* a subjektívnu *istotu*; urobili záver, že tieto kategórie nemôžu pochádzať z niečoho empirického – keďže celá empirická skúsenosť je vraj s nimi v rozpore. *Odkiaľ teda pochádzajú?* – A v Indii ako aj v Grécku sa urobila rovnaká chyba: „Museli sme už raz

⁶⁰ V orig. lat. „*causa sui*“, ako napr. príroda či boh u Spinozu.

⁶¹ V orig. lat. „*ens realissimum*“ – najskutočnejšia vec, výraz stredovekej scholastickej filozofie a teológie na označenie boha.

⁶² *Spinneweber* - slovná hračka: v nemčine znamená *spinnen* aj *spriadat'*, čo pripomína Spinozu, aj *tárať*.

⁶³ Fetišizmus je poverčivé uctievanie predmetov, ktoré nemajú hodnotu ani význam, ale pripisuje sa im moc. Tu Nietzsche kritizuje nelegitímnu objektivizáciu slov na idey.

byť vo vyššom svete doma⁶⁴ (– *miesto v oveľa nižšom*: to by bola bývala pravda), museli sme byť božskí, *pretože* máme rozum!“ ... Naozaj, nič nemalo dosiaľ naivnejšiu presvedčovaciu silu ako omyl týkajúci sa bytia, ako ho formulovali napríklad eleati⁶⁵: v jeho prospech hovorí každé slovo, každá veta, ktorú vyslovíme! – Ešte aj protivníci eleatov podľahli zvodom svojho pojmu bytia: medzi inými Demokritos⁶⁶ pri vynájdení svojho *atómu* ... Vraj „rozumnosť“ v jazyku: čo je to len za starú klamársku ženskú! Bojím sa, že sa boha nezbavíme, lebo ešte veríme na gramatiku ...

⁶⁴ Teória spomienky u Platóna (*Menon*, 81a a *Faidon*, 75a), resp. metempsychózy či reinkarnácie (prevteľovania) v orientálnych náboženstvách.

⁶⁵ Pozri pozn. 59.

⁶⁶ Demokritos (* asi 460 – † 350 pred n.l.), súčasník Platóna a Sokrata, rozpracoval teóriu atómov a učil, že vysvetliť niečo znamená objaviť jeho príčiny; že nič neexistuje bez príčiny.

Čitatelia mi budú vďační, keď taký dôležitý nový názor zhrniem do štyroch téz: uľahčím tým pochopenie a podporím protirečenie.

Prvá veta: Dôvody, ktoré viedli k označeniu „tohto“ sveta za zdanlivý, dokazujú skôr jeho skutočnosť – *iný* druh skutočnosti sa vôbec nedá dokázať.

Druhá veta: Znak, ktorý sme dali „pravému zmyslu vecí“, sú znaky nebytia, *ničoho* – „pravý svet“ sa vybudoval z protikladu k skutočnému svetu: naozaj je to svet zdania, lebo je to len *morálne optická* ilúzia.

Tretia veta: Vymýšľať bájky o akomsi „druhom svete“, inom ako tento, nemá vôbec nijaký zmysel, pravda, ak v nás nesídlí inštinkt ohovárania, ponižovania a podozrievania života: v tom prípade *sa pomstíme* na živote fantazmagóriou o „inom“, „lepšom“ živote.

Štvrtá veta: Rozlišovať medzi „pravým“ a „zdanlivým“ svetom či už na spôsob kresťanstva, alebo na spôsob Kanta (ostatne *zákerného* kresťana), je len návrh dekadencie* – príznak *ochabujúceho* života ... Ak si umelec väčšmi cení zdanie ako skutočnosť, nie je to námietka proti tejto vete. Pretože v tomto prípade znamená „zdanie“ skutočnosť *ešte raz*, ibaže na vybranie, aj zosilnenú, aj pozmenenú ... Tragický umelec nie je *nijaký* pesimista – práve on vraví *Áno* k všetkému pochybnému a dokonca strašnému, je *dionýzovský* ⁶⁷ ...

⁶⁷ Potvrdzujúci život, pocity a skutočnosť, aj keď sú tragické.

Ako sa stal „pravý svet“ konečne bájkou ⁶⁸

Dejiny jedného omylu

1. Pravý svet, dosiahnuteľný pre múdreho, zbožného, cnostného – on v ňom žije, *on je ním*.

(To je najstaršia forma myšlienky, pomerne rozumná, jednoduchá, presvedčivá. Inými slovami je to veta „Ja, Platón, *som* pravda.“)

2. Pravý svet, teraz nedosiahnuteľný, ale sľúbený múdremu, zbožnému, cnostnému (aj „hriešnikovi, ktorý sa kajá“).

(Pokračovanie myšlienky: stáva sa jemnejšou, úskočnejšou, nepochopiteľnejšou, – *stáva sa ženou*, stáva sa kresťankou ...)

3. Pravý svet, nedosiahnuteľný, nedokázateľný, **nesľúbiteľný**, ale už ako myslený utešujúci, povinnosť, rozkaz.

(V podstate antické slnko, ale zahalené hmlou a skepsou; idea sublimovala, vybledla, stala sa severskou, kráľoveckou⁶⁹.)

4. Pravý svet – nedosiahnuteľný? V každom prípade ešte nedosiahnutý. A keďže nedosiahnutý, aj *neznámy*. Následne aj neutešujúci, nevypokupujúci, nezaväzujúci: K čomu by nás mohlo zaväzovať čosi neznáme? ...

(Sivé ráno. Prvé zívania múdrosti. Kikírikanie pozitivizmu.⁷⁰)

5. „Pravý svet“ – myšlienka, ktorá už nie je na nič dobrá, už ani nezaväzuje – neužitočná, stala sa zbytočnou, *teda* vyvrátenou: odpracme ju!

(Jasný deň; raňajky; návrat zdravej mysle⁷¹ a veselosti; Platónovo zapýrenie; čertovský lomoz všetkých slobodných duchov.⁷²)

6. Pravý svet sme odpratali: Aký svet ostáva? Hádam zdanlivý? ... Ale čoby! *S pravým svetom sme odpratali aj zdanlivý!*

(Poludnie; chvíľa najkratšieho tieňa; koniec najdlhšieho omylu; vyvrcholenie vývoja ľudstva; INCIPIT ZARATHUSTRA.*⁷³)

⁶⁸ Colli a Montinari udávajú, že tento text mal byť podľa plánu z jari 1888 prvou kapitolou *Vôle mať moc*; z tohto plánu skoro zišlo.

⁶⁹ Narážka na Kanta, profesora v Kráľovci, Königsbergu, dnešnom Kaliningrade, ktorý skoro nikdy nevyšiel z tohto mesta.

⁷⁰ Filozofický systém Augusta Comta (1798-1857), ktorý odmieta metafyzickú analýzu a v pozorovaní objektívnych (pozitívnych) skutočností vidí jediný základ poznania a vedomostí, a na tom základe aj šťastia ľudstva.

⁷¹ V orig. franc. „*bon sens*“.

⁷² Nietzsche dôrazne rozlišuje „voľnomyšlienkarov“ – „týchto bledých ateistov, antikristov, imoralistov, nihilistov a skeptikov, ktorí sú ozdobou nášho veku“ – a skutočných „slobodných duchov“, ktorí sa pustili do boja proti viere „v tzv. pravdu“ a ktorí jediní sú vstave prehodnotiť hodnoty.

⁷³ V orig. lat. „Tu začína Zarathustra“. Vo svojom hlavnom diele *Tak vrael Zarathustra* videl Nietzsche akési piate evanjelium, ktoré znamená pre ľudstvo začiatok novej éry, charakterizovanej „prehodnotením

Morálka ako niečo proti prírode

1

Všetky vášne majú obdobie, keď sú len osudné, keď ťahajú svoju obeť ku dnu silou svojej hlúposti – a neskôršie, oveľa neskôršie obdobie, keď sa zasnúbia s duchom, keď „zduchovnejú“. Kedysi sa pre hlúposť vo vášnivom stave vyhlásila vojna vášni ako takej: ľudia sa sprisahali, že ju zničia, – v tom sú si všetky obludy starej morálky zajedno: Vášne treba zabiť*⁷⁴. Najchýrnejšie znenie to má v novom Zákone, v onej Reči na hore⁷⁵, kde, mimochodom, na veci sa vôbec nehľadí z výšky. Hovorí sa tam, napríklad, s možnosťou použitia aj v oblasti pohlavnosti, že „ak ťa tvoje oko hnevá, vytrhni si ho“⁷⁶: našťastie žiaden kresťan nekoná podľa tohto predpisu. *Ničiť* vášne a túžby len pre ich hlúposť a aby sa predišlo nepríjemným následkom hlúposti, to sa nám dnes javí ako akútna forma hlúposti. Už neobdivujeme zubných lekárov, čo zuby *ťahajú*, aby neboleli ...

Na druhej strane treba však spravodlivo uznať, že na pôde, z ktorej vyrástlo kresťanstvo, sa nikdy nemohol formulovať pojem „zduchovenia vášne“. Ako sa vie, prvotná cirkev bojovala predsa *proti* „inteligentným“ v prospech „chudobných duchom“: ako by sa od nej dal očakávať inteligentný boj proti vášni? – Cirkev potláča vášň výrezom v každom zmysle: jej prax, jej „zárok“ je *kastrátizmus**⁷⁷. Nikdy sa nepýta: „Ako sa vlastne **zduchovňuje**, krásli, zbožňuje túžba?“ – vo všetkých dobách kládla dôraz disciplíny na vyhubenie (zmyslovosti, pýchy, panovačnosti, skúposti, pomstivosti). – Ale napádať vášne na koreni znamená napádať na koreni život: prax cirkvi je *životu nepriateľská* ...

2

V boji proti vášni volia inštinktívne spomínaný prostriedok – vyrezanie, vykántrenie – tí, čo majú slabú vôľu, čo sú natoľko degenerovaní, že túžbe nevedia uložiť hranicu: povahy, ktoré potrebujú pascu*⁷⁸, ak hovoríme obrazne (ale aj bez prirovnania), nejaké trvalé vyhlásenie nepriateľstva, nejakú *priepasť* medzi sebou a vášňou. Radikálne prostriedky potrebujú len degenerovaní; slabosť vôle, presnejšie povedané neschopnosť *nereagovať* na podráždenie, je len iná forma degenerácie. Radikálne,

všetkých hodnôt“, dionýzovské potvrdzovanie života, „slobodného ducha“ nových filozofov. Preto z neho často vkladá citácie do svojich ďalších diel. Túto knihu končí paragrafom 29 kapitoly „O starých a nových tabuliach“ tretej časti *Tak vravel Zarathustra* (s. 153) a dal mu nadpis „*Hovorí kladivo*“.

⁷⁴ V orig. franc. „*Il faut tuer les passions.*“

⁷⁵ Mt 5-7; učenie o blaženstvách, resp. kresťanskej dokonalosti.

⁷⁶ Mt 5, 29: „Ak ťa zvädza na hriech tvoje pravé oko, vylúp ho“, resp. Mk 9, 47: „Ak ťa zvädza na hriech tvoje oko, vylúp ho“. Blondel označuje tieto preklady za mylné a schvaľuje „Ak je pre teba prekážkou, ktorá zapríčiní tvoj pád“ – no neviem, ktorý preklad evanjelia cituje; existujú rôzne preklady tejto pasáže; Nietzsche cituje voľne Luthera.

⁷⁷ V orig. lat. „*castratismus*“ – milosť tejto latinčine.

⁷⁸ V orig. franc. „*la trappe*“, pasca, v prenesenom význame kláštorový život v La Trappe, sídlo cisterciánskej odnože benediktínskeho rádu. V 17. storočí ho reformoval opát Armand de Rancé (1626-1700) v zmysle veľmi prísnych pravidiel modlitby, manuálnej práce, poslušnosti, pokory, mlčania a odriekania (trapisti); aj jama, kam v stredoveku spúšťali previnilcov – a hriešnikov.

až smrteľné nepriateľstvo voči zmyslovosti ostáva povážlivým príznakom: dáva nám právo pri takejto výstrednosti vysloviť domnienky o celkovom stave osoby. Ostatne toto nepriateľstvo, táto nenávisť, vrcholí až vtedy, keď už tieto povahy nemajú dosť pevnosti na radikálnu kúru, na zrieknutie sa svojho „čerta“. Prezrime si len celú históriu kňazov a filozofov, vrátane umelcov: najjedovatejšie výroky proti zmyslom *nepovedali* impotenti, *ani* askéti, ale nemožní askéti, tí ľudia, ktorí by boli mali byť askétami ...

3

Zduchovenie zmyslovosti sa nazýva *láska*: predstavuje veľký triumf nad kresťanstvom. Druhým triumfom je naše zduchovenie *nepriateľstva*, ktoré spočíva v tom, že sme hlboko pochopili, akú cenu má mať nepriateľov: skrátka, že robíme a myslíme opak toho, čo sme robili a mysleli dosiaľ. Cirkev vždy chcela zničiť svojich nepriateľov: my imoralisti a antikristi vidíme výhodu pre nás v tom, že cirkev existuje ... Aj v oblasti politiky sa teraz nepriateľstvo stalo duchovnejším – oveľa šikovnejším, oveľa premýšľavejším, oveľa *šetrnejším*. Skoro každá strana vidí svoj vlastný sebazáchovný záujem v tom, aby protivná strana nestratila všetku silu; platí to aj vo veľkej politike. Osobitne nové výtvory, napríklad nová Ríša⁷⁹, potrebujú väčšími nepriateľov ako priateľov: až v opozícii sa cíti potrebnou, až v opozícii *sa stáva* potrebnou ... Náš postoj voči „vnútornému“ nepriateľovi nie je inakší: aj tam sme nepriateľstvo **zduchovníli**, pochopili sme jeho *hodnotu*. Človek je *plodný* len za cenu bohatstva vnútorných protikladov; *mladý* ostane len za predpokladu, že sa mu duša neuľoží k spánku, že nezatúži po mieri ... Nič sa nám neodcudzilo väčšími ako niekdajšie predpísané prianie „duševného pokoja“, to typicky *kresťanské*⁸⁰ prianie; nič nezávidíme menej ako moralistickú kravu a tučné šťastie dobrého svedomia. Zriekame sa *veľkého* života, keď sa zriekame vojny ... Samozrejme, v mnohých prípadoch je „duševný pokoj“ len nedorozumenie – niečo *iné*, čo nevieme poctivejšie pomenovať. Bez rozpakov a predsudkov, tu je pár príkladov. „Duševným pokojom“ môže byť, napríklad, mierne vyžarovanie bohatej animálnosti do morálnej (či náboženskej) sféry. Alebo začiatok únavy, prvý tieň vrhaný večerom, každým druhom večera. Alebo náznak toho, že vzduch vlhne, že prichádzajú južné vetry. Alebo nespoznaná vdáčnosť za šťastné trávenie (niekedy nazývané „láskou k ľuďom“). Alebo spozornenie uzdravujúceho sa chorého, ktorému všetko novo chutí a on čaká ... Alebo stav po silnom uspokojení dominujúcej vášne, dobrý pocit zriedkavej sýtosti. Alebo starecká slabosť našej vôle, našich túžob, našich nerestí. Alebo lenivosť, prehovorená márnivosťou, aby si dala morálne zdanie. Alebo nástup istoty, čo aj strašnej istoty, po dlhom napätí a mukách neistoty. Alebo výraz zrelosti a majstrovstva uprostred práce, tvorby, pôsobenia, chcenia, pokojný dych, *dosiahnutá* „sloboda vôle“ ... *Súmrak modiel*: kto vie? možno tiež len druh „duševného pokoja“⁸¹ ...

4

⁷⁹ Nietzsche naráža na nečakané víťazstvo Pruska nad Francúzskom r. 1870 a na krehkosť II. ríše, ktorá – ale toho sa už Nietzsche nedožil – neprežila porážku v 1. svetovej vojne. Víťazstvo bez nebezpečenstva je triumf bez slávy.

⁸⁰ V skutočnosti ho poznali už stoici a epikurovci (*ataraxia*, duševný pokoj aj za nepriaznivých životných okolností).

⁸¹ Blondel: Pekný príklad mnohovýznamovej genealogickej analýzy.

– Zredukujem princíp na formulu. Každý morálny naturalizmus, to znamená každú *zdravú* morálku, ovláda nejaký životný inštinkt – životný zákon sa plní určitým kánonom príkazov „Musíš“ a zákazov „Nesmieš“; na ceste životom sa tým odstraňuje prípadné brzdenie alebo nepriateľstvo. *Protiprírodná* morálka, to je skoro každá, čo sa dosiaľ učila, uctievala a kázala, obracia sa *proti* životným inštinktom – stáva sa raz tajným, raz hlasným a bezočivým *odsúdením* týchto inštinktov. Keď táto morálka vraví „boh ti hľadá do srdca“⁸², značí to Nie pre najnižšie aj najvyššie životné túžby a robí z boha *nepriateľa života* ... Svätec, v ktorom má boh svoje zaľúbenie⁸³, je ideálny kastrát ... Život sa končí tam, kde sa „kráľovstvo božie“ *začína* ...

5

Ak človek, dajme tomu, pochopil hriešnosť takejto vzbury proti životu, ktorá sa stala v kresťanskej morálke skoro posvätnou, pochopil, našťastie, aj niečo iné: neužitočnosť, zdanlivosť, absurdnosť, *klamnosť* takejto vzbury. Ak žijúci odsúdia život, je to koniec koncov predsa len príznak určitého druhu života: otázka, či sa to udialo právom alebo neprávom, sa tým nekladie. Človek by musel stáť *mimo* života, a musel by život poznať tak dobre, ako niekto, ako mnohí, ako všetci, čo ho žili, aby sa problému *hodnoty* života mohol čo len dotknúť. Je dosť dôvodov, aby sme pochopili, že tento problém je nám neprístupný. Keď hovoríme o hodnotách, hovoríme v stave inšpirácie, pozorujeme život: to život nás núti pripisovať hodnotu, to život hodnotí skrz nás, *keď* priznávame hodnoty ... Z toho vyplýva, že aj tá *protiprírodná morálka*, ktorá chápe boha ako antitézu a odsúdenie života, je len hodnotenie života – *ktorého* života? *akého* druhu života? – Ved' som už povedal: upadajúceho, slabnúceho, unaveného, odsúdeného života. Morálka, ako sa dosiaľ chápala – ako ju nakoniec formuloval aj Schopenhauer, keď hovoril o „negácii vôle žiť“⁸⁴ – je *inštinkt dekadencie**, ktorý zo seba robí imperatív: hovorí: „Zahyň!“ – je rozsudkom odsúdených ...

6

Nakoniec ešte uvážme, aké naivné je hovoriť „Človek by *mal* byť taký a taký!“ Skutočnosť nám ukazuje nádherné bohatstvo typov, hojnosť márnوترatnej hry foriem a premien: a nejaký úbohý v kúte učupený moralista na to povie: „Nie! človek by mal byť *iný*“! ... Vie dokonca, aký by mal byť, tento skl'účený úbožiak a pokrytec, maľuje sa na stenu a dodáva „Ecce homo!“⁸⁵ ... Ale aj keď sa moralista obracia len na jedného a vraví mu: „Ty by si mal byť taký a taký!“, neprestáva sa robiť smiešnym. Jednotlivec je kus osudu⁸⁶, odpredu aj odzadu, je o zákon viac, o nevyhnutnosť viac pre všetko, čo príde a čo bude. Povedať mu „Zmeň sa!“ znamená žiadať, aby sa zmenilo všetko, dokonca ešte aj dozadu ... A veru boli dôslední moralisti, čo chceli človeka inakšieho, totiž cnostného, chceli ho podľa svojho obrazu, totiž ako pokrytca: za tým účelom *negovali* svet! Nebola to malá pochabosť! Nebol to skromný spôsob neskromnosti! ... Ak morálka *odsudzuje* sama osebe, *nie* vzhľadom na niečo, *nie* z ohľadu na niečo, *nie* pre úmysly života, potom je to špecifický omyl, s ktorým by človek

⁸² V Biblii napr. Ž 7, 10: „Bože, čo skúmaš myseľ a srdce“.

⁸³ V Biblii napr. Jer 9, 23: „Lebo v týchto mám záľubu, hovorí Pán“, resp. Mt 12, 18: „Môj miláčik, v ktorom mám zaľúbenie.“

⁸⁴ Vôľa sa obracia sama proti sebe, aby sa askézou oslobodila (Schopenhauer).

⁸⁵ *Ecce homo!* Jn 19, 5. Slávny výrok Piláta a názov Nietzscheho autobiografie z roku 1888.

⁸⁶ V orig. lat. „*fatum, fati*“.

nemal mať súcit, je to *idiosynkrázia degenerovaných bytostí*, a zapríčinila nevýslovne veľa škody! ... Naproti tomu my iní, my imoralisti, my sme vo svojom srdci urobili miesto pre všetky druhy porozumenia, pochopenia, *schvaľovania*. My nenegujeme ľahko, svoju česť hľadáme v bytí *potvrdzujúcich*. Oči sa nám stále viac a viac otvárali pre tú ekonómiu v zákone života, ktorá potrebuje a vie využiť ešte aj všetko to, čo svätá pochybnosť kňaza, čo *chorý* rozum kňaza odmieta, pre tú ekonómiu v zákone života, ktorá ešte aj v odpornej species⁸⁷ pokrytca, kňaza či cnostného človeka, nachádza svoju výhodu, – akú výhodu? – Ale veď my sami, my imoralisti, sme tu odpoveď ... –

⁸⁷ V orig. lat „species“.

Štyri veľké omyly

1

Omyl zámeny príčiny a následku. – Niet nebezpečnejšieho omylu ako *zameniť si následok s príčinou*: volám ho ozajstnou skazou rozumu. Napriek tomu patrí tento omyl k najstarším a najmladším obyčajom ľudstva: dokonca aj medzi nami je posvätný a má mená „náboženstvo“ – „morálka“. Je v *každej* zásade, ktorú formuluje náboženstvo a morálka; pôvodcami tejto skazy rozumu sú kňazi a zákonodarcovia morálky. – Uvediem príklad: Každý pozná knihu chýrneho Coronara⁸⁸, v ktorej odporúča svoju chudobnú diétu ako recept na dlhý a šťastný život – aj cnostný. Málo kníh malo toľko čitateľov; ešte dnes sa v Anglicku tlačí ročne v tisíckach exemplárov. Nepochybujem o tom, že žiadna kniha (samozrejme s výnimkou biblie) nenarobila toľko zla, *neskrátila* toľké životy, ako táto dobre myslená kuriozita⁸⁹. Prečo? Pre zámenu následku s príčinou. Ten naivne čestný Talian videl vo svojej diéte *príčinu* svojho dlhého života: kým predpokladom jeho dlhého života bola neobyčajná pomalosť jeho látkovej výmeny a malá spotreba, čo bolo aj príčinou jeho chudobnej diéty. Nemal na vybranie jesť málo *alebo* veľa, jeho vegetariánska striedmosť *nebola* jeho „slobodná vôľa“: ochorel, ak jedol viac. Kto však nie je kapor, nielen urobí dobre, ale potrebuje, aby *riadne* jedol. Učený človek *našich* dní, so svojou rýchlou spotrebou nervových síl, ten by sa Cornarovou diétou zahubil. Uverte skúsenému!⁹⁰. –

2

Najbežnejšia formula, na ktorej sa zakladá každé náboženstvo a morálka, znie: „Rob to a to, zdrž sa toho a toho – a budeš šťastný! V opačnom prípade ...“ Každá morálka, každé náboženstvo je tento imperatív – menujem ho veľkým dedičným hriechom rozumu, *nesmrteľným nerozumom*. V mojich ústach sa tá formula mení vo svoj opak – a je *prvý* príklad môjho „prehodnotenia všetkých hodnôt“: vydarený človek, „šťastlivec“, *musí* robiť určité veci a inštinktívne sa štíti iných; do svojich vzťahov k ľuďom a veciam zavádza poriadok, ktorý fyziologicky odôvodňuje. Záver: jeho cnosť je *následok* jeho šťastia ... Dlhý život, veľa potomkov, to *nie je* odmena za cnosť, cnosť je skôr oné spomalenie látkovej výmeny, ktorá, okrem iného, nesie so sebou dlhý život, veľa potomkov, skrátka *kornárizmus**. – Cirkev a morálka vravia: „Neresť a luxus nivočia rody a národy.“ Môj *obnovený* rozum vraví: ak nejaký národ upadá, fyziologicky degeneruje; *vyplýva* z toho neresť a luxus (to je potreba stále silnejších a častejších dráždení, ako ich pozná každá vysilená povaha). Tento mladý muž predčasne bledne a vädne. Jeho priatelia vravia: na vine je tá a tá choroba. Ja vravím: to, že ochorel, že sa chorobe neubránil, to je dôsledok predchádzajúceho schudobneného života, dedičného vyčerpania.

⁸⁸ Lodovico Coronaro (1467-1566) pochádzal z patricijskej benátskej rodiny. Jeho kniha *Discorsi della vita sobria* (Rozpravy o striedmom živote – 1558) mala veľký úspech a r. 1701 bola preložená do francúzštiny pod názvom *Rady pre dlhý život*; neskôr aj do nemčiny ako *Umenie, ako dosiahnuť v zdraví vysoký vek*.

⁸⁹ V orig. lat. „*curiosum*“.

⁹⁰ V orig. lat. „*Crede experto!*“ Citácia podľa opisu druhej punskej vojny (*Punica*) rímskym básnikom Siliom Italikom, rovesníkom Neróna. – V liste Overbeckovi r. 1884 píše Nietzsche: „Nice je čo do podnebia moja zasľúbená krajina. Ibaže tu treba dobre jesť, a nie žiť podľa Coronara!“

Čitateľ novín povie: takou chybou sa táto politická strana zahubí. Moja vyššia politika povie: strana, ktorá robí také chyby, je na konci – nemá už svoju inštinktívnu istotu. Každá chyba v každom zmysle slova je následok zvrhnutia inštinktu, rozpadu vôle: tak sa dá takmer definovať, čo je *zlé*. Všetko *dobré* je inštinkt – teda aj ľahké, potrebné, voľné. Snaha je chyba, boh sa typicky líši od hrdinu (v mojej reči: *ľahké nohy*⁹¹ sú prvý prívlastok božskosti).

⁹¹ Narážka na Homérovho hrdinu Achilla. Nietzsche často zdôrazňuje ľahkosť tanca, smiechu a veselosti proti ťažkopádosti umenia a intelektu, založenej na doterajších hodnotách. No možno má na mysli biblickú sochu na hlinených nohách (Dan 1, 31-35).

Omyl falošnej príčinnosti. – Vo všetkých dobách ľudia verili, že vedia, čo je príčina: ale odkiaľ sme nabrali tú vedomosť, presnejšie povedané tú vieru, že to vieme? Z oblasti oných slávnych „vnútorných skutočností“, z ktorých sa dosiaľ ani jedna neukázala naozaj skutočnou. Verili sme, že sme dokonca príčinou aktu svojej vôle; mysleli sme, že aspoň tu *prichytíme* príčinnosť *pri čine*. Pritom sme nepochybovali, že všetko, čo nejakému konaniu predchádzalo⁹², jeho príčiny, bolo treba hľadať v povedomí; a že tam sa to nájde, ak sa hľadá – ako „motívy“: inakšie by človek nemal voľnosť *k tomu* konaniu, nebol by *zaň* zodpovedný. Nakoniec, kto by popieral, že myšlienky majú príčinu? Že moje Ja zapríčiňuje myšlienky? ... Z troch „vnútorných príčin“, ktoré sa zdali ručiť za príčinnosť, prvá a najpresvedčivejšia je *vôľa ako príčina*; pojem povedomia („ducha“) ako príčina, a potom ešte pojem Mňa (Ja – „subjektu“) ako príčina sa zrodili až dodatočne, keď už príčinnosť vôle sa prijala za danú, vychádzali z *empirie* ... Medzitým sme prišli na niečo lepšie. Dnes z toho všetkého neveríme ani slovu. „Vnútorný svet“ je plný preludov a bludičiek: jednou z nich je vôľa. Vôľa už ničím nehýbe, teda ani nič nevysvetľuje – príhody iba sprevádza, a môže aj chýbať. Iný omyl je takzvaný „motív“: Je to len povrchový fenomén povedomia, niečo povedľa činu, čo to, čo predchádzalo⁹³, skôr zakrýva, než odhaľuje. A čo sa týka Ja, stalo sa bájkou, fikciou, slovnou hračkou: to už úplne prestalo myslieť, cítiť či chcieť! ... Čo z toho vyplýva? Niet nijakých duchovných príčin! Celá údajná empiria v ich prospech išla do čerta! *To* z toho vyplýva! – A ako krásne sme tie „empirické dôkazy“ zneužívali: *stvorili* sme svet ako svet príčin, svet vôle, svet duchov. Najstaršia a najdlhšia psychológia tu bola v práci, a nič iné nerobila: všetko, čo sa udialo, bol čin, každý čin bol dôsledok nejakej vôle, svet bol pre ňu kopou páchatel'ov a pre každý čin sa našiel páchatel' („subjekt“). Svoje tri „vnútorné príčiny“, na ktoré najviac veril – vôľu, ducha a Ja – odvodil človek zo seba samého. Najprv odvodil pojem bytia z pojmu Ja, potom interpretoval „veci“ ako „bytie“ v súlade so svojím obrazom, s jeho chápaním pojmu Ja ako príčina. Akýže to bol potom div, že nachádzal vo veciach vždy len to, *čo do nich kedysi vložil*? – Opakujem, že vec osebe, pojem veci, je len reflexom viery, že Ja je príčina ... – A aj keď ide o váš atóm, moji páni mechanici a fyzici, koľko omylov, koľko rudimentárnej psychológie lipne ešte na vašom atóme! – A to sme nehovorili „o veci osebe“, o tej strašne neslušnej veci⁹⁴ metafyzikov! Aký to omyl zamieňať „ducha ako príčinu“ so skutočnosťou! A robiť z neho mieru skutočnosti! A dať mu meno *boh*! –

Omyl imaginárnych príčin. – Začnime od sna: určitému vnímaniu, napríklad v dôsledku ďalekého výstrelu z kanóna, sa dodatočne pripisuje príčina (často celý malý román, v ktorom je práve spiaci hlavná osoba). Medzitým vnímanie pretrváva ako nejaká rezonancia: čaká, kým mu potreba príčiny dovoľí vystúpiť do popredia – teraz už nie ako náhoda, ale ako „zmysel príhody“. Výstrel z kanóna vystupuje v kauzálnej súvislosti a pri zdanlivej **obrátenej** časovej postupnosti. To, čo sa stalo neskoršie, motivácia, sa prežíva ako prvé, často so stovkou podrobností, ktoré sa preženú okolo

⁹² V orig. lat. „*antecedentia*“.

⁹³ To isté ako pozn. 92.

⁹⁴ V orig. lat. „*horrendum pudendum*“.

ako blesk, výstrel nasleduje ... Čo sa to stalo? Predstavy, ktoré *vyvolala* reakcia na určité dráždenie, sa mylne chápú ako jeho príčina. – V skutočnosti robíme to isté aj v bdelom stave. Väčšina našich všeobecných pocitov – každý druh zábrany, nátlaku, napätia, výbuchu v priebehu vln prílivu a odlivu našej fyziológie, osobitne vo vzťahu k vegetatívnemu nervovému systému⁹⁵ – dráždi náš inštinkt príčinnosti: chceme mať *dôvod*, prečo sa cítime *tak a tak* – prečo sa cítime zle alebo dobre. Nikdy nám nestačí zistiť jednoducho len skutočnosť, že sa cítime tak a tak: túto skutočnosť pripustíme až potom – *uvedomíme si ju* –, *keď* sme jej pripísali nejaký druh motivácie. – Spomienka, ktorá v takomto prípade zaúčinkuje bez našej vôle, vyvolá predošlé stavy rovnakého druhu a s nimi zrastené kauzálne interpretácie – *nie* ich pravú príčinnosť. Samozrejme, spomienky vynesú na povrch aj vieru, že takéto predstavy alebo sprievodné pochody povedomia boli ich príčinami. Tak vzniká *návyk* na určitú interpretáciu príčin, ktorý bližší výskum reálnej príčiny brzdí, ba dokonca vylučuje.

5

K tomu psychologické vysvetlenie. – Odvodiť niečo neznáme od známeho uľahčuje, uspokojuje a dáva aj pocit moci. Neznáme je spojené s nebezpečenstvom, nepokojom, starosťou – prvý inštinkt nahovára *odstrániť* tento trápny stav. Prvá zásada: akékoľvek vysvetlenie je lepšie ako žiadne. Pretože v podstate ide len o zbavenie sa omínavých predstáv, neberieme prísne kritériá na prostriedky, ako sa ich zbaviť: prvá predstava, vyhlasujúca neznáme za známe, robí tak dobre, že ju „považujeme za správnu“. Pocit *rozkoše* („sily“) považujeme za kritérium pravdy. – Hľadanie príčinnosti je podmienené a vyvolané aj pocitom strachu. Ako odpoveď na otázku „Prečo?“ má prísť ani nie tak príčina ako taká, ale má to byť určitý *druh príčiny* – uspokojujúca, oslobodzujúca, uľahčujúca príčina. Prvým dôsledkom tejto potreby je, že sa ako príčina identifikuje niečo už *známe*, prežité a v pamäti zapísané. Niečo nové, neprežité, cudzie, sa ako príčina vylučuje. – Ako príčina sa teda nehľadá hocaký druh vysvetlení, ale ich *vybraný* a *uprednostnený* druh, ktorý pocit cudzoty, novosti a v minulosti ešte neprežitého odstráni najrýchlejšie a najčastejšie – hľadajú sa *najbežnejšie* vysvetlenia. – Dôsledok: jeden typ určovania príčin prevažuje čím ďalej tým viac, koncentruje sa na systém a na koniec má *dominujúce* postavenie, jednoducho vylučujúce *iné* príčiny a vysvetlenia. – Bankár myslí hneď na „obchod“, kresťan na „hriech“, dievča na svoju lásku.

6

Celá oblasť morálky a náboženstva patrí pod tento pojem imaginárnych príčin. –

„Vysvetlenie“ bežných *neprijemných* pocitov⁹⁶. Zapríčiňujú ich bytosti, ktoré sú nám nepriateľské (zlí duchova: najznámejší prípad je mylné označenie hysterických žien za čarodejnice). Zapríčiňujú ich činy, ktoré nemožno schvaľovať (fyziologickej nevoľnosti sa podsunie pocit „hriechu“, „hriechnosti“ – vždy sa nájdú dôvody nebyť so sebou spokojný). Chápú sa ako tresty, ako úhrada za niečo, čo sme nemali robiť, či akí sme nemali byť (v nehanblivej forme to Schopenhauer zovšeobecnil do vety, v ktorej sa morálka javí ako to, čo je, ako skutočný travič a ohovárač života:

⁹⁵ V orig. „*nervus sympaticus*“, ako sa vtedy nazýval tento periférny nervový systém, riadiaci funkcie vnútorných orgánov, teda celého organizmu, bez intervencie vedomia.

⁹⁶ Miešajú sa zmyslové pocity (fyzické dobro) s citmi (vina, dobré svedomie) a dojmami (sny), celá oblasť afektov, ktoré sa vedome cítia, ale to nezodpovedá modernému slovníku psychológie.

„Každá veľká bolesť, či už telesná alebo duchovná, vypovedá, čo si zaslúžime; nezasiahla by nás, keby sme si ju nezaslúžili.“ *Svet ako vôľa a predstava*, 2, 666). Zapríčiňujú ich následky nerozmyslených, zle končiacich činov (afekty a zmysly sa vydávajú za príčinu, za "vinu"; fyziologické ťažkosti sa za pomoci *iných* nepríjemností vydávajú za „zaslúžené“). – „Vysvetlenie“ *príjemných* bežných pocitov. Zapríčiňuje ich dôvera v boha. Vyvoláva ich vedomie dobrých skutkov (to takzvané „dobré svedomie“, fyziologický stav, ktorý sa na nerozoznanie podobá dobrému tráveniu). Vyvoláva ich šťastné ukončenie určitých podujatí (naivná klamná predstava: šťastné ukončenie nejakého podujatia zaručene nezapríčiní nijaké všeobecné šťastné pocity hypochondrovi⁹⁷ alebo takému Pascalovi). Vyvolávajú ich viera, láska a nádej⁹⁸ – kresťanské cnosti. – Pravda je, že tieto predpokladané vysvetlenia sú *následné* stavy a zároveň prekladajú príjemné a nepríjemné pocity do falošného dialektu: človek je v stave nádeje, *pretože* základný fyziologický pocit je opäť silný a bohatý; človek dôveruje bohu, pretože pocit plnosti a sily uspokojuje. – Morálka a náboženstvo patria jednoznačne do *psychológie omylu*: v každom jednotlivom prípade sa tu zamieňa príčina a účinok; alebo sa pravda zamieňa s účinkom toho, čomu sa *verí*, že je pravdivé; alebo sa stav povedomia zamieňa s jeho fyziologickým pôvodom.

7

Omyl slobodnej vôle. – Dnes už nemáme nijaký súcit s pojmom „slobodná vôľa“: vieme príliš dobre, čo je to – je to najpochybnejší figel teológov, aký existuje, a to za tým účelom, aby sa ľudstvo urobilo „zodpovedným“ v ich zmysle, to znamená *urobiť ho závislým od seba* ... Tu podám len psychológiu všetkého, čo robí niekoho zodpovedným. – Všade, kde sa hľadajú zodpovednosti, zvykne to byť inštinkt, ktorý *chce trestať a súdiť*, ktorý stále hľadá. Stávanie sa zbavuje svojej nevinnosti⁹⁹, keď sa akýsi stav bytia prevádza na vôľu, úmysly či činy zodpovednej voľby: učenie o vôli bolo vynájdené v podstate za účelom trestu, to znamená pod zámienkou *chcieť niekoho urobiť vinným*. Celá stará psychológia, psychológia vôle, sa zakladá na tom, že jej pôvodcovia, to boli kňazi na čele starých spoločností, si chceli vytvoriť *právo dávať tresty* – alebo chceli vytvoriť toto právo pre svojho boha¹⁰⁰... Ľudia boli vyhlásení za „slobodných“, aby mohli byť súdení, aby mohli byť potrestaní – aby sa mohli stať *vinnými*: v dôsledku toho *sa musel* považovať každý čin za chcený a pôvod každého činu za zakotvený v povedomí (– a tak sa princípom psychológie¹⁰¹ stala *zásadná* psychologická lož ...). Dnes sme sa pustili *opačným* smerom a ako imoralisti sa zo všetkých síl snažíme pojmy viny a trestu dostať preč zo sveta a očistiť od nich psychológiu, dejiny, prírodu, spoločenské inštitúcie a sankcie, takže v našich očiach niet radikálnejšieho nepriateľstva ako s teológmi, ktorí neprestávajú zamorovať

⁹⁷ Hypochondria je neuróza spočívajúca v prehnanej obave o vlastné zdravie, sprevádzaná melanchóliou; dnes aj neurasténia či depresia.

⁹⁸ Tri cnosti apoštola Pavla (1 Kor 13,13), uňho v poradí „*viera, nádej, láska, no najväčšia z nich je láska*.“ Aj v 1. liste Korint'anom (5,8): „...*oblečme si pancier viery a lásky a prilbu nádeje na spásu*.“

⁹⁹ Pre Nietzscheho nemá stávanie sa (história) ani zmysel, ani smer: nevedie k dobru (božie kráľovstvo, vykúpenie, pokrok, „kvitnúce zajtrajšky“) ani zlu (Posledný súd, zatratenie); nič nám nesľubuje, nič nedlhuje.

¹⁰⁰ Pripravné znenia: „Boh chce trestať“: v starých spoločnostiach to znamenalo, že toto právo che mať vládnuca trieda kňazov.

¹⁰¹ V orig. lat. „*in psychologicis*“.

nevinnosť stávania sa koncepciami „morálneho svetového poriadku“, to je „trestom“ a „vinou“.

Kresťanstvo je metafyzika kata¹⁰² ...

8

Čo jediné môže byť *naše* učenie? – Že nikto *nedáva* človeku jeho vlastnosti, ani boh, ani spoločnosť, ani jeho rodičia alebo predkovia, ani *sám* si ich nedáva (nezmysel tejto tu naostatok odmietnutej predstavy učil ako „rozumom poznateľnú slobodu“ Kant¹⁰³ a pred ním možno už Platón). Nikto nie je zodpovedný za to, že je vôbec tu, že je taký a taký, že žije v týchto podmienkach alebo v tomto prostredí. Osudnosť ľudského bytia sa nedá vylúpnuť z osudnosti všetkého, čo tu bolo a čo bude. *Nie* je dôsledkom vlastného úmyslu, nejakej vôle, nejakého účelu; nerobí sa na ňom pokus dosiahnuť „ideálneho človeka“, „ideál šťastia“ alebo „ideál morálnosti“ – je absurdné chcieť *presunúť* niečiu podstatu na taký alebo onaký cieľ. *My sami* sme vymysleli pojem „účel“: v skutočnosti účel *chýba* ... Človek je potrebný, človek je kus osudnosti, patrí k celku, *je* v celku – neexistuje nič, čo by mohlo súdiť, merať, porovnávať, odsudzovať naše bytie, pretože to by znamenalo súdiť, merať, porovnávať, odsudzovať všetok celok ... *Ale niet ničoho okrem celku!* – Že sa už nikto nerobí zodpovedným, že spôsob bytia sa už nesmie odvodzovať od nejakej prvotnej príčiny^{*104}, že svet nie je jednotka ani ako celok zmyslových údajov^{*105} ani ako „duch“, *až toto je veľké oslobodenie* – až to obnovuje *nevinnosť* stávania sa ... Pojem „boh“ bol dosiaľ najväčšia námietka proti bytiu ... Popierame boha, popierame zodpovednosť vychádzajúcu z boha: až *tým* vykupujeme svet. –

¹⁰² Myšlienka vypožičaná od Schopenhauera, ktorý napísal: „Kresťanstvo má ako symbol nástroj mučenia.“

¹⁰³ Podľa Kanta podlieha človek materiálnej determinácii, ale v myšlienkovvej oblasti je slobodný, teda zodpovedný za svoje činy.

¹⁰⁴ V orig. lat. „*causa prima*“, t.j. boh-stvoriteľ.

¹⁰⁵ V orig. lat. „*sensorium*“.

1

Moja požiadavka na filozofov je dobre známa: postaviť sa *mimo* dobra a zla¹⁰⁷ – ilúziu morálneho posudku držať *pod* sebou. Táto požiadavka pramení z názoru, ktorý som formuloval po prvý raz ja: *že neexistujú morálne skutočnosti*. Morálny posudok má s náboženským spoločné to, že verí na skutočnosti, ktoré neexistujú. Morálka je len objasnenie určitých javov, presnejšie povedané, ich *chybné* vysvetlenie. Morálny posudok sa nachádza, tak ako náboženský, na tom stupni nevedomosti, na ktorom chýba dokonca aj pojem skutočnosti, resp. rozdielu medzi skutočným a imaginárnym: na tomto stupni znamená „pravda“ samé také veci, ktoré dnes označujeme za „namýšľanie“. Morálne posudky sa preto nikdy nemajú brať doslovne: ako také obsahujú vždy len nezmysly. Ostávajú však neoceniteľné *semioticky* ¹⁰⁸: aspoň tým, ktorí tomu rozumejú, odhaľujú najcennejšie reality kultúr a psychológií, ktoré nemali dost *vedomostí*, aby „rozumeli“ sebe samým. Morálka je len znaková reč, len súbor príznakov: treba dopredu vedieť, *o čo* ide, aby z neho mohol byť odvodený úžitok.

2

Najprv prvý príklad, a to predbežný. Vo všetkých dobách existovala snaha „zlepšiť“ ľudí: predovšetkým toto sa nazývalo morálkou. No pod týmto jediným slovom sa môžu skrývať najrozličnejšie tendencie. „Zlepšovaním“ sa nazývalo aj *skrotenie* šelmy v človeku, aj *vypestovanie* určitého druhu ľudí: až tieto zoologické výrazy*¹⁰⁹ vyjadrujú skutočnosti – samozrejme skutočnosti, o ktorých typický „zlepšovateľ“, kňaz, nevie nič – *nechce* nič vedieť ... Nazvať skrotenie zvieraťa jeho zlepšením znie v našich ušiach skoro ako žart. Kto vie, čo sa deje v cirkusoch, zapochybuje o tom, že sa tam šelmy „zlepšujú“. Oslabia sa, urobia sa menej škodlivými, depresívnym účinkom strachu, bolesťou, ranami a hladom sa z nich stanú *choré* šelmy. – Nie inakšie je to so skroteným človekom, ktorého kňaz „zlepšil“. V skorom stredoveku, keď bola cirkev naozaj predovšetkým cirkusom, všade sa poľovalo na najkrajšie exempláre „plavovlasej beštie“ – „zlepšovali sa“, napríklad, ušľachtilí Germáni. Ale ako potom vyzeral taký „zlepšený“, do kláštora zvedený Germán? Ako karikatúra človeka, ako nepodarenec: stal sa z neho „hriešnik“, poskakoval v klietke, keď ho zavreli medzi samé strašidelné pojmy ... A tak tu teraz ležal, chorý, biedny, zlostný aj na seba; plný zloby proti popudom k životu, plný podozrenia voči všetkému, čo ešte ostalo silné a šťastné. Skrátka, „kresťan ...“ Fyziologicky povedané: v boji so zvieraťom *môže* byť jediným prostriedkom na jeho oslabenie urobiť ho chorým. Cirkev to pochopila: *skazila* človeka, oslabila ho – a robila si nárok na zásluhu, že ho „zlepšila“ ...

3

¹⁰⁶ Zlepšovať svet má viacero zmyslov: naprávať krivdy, zlepšovať rasu, reformovať (morálku), opraviť chyby, polepšovať vinníkov. Zlepšovatelia sú reformátori.

¹⁰⁷ Treba pripomínať, že je to názov Nietzscheho diela z roku 1886?

¹⁰⁸ Semiológia je náuka o príznakoch (sympτόmoch) chorôb.

¹⁰⁹ V orig. lat. „*termini*“.

Pozrime sa na druhý prípad takzvanej morálky, na prípad *pestovania* určitej rasy¹¹⁰ a druhu. Veľkolepý príklad tu poskytuje indická morálka, povýšená ako „Manuho zákon“¹¹¹ na náboženstvo. Za úlohu sa tu dáva pestovať naraz nie menej ako štyri rasy: kňazskú, vojenskú, obchodnícko-roľnícku a konečne rasu sluhov, sudrov¹¹². Hneď vidno, že tu nie sme medzi krotiteľmi zvierat: Už na navrhnutie takého pestovateľského plánu je predpokladom stokrát miernejší a rozumnejší druh človeka. Človek si vydýchne, keď vyjde z kresťanského ovzdušia nemocnice a väzenia do tohto zdravšieho, vyššieho, *širšieho* sveta. Aký úbohý je „Nový zákon“ proti Manuovi, ako zle páchne! – Ale aj táto organizácia bola nútená byť *strašnou* – teraz nie v boji s beštiami, ale s *jej* pojmovým protikladom, s človekom, ktorý sa nepestuje, s miešaninou, s čandalom¹¹³. A opäť tu nebola iná možnosť urobiť ho neškodným a slabým, ako urobiť ho *chorým* – bol to boj s „veľkým počtom“. Možno nič sa neprotiví našim pocitom tak, ako *tieto* ochranné opatrenia indickej morálky. Napríklad tretí edikt (Avadana-Sastra I), zvaný ediktom „o nečistej zelenine“, prikazuje, že jediná potrava povolená čandalom má byť cesnak a cibuľa, keďže sväté písmo zakazuje dávať im zrno alebo plody, ktoré obsahujú zrná, ako aj *vodu* a oheň. Tento edikt stanoví, že potrebnú vodu nesmú brať z riek, ani z prameňov, ani z rybníkov, ale len z prítokov do močiarov a z priehlbín, ktoré ostali po šľapajach zvierat. Zakazuje sa im prať svoju bielizeň a *umývať sa*, pretože voda, ktorá sa im milostivo priznáva, sa smie použiť len na tíšenie smädu. Nakoniec je tam zákaz pre ženy-sudry pomáhať ženám-čandalám pri pôrode, a pre tieto druhé ďalší: *pomáhať si pri pôrode navzájom* ... – Úspech takejto zdravotnej polície nenechal na seba čakať: objavili sa zhubné epidémie, ošklivé pohlavné choroby; potom prišiel „zákon noža“, nariaďujúci obrezanie chlapcov a vyrezanie malých stydkých pyskov u dievčat. – Manu vraví: „Čandalovia sú plody cudzoložstva, incestu a zločinu (sú *nevyhnutné* dôsledky pojmu pestovania). Za šaty majú mať len zdrapy z mŕtvol, ako nádoby rozbité hrnce, za ozdoby staré železo a pre bohoslužby len zlých duchov; bez pokoja majú blúdiť z miesta na miesto. Zakazuje sa im písať zľava doprava a používať pri písaní pravú ruku: používanie pravej ruky a písanie zľava doprava je výsada *cnostných* ľudí, ľudí čistej rasy.“ –

4

¹¹⁰ Pod pojmom *rasy* tu treba rozumieť „*kastu*“, „*stav*“.

¹¹¹ Louis Jacolliot (1837 – 1890), *Náboženský zákonodarcovia Manu, Mojžiš, Mohamed*, Paris 1876. Je skoro neuveriteľné, že Nietzsche sa dostal k tejto knihe až začiatkom r. 1888; 31. mája píše Gastovi: „*Toto dielo ...pozoruhodne dopĺňa moje názory na náboženstvo.*“

¹¹² Sudrovia – štvrtá kasta v Indii: neslobodní remeselníci a otroci, na rozdiel od slobodných brahmánov, vojakov a roľníkov.

¹¹³ Hoci sa vydáva za objektívneho, Nietzsche akceptuje Manuho zákon ako pozitívnu antitézu kresťanstva. Pri jeho rozoberaní (tu aj v § 57 *Antikrista*) sa pohybuje tesne na hranici pohansko-árijského cynizmu, hlásajúceho tézy krajnej pravice jeho doby, ktoré prežívajú dodnes. – Čandalovia sú (najmä v štátoch Bengálsko a Assam) ľudia mimo kást (páriovia), neárijského pôvodu, často moslimského náboženstva, z otca sudru (sluhu či otroka) a matky z kasty brahmanov, nedotknuteľní, pretože nečistí. Nietzsche často používa tento výraz ako metaforu pre slabých vo vlastnej koncepcii hierarchie spoločnosti a životných hodnôt. Strindberg vydal v roku 1889 dielo s názvom *Paria* po francúzsky a *Tschandala* po nemecky.

Tieto nariadenia sú dostatočne poučné: v nich sa stretávame s *árijskou*¹¹⁴ humanitou, celkom čistou, celkom prvotnou – zistujeme, že pojem „čistej krvi“ je pravým opakom neškodného pojmu. Na druhej strane sa ukáže, v *ktorom* národe sa zvečnila nenávisť, čandalská nenávisť proti tejto „humanite“, kde sa stala náboženstvom, kde sa stala *génom*¹¹⁵ ... Z tohto hľadiska sú evanjeliá prvotriednym dokumentom; ešte viac kniha Enoch¹¹⁶. – Kresťanstvo, ktoré vzišlo zo židovských koreňov a je pochopiteľné len ako plod tejto pôdy, predstavuje hnutie proti každej morálke pestovania, rasy či privilégia: – je to *antiárijské* náboženstvo par excellence*: kresťanstvo je prehodnotenie všetkých árijských hodnôt, víťazstvo čandalských hodnôt, je to evanjelium chudobných, hlásané poníženým, veľká vzbura všetkých utláčaných, biednych, nepodarených, neúspešných proti „rase“, – nesmrteľná čandalská pomsta vydávajúca sa za *náboženstvo lásky* ...

5

Morálka *pestovania* a morálka *krotenia* sú si rovnako hodné toľko, ako prostriedky, ktorými sa presadzujú: môžeme vyhlásiť za najvyšší princíp, že ak chce niekto *ustanoviť* morálku, musí mať bezpodmienečnú vôľu konať nemorálne. To je ten veľký, *znepokojujúci* problém, ktorý som riešil najdlhšie: aká je psychológia „zlepšovateľov“ ľudstva. Jedna celkom malá a v podstate bezvýznamná skutočnosť – takzvaná *svätá lož*¹¹⁷ – mi umožnila prvé vysvetlenie tohto problému: svätá lož, dedičstvo všetkých filozofov a kňazov, ktorí „zlepšovali“ ľudstvo. Ani Manu, ani Platón, ani Konfucius, ani židovskí, ani kresťanskí učitelia nikdy nepochybovali o svojom *práve* klamať. Nepochybovali ani *o celkom iných právach* ... Vyjadrené ako poučka by to mohlo znieť: *všetky* prostriedky, ktoré dosiaľ mali urobiť ľudstvo morálnym, boli od základu *nemorálne*. –

¹¹⁴ V súvislosti s používaním výrazu „árijec“ si treba pripomenúť Nietzscheho list antisemitovi Teodorovi Fritschovi (1852-1933), šéfredaktorovi *Antisemitskej korešpondencie*, priateľovi Bernharda Förstera a Elisabeth Förster-Nietzscheovej a neskôr súputníkovi nacizmu, z marca 1887: „Verte mi, táto strašná mánia dotieravých diletantov vyjadrovať sa o hodnote ľudí a rás, ich spôsob podlizovať sa „autoritám“, ktorými slušný človek opovrhne, ich neustále a absurdné falšovanie a manipulácie s tak neurčitými výrazmi ako je „germánsky“, „semitský“, „árijský“, „kresťanský“ a „nemecký“ ma raz naozaj nahnevajú a zanechám ironickú zhovievavosť, s akou doteraz pozorujem rozmary cnosti a farizejstvo súčasných Nemcov. A nakoniec: Čo si myslíte, že cítim, keď antisemiti vyslovia meno ‘Zarathustra’“?

¹¹⁵ Pri kritike judaizmu cieľ Nietzsche na židovské náboženstvo, teda jeho morálku, ktorá viedla k vzniku kresťanského náboženstva, cirkvi a morálky; teda nijako nie na židovský národ. Napriek dvojzmyselnosti neslobodno považovať Nietzscheho riadky za antisemitské: nikdy neopustil stanovisko kategorickej a opovržlivej opozície voči antisemitizmu svojej doby.

¹¹⁶ Nietzsche si odpísal citáciu z E. Renana, *Život Krista* (Paríž 1863): „Enochova kniha obsahuje surovejšie zlorečenia na boháčov a vladárov, ako sú inde v Biblii. Označenie chudobného je tu synonymom pre ‘svätého’ a ‘božieho priateľa’ “. No Nicejský koncil (r. 325) vylúčil apokalyptickú knihu Enoch (z makabejskej doby, 1. stor. pred n.l.) ako apokryf z kanonizovaného Starého zákona.

¹¹⁷ V orig. lat. „*pia fraus*“ – klamstvo z ohľadu na druhého, aby sa šetrili jeho city. Nietzsche opätovne zdôrazňuje: (doterajšia) morálka spočíva na nemorálnych prostriedkoch a presadzuje sa disciplínou, krotením, nemorálnymi udalosťami; činy, ktoré odmieta, skrášľuje klamstvami, aby zamaskovala svoju nemorálnosť. Tento cynizmus je *pia fraus*, ak sa povýši na politický princíp vládnutia (Platón, *Republika*, III, *Zákony*, II).

Čo Nemcom uniká

1

Medzi Nemcami dnes nestačí mať ducha: treba sa ho zmocniť, treba si ho nárokovať ...

Možno poznám Nemcov, možno im môžem povedať pár právd. Nové Nemecko predstavuje veľké množstvo zdedenej a získanej dôkladnosti, takže z nahromadeného pokladu sily môže určitý čas márnотratne vydávať. *Nie* je to vysoká kultúra, čo sa s ním stalo pánom, ešte menej delikátna chuť či ušľachtilá „krása“ inštinktov; sú tu však *mužskejšie* cnosti ako kdekoľvek inde v Európe. Veľa dobrej vôle a sebaúcty, veľa istoty vo vzťahoch a vzájomných povinnostiach, veľká pracovitosť a vytrvalosť – a zdedená umiernenosť, na ktorú treba skôr bodec ako brzdu. Pridávam k tomu, že tu sa ešte poslúcha bez toho, žeby poslušnosť ponížovala ... A že nikto nenávidí svojho protivníka ...

Vidno, že si prajem byť voči Nemcom spravodlivý: no nechcem byť neverný sebe – musím im teda vysloviť aj svoje námietky. Draho sa platí za dosiahnutie moci: Moc *ohlupuje* ... Nemci – voľakedy ich menovali národom mysliteľov¹¹⁸: myslia tí dnes ešte vôbec? – Dnes duch nudí Nemcov, teraz Nemci nedôverujú duchu, politika pohlcuje všetku vážnosť potrebnú pre ozaj duchovné záležitosti – bojí sa, že „Deutschland, Deutschland über Alles“^{*119} znamenalo koniec nemeckej filozofie ... „Existujú nemeckí filozofi? Existujú nemeckí básnici? Existujú dobré nemecké knihy?“ spytujú sa ma v cudzine. Začervenám sa, ale udatne, ako to viem robiť aj v zúfalých prípadoch, odpovedám: „Áno, *Bismarck!*“ – Mohol by som sa priznať, aké knihy sa dnes čítajú? Prekliaty inštinkt prostrednosti! –

2

– Čo *by* mohol byť nemecký duch – kto by už o tom nebol melancholicky uvažoval? No tento národ sa schválne ohlupuje, a to už skoro tisíc rokov: nikde inde sa dve veľké európske narkotiká, alkohol a náboženstvo, nezneužili hriechnejšie. Najnovšie k tomu pristupuje dokonca aj tretie, ktoré samo vie zapuďiť jemnú a smelú pohyblivosť ducha, a to hudba, naša zapchaná zapchávajúca nemecká hudba. – Koľko namrzenej ťažoby, chromosti, vlhkosti, županov, koľko *piva* je v nemeckej inteligencii! Ako je vôbec možné, že mladí muži, ktorí idú zasvätiť svoje životy najduchovnejším cieľom, nepocítia hneď prvý inštinkt duchovnosti, *inštinkt sebazáchovy ducha* – a pijú pivo? ... Alkoholizmus učenej mládeže možno ešte nie je otáznik v ohľade ich učenosti – aj bez ducha môže byť človek dokonca veľkým učencom – ale v každom inom smere ostáva problémom. – Kde by sa nenašla tá jemná degenerácia, ktorú vyvoláva pivo v duchu? Raz som v prípade, ktorý sa stal skoro chýrnym, položil prst na takéto zvrhnutie – degeneráciu nášho prvého nemeckého slobodného ducha,

¹¹⁸ Definícia Nemcov ako „národ básnikov a mysliteľov“ sa pripisuje Karlovi Musäusovi (1735-1787), ktorý ju použil v úvode k svojim *Ludovým rozprávkam* (1782), odkiaľ ju prevzala Mme de Staël.

¹¹⁹ „Nemecko, Nemecko nadovšetko“ – prvý verš básne *Pieseň Nemcov* (1841) od Heinricha Hofmanna von Fallersleben (1798-1874), ktorá sa s hudbou Jozefa Haydna r.1922 stala nemeckou hymnou. Dnes je oficiálnou hymnou len tretí verš.

múdneho Davida Straussa, ktorý sa stal autorom evanjelia pivného stola a „novej viery“¹²⁰ ... Nie nadarmo zložil svoj slávnostný sľub „spanilej hnedej“¹²¹ vo veršoch – vernosť až do smrti ...

3

– Hovoril som o nemeckom duchu: že sa stáva hrubším, že sa splošťuje. To je všetko?
–V podstate je to niečo celkom iné, čo ma ťaká: ako to ide stále prudšie dolu kopcom s nemeckou vážnosťou, s nemeckou hĺbkou, s nemeckou *vášnivosťou* v duchovných záležitostiach. Verva sa zmenila, nielen intelektuálnosť. – Občas mám styk s nemeckými univerzitami: aký to vzduch panuje medzi vedcami, aká pustá, nenáročná a vlažná duchovnosť! Bolo by veľkým nedorozumením, keby mi tu niekto chcel protirečiť spomenutím nemeckej vedy – bol by to aj dôkaz, že odo mňa nečítal ani slovo. Sedemnást'¹²² rokov som neúnavne upozorňoval na *ohlupujúci* vplyv našej súčasnej vedeckej činnosti. Tvrdé helótsvo¹²³, na ktoré odsudzuje obrovský rozsah vied každého jednotlivca, je hlavný dôvod, prečo plnšie, bohatšie, *hlbšie* založené povahy si už nenájdu patričnú výchovu *a vychovávateľov*. Na nič netrpí naša kultúra¹²⁴ viac, ako na prebytok namyslených ťarbákov a úlomkov humanistík; *proti* svojej vôli sú naše univerzity skutočné skleníky pre tento druh zakrpatievania inštinktov ducha. A celá Európa má už o tom predstavu – veľká politika nikoho neoklame ... Nemecko sa považuje čoraz viac za európsku *nižinu*.¹²⁵ – Stále *hľadá*m Nemca, s ktorým by som mohol byť na *svoj* spôsob vážny – a ešte viac Nemca, s ktorým by som mohol byť veselý! *Súmrak modiel*: ach, kto by dnes mohol pochopiť, *z akej vážnosti* sa tu zotavuje jeden pustovník! – Najnepochopiteľnejšia je na nás naša veselosť ...

4

Urobme približný rozpočet: je nielen zrejmé, že nemecká kultúra upadá, ale nechýbajú na to ani dostatočné dôvody¹²⁶. Nakoniec nikto nemôže vydať viac, ako má – to platí pre jednotlivca i pre národy. Ak niekto vydáva prostriedky na moc, veľkú politiku, hospodárstvo, svetovú výmenu tovarov, parlamentarizmus a vojenské záujmy, ak *tam* minie všetko, čo má, to znamená inteligenciu, vážnosť, vôľu a sebaovládanie, bude mu to chýbať na druhej strane. Kultúra a štát sú antagonisti – neklamme

¹²⁰ David F. Strauss (1808-1874) bol po uverejnení diela *Život Krista* (1835), kde demystifikoval osobu zakladateľa kresťanstva, zbavený profesúry; stal sa apoštolom novej viery vo vedu. Napísal aj knihu *Stará a nová viera* (1872), ktorú Nietzsche napadol vo svojej *Prvej nečasovej úvahe* (1873).

¹²¹ Samozrejme čiernemu pivu! Narážka na Straussovu „Elégiu“ (1851), ktorá končí: „*Len smrť ma odlúči od milovaného čierneho piva.*“

¹²² Od r. 1871, t.j. založenia II. ríše a dokončenia prvej Nietzscheho knihy, *Zrodenie tragédie*, ktorá vyšla r. 1872.

¹²³ Helóta bol voči okupantom Spartanom bezprávny roľník v otrockom postavení v Lakónii a Mesénii.

¹²⁴ V nemčine, ako v slovenčine, kultúra znamená stav ducha spoločnosti z intelektuálneho, morálneho a umeleckého hľadiska; ak sa berie do úvahy aj materiálne hľadisko, hovoríme skôr o civilizácii.

¹²⁵ Geograficky, ale najmä v zmysle prostrednosti a povrchnosti.

¹²⁶ Leibniz a Schopenhauer použili tento výraz na odôvodnenie „najlepšieho z možných svetov“, Nietzsche má na mysli negatívnu situáciu. Podobný výsmech je častý vo Voltairovej *Candide*.

sa! „Štát ako tvorca kultúry“ je len moderná idea¹²⁷. Jeden žije z druhého, jednému sa darí na úkor druhého. Všetky veľké obdobia kultúry boli časy politického úpadku: čo je veľké v zmysle kultúry, bolo nepolitické, dokonca *antipolitické*. – Goetheho srdce sa otvorilo pri fenoméne Napoleon – *zatvorilo sa* mu pri „oslobodzovacích vojnách“¹²⁸ ... Vo chvíli, keď sa Nemecko stáva veľmocou, rastie závažnosť Francúzska ako *kultúrnej moci*. Už dnes sa presídlilo do Paríža veľa novej vážnosti, veľa novej *váše* pre duchovné veci; napríklad otázka pesimizmu, problém Wagnera a takmer všetky psychologické a artistické otázky sa tam preberajú neporovnateľne jemnejšie a dôkladnejšie ako v Nemecku – Nemci sú *neschopní* takej vážnosti. – V dejinách európskej kultúry znamená vznik „Ríše“ predovšetkým jedno: *preloženie ťažiska príťažlivosti*. Vie sa to už všade: v hlavnej záležitosti – a tou je stále kultúra – Nemci už neprichádzajú do úvahy. Pýtajú sa ma: Máte ešte aspoň jedného ducha, ktorý v Európe *zaváži*? Ako boli svojho času váš Goethe, váš Hegel, váš Heinrich Heine, váš Schopenhauer? – A údiv, že už niet ani jedného nemeckého filozofa, nemá konca. –

5

Celé vyššie školstvo v Nemecku stratilo to najhlavnejšie: *cieľ*, ako aj *prostriedky* na dosiahnutie cieľa. Zabudlo sa, že cieľ je výchova, *vzdelanie* – a nie „Ríša“ – že na to treba *vychovávateľov* – a nie gymnaziálnych profesorov a univerzitných učencov... Treba vychovávateľov, ktorí sú *sami vychovaní*, rozvážni, ušľachtilí duchovia, osvedčení v každej situácii slovom aj mlčaním, kultúrne zrelí a sladkí – *nie* učené surovci, ktorých gymnázium a univerzita ponúkajú mládeži ako „vyššie pestúanky“. *Chýbajú* vychovávateľa, ak odpočítame výnimky z výnimiek, chýba teda *prvý* predpoklad výchovy: *preto* dochádza k úpadku nemeckej kultúry. – Jednou z týchto najzriedkavejších výnimiek je môj úctyhodný priateľ Jacob Burckhardt v Bazileji¹²⁹: predovšetkým jemu ďakuje Bazilej za svoje prednostné postavenie v humanistike. –

V skutočnosti robia nemecké „vyššie školy“ brutálny výcvik, aby so stratou čo možno najkratšieho času pripravili ohromné množstvo mladých mužov, *použiteľných* – *využitelných* – pre štátnu službu. „Vyššie vzdelanie“ a *nespočetné množstvo* – to si dopredu protirečí. Každé vyššie

¹²⁷ To sú myšlienky *kulturkampfu* (boja za kultúru) v rokoch 1871-1878: Bismarck sa snažil presadiť, aby ducha národa formoval štát a nie cirkev a aby tak vznikla nová nemecká kultúra; bol to boj proti ultramontanizmu katolíckej cirkvi (jej snahe zosilniť politicky „za horami“, za Alpami), obmedzujúci jej autonómiu zákonom o jezuitoch (1872), zákonmi o súkromných školách (1873) a zákonmi o civilných sobášoch. Keď však Bismarck za pápeža Leva XIII. (od 1878) potreboval pomoc Katolíckeho streda, zaujal zmierlivejší postup tzv. „mierovými zákonmi“.

¹²⁸ Vojny proti Napoleonovmu imperializmu v rokoch 1806-1813, značiace začiatok snáh o zjednotenie Nemecka pod vedením Pruska, voči čomu mal Goethe námietky.

¹²⁹ Švajčiarsky historik Jacob Burckhardt (1818-1897) učil v Zürichu a Bazileji (1858-1893). Jeho dielo *Kultúra renesancie v Taliansku* (1860) vrhlo celkom nové svetlo na európske predstavy o renesancii. Jeho prednášky o Grécku a antickej kultúre, ktoré síce vyšli knižne až posthumne, ale Nietzsche ich poznal, viedli k nadviazaniu priateľstva, ktoré pretrvalo Nietzscheho odchod z Bazileja r. 1879; v decembri 1888 posíla Nietzsche Burckhardtovi prvý výtlačok *Súmraku modiel*, ktorý tlačiar Naumann určil pre Nietzscheho. Po Nietzscheho duchovnom zvrútení r. 1889 v Turíne to bol Burckhardt, ktorý po liste od Nietzscheho zalarmoval Overbecka.

vzdelanie je výnimka: musí byť privilegovaný, kto má mať právo na také veľké privilégium. Veľké a krásne veci nemôžu byť prístupné všetkým: krása patrí málo ľuďom*¹³⁰. – Čo *vedie* k úpadku nemeckej kultúry? To, že „vyššie vzdelanie“ už nie je *prednostné právo* – víťazí demokratická idea „všeobecného“ vzdelania, ktoré sa stalo *obecným* ¹³¹... Nezabúdajme ani, že vojenské privilégiá¹³² si formálne vynútili nadmerné počty na vyšších školách a viedli nevyhnutne k ich úpadku. V dnešnom Nemecku už nikto nemá možnosť dať svojim deťom vyberané vzdelanie: všetky naše „vysoké“ školy sú orientované na najpochybnejšiu priemernosť čo do učiteľov, učebných plánov a učebných cieľov. A všade vládne neslušné náhlenie, ako keby sa niečo zameškalo, ak mladý muž vo veku 23 rokov nie je ešte „hotový“ a nevie odpovedať na „hlavnú otázku“: čo budem? – Akýsi vyšší druh ľudí, s dovolením, nemá rád „povolania“ práve preto, lebo vie, že je povolaný... Títo ľudia majú čas, berú si čas, vôbec nemyslia na „byť hotový“ – veď z hľadiska vysokej kultúry je človek v tridsiatke začiatok, dieťa. – Naše preplnené gymnáziá a naši prepracovaní a ohlúpnutí profesori na nich sú škandál: ak chce niekto brániť tieto pomery, ako to nedávno urobili heidelberskí profesori, možno nájde mnohé *príчины* – dôvodov na to niet.

6

Aby som ostal verný svojmu temperamentu, ktorý je *afirmatívny* a len nepriamo a nerád používa protirečenie a kritiku, vymenujem hneď tri úlohy, pre ktoré sú potrební vychovávateľia. Treba sa naučiť *vidieť*, treba sa naučiť *myslieť*, treba sa naučiť *hovoriť a písať*: vo všetkých troch disciplínach je cieľom vysoká kultúra. – Učiť sa *vidieť*: to je navyknúť oko na pokoj, mať trpezlivosť nechať veci prísť k sebe; oddialiť posudok, naučiť sa obísť predmet zo všetkých strán a pochopiť ho ako celok. To je prvé predbežné školenie pre duchovný život: *nereagovať* na popud okamžite, ale ovládnuť brzdiace a vylučujúce inštinkty. Učiť sa *vidieť*, ako to ja rozumiem, je takmer to, čo nefilozofický spôsob reči nazýva silnou vôľou: podstatné je práve „*nechcieť*“, *môcť* rozhodnutie odložiť. Každý neduchovný postoj, každá vulgárnosť pochádza z neschopnosti odporovať podráždeniu – taký človek *musí* reagovať, poslúcha každý impulz. V mnohých prípadoch je taká nutnosť už príznak choroby, úpadku a vysilenia – temer všetko, čo nefilozofická hrubosť reči označuje menom „nerest“, je v podstate iba fyziologická neschopnosť *nereagovať*. – Praktické použitie „naučenia sa vidieť“: ako *učiť sa* stane sa človek pomalým, nedôverčivým, protirečivým. Všetko cudzie, *novosti* každého druhu nechá najprv s nepriateľským pokojom pristúpiť až k sebe – a ruku od toho odtiahne. Mať dvere otvorené na všetky strany, ponížene líhať na brucho pred každou maličkosťou, skákať za všetkými a *vrhať sa* do všetkého, skrátka, tá chýrna moderná „objektívnosť“ je zlý vkus, je *nevkusná par excellence**. –

7

¹³⁰ V orig. lat. „*pulchrum est paucorum hominum*“ – Horacius, *Satiry* (I, 9, verš 44).

¹³¹ Slovná hračka s výrazmi *allgemein* (všeobecný) a *gemein* (obecný, pre všetkých, aj vulgárny).

¹³² Armáda bola uzavretým svetom takrečeno monopolu konzervatívnej šľachty s duchom kastovníctva a s obrovskými privilégiami, ktoré buržoázia závidela. Študenti z „dobrých rodín“ buržoázie mali možnosť po prijímačej skúške slúžiť kratší čas a stať sa dôstojníkmi v zálohe, čo značilo privilégiá a zaručené sociálne postavenie. Nietzsche sa stavia na pozíciu antiburžoázneho konzervatívneho aristokrata ...

Učiť sa *myslieť*: o tom už nemá na našich školách nikto ani potuchy. Dokonca aj na univerzitách a medzi skutočnými učencami filozofie začína logika ako teória, ako prax, ako *remeslo*, vymierať. Len čítajme nemecké knihy: ani najvzdialenejšia pripomienka, že na myslenie treba techniku, učebný plán, vôľu majstrovsky to zvládnuť – že myslieť sa treba naučiť, ako sa treba naučiť tancovať, že je to *ako* druh tanca ... Kto z Nemcov pozná ešte zo skúsenosti to jemné zachvenie, ktorým zaplavujú *ľahké nohy* v duchovných veciach všetky svaly? Strnulá ťažkopádnosť duchovných prejavov, nemotorná ruka pri dotyku – to je natoľko nemecké, že sa to v cudzine omylom považuje za nemecký charakter. Nemec nemá *prsty* pre nuansy* ... Samotná skutočnosť, že Nemci vôbec zniesli svojich filozofov, predovšetkým tú najdeformovanejšiu kaliku pojmov, aká kedy existovala, toho *veľkého* Kanta, dáva dobré svedectvo o nemeckej pôvabnosti.¹³³ – Pri citlivej výchove nemožno totiž vynechať nijakú formu *tanca*, schopnosť tancovať nohami, ale aj s pojмами a so slovami; musím dodať, že tancovať treba vedieť aj s *perom* – že sa treba učiť *písať*? – Tu sa asi stávam pre nemeckých čitateľov dokonalou hádankou...

¹³³ Narážka na chýrnu Schillerovu esej *Über Anmut und Würde* (O pôvabnosti a dôstojnosti, 1793) – „pekných duší“ s pôvabom a dispozícií k hlbokomyseľnosti u učencov.

*Moji nemožní. – Seneca: alebo toreador cnosti. – Rousseau: alebo návrat k prírode in impuris naturalibus*¹³⁵ – *Schiller: alebo morálny trubač zo Säckingen*¹³⁶. – *Dante: alebo hyena básniaca v hrobách*¹³⁷. – *Kant: alebo cant*¹³⁸ ako pochopiteľný charakter. – *Victor Hugo: alebo maják na mori nezmyslov. – Liszt: škola bežnosti – utekania za ženami. – George Sandová: alebo lactea ubertas*¹³⁹, v preklade: dojná krava „s prekrásnym štýlom.“ – *Michelet: alebo nadšenie vyzliekajúce si kabát. – Carlyle: alebo pesimizmus ako zle strávený obed. – John Stuart Mill: alebo oči urážajúca jasnosť*¹⁴⁰. – *Bratia Goncourtovci*^{*141}: alebo obaja Ajaxovia v boji proti Homérovi¹⁴². Hudba od Offenbacha. – *Zola: alebo „radosť z páchnutia“.* –

Renan. – Teológia, alebo skaza rozumu „dedičným hriechom“ (kresťanstvo). Svedectvom je Renan, ktorý len čo riskuje vysloviť Áno alebo Nie všeobecného významu, siahne s trápnuou pravidelnosťou vedľa. Chcel by, napríklad, spojiť do jedného vedu a ušľachtilosť^{*143}: ale veda* patrí

¹³⁴ Aj táto kapitola vzišla z Nietzscheho prípravy knihy „Vôľa mať moc“ od jesene 1887 do leta 1888 a je ďalším dôkazom, že *Súmrak modiel* bol zostavený po rozhodnutí opustiť projekt „Vôle mať moc“ a použiť jeho materiál na novú knihu.

¹³⁵ V orig. lat. *in impuris naturalibus*. Verné znenie „*In puris naturalibus*“ pochádza pravdepodobne od Tomáša Akvinského a znamená *v čiste prírodnom (odeve/; dá sa myslieť aj na v tom najnutnejšom, resp. skoro nahý; in impuris = v nečistom, znečistený; teda: V stave nečistej prírody.*

¹³⁶ Narážka na veršovanú epopeju básnika J. V. Scheffela (1826-1886), *Trubač zo Säckingen, spev z Horného Rýna*, zhudobnenú Viktorom Nesslerom (1884).

¹³⁷ Možno narážka na niektoré scény z Danteho *Božskej komédie*, napr. Spev X „Peklo“ o pohrebe Epikurových žiakov.

¹³⁸ *Cant* falošná zbožnosť, farizejské reči, pokrytectvo – po anglicky; výraz má svoj pôvod v spevoch žobrákov. Nietzsche často zneužíva tento idiomatický preklad, aby žartovne pripomenul morálnu filozofiu – Kanta. Pozri pozn. 172.

¹³⁹ Rímsky rečník Quintilianus (30-100 n.l.) kvalifikuje štýl historika Tita Livia (59 pred n.l. – 17 n.l.) ako „*Livii lactea ubertas*“ (Líviova mliečna hojnosť), pretože jeho *Dejiny Ríma od založenia mesta* majú 142 kníh. Goncourtovci píšú o Liviovi: „Jeho postoj sa podobá polospánku prežívavca“ a o Mme Sandovej: „Ruminujúca sfinga, krava Apis.“

¹⁴⁰ Čirosť pozitivizmu, zaujímajúceho sa len o fakty a definované pocity, možno znemožňuje vidieť tajomné no živé sily života. Žiara oslepuje.

¹⁴¹ V orig. franc. „*Les Frères de Goncourt*“ – správne má byť „*Les Frères Goncourt*“ (Jules a Edmond). Nietzsche veľmi čítal ich *Journal* (1851-1896), najmä vydanie z 20. júna 1864, ako vidno z ďalších častých citácií ich klebiet.

¹⁴² *Journal* Goncourtovcov: „Najsladším hlasom som tvrdil, že som mal väčšiu radosť pri čítaní Huga ako Homéra.“ V *Illiade* sa dočítame, že prvý Ajax, kráľ Lokrienov, znásilnil po dobytí Tróje Kasandru a zomrel pri stroskotaní lode. Druhý Ajax bol syn Telamóna, po Achillovi najudatnejší Grék; zbláznil sa a povraždil stádo oviec, považujúc ich za Grékov; keď zistil svoj omyl, spáchal samovraždu. Obidvaja Ajaxovia vystupujú v Offenbachovej „*Krásnej Helene*“.

¹⁴³ V orig. franc. „*la science*“ a „*la noblesse*“.

k demokracii a to vedie k boju. Chcel by veľmi ctižiadostivo predstavovať aristokratizmus¹⁴⁴ ducha: no už kľáči pred učením jeho opaku, pred evanjeliom ponížených*¹⁴⁵, na kolenách, a nielen na kolenách ...! Čo pomáha všetka sloboda ducha, modernosť, posmievačnosť a ohybnosť krutihlava¹⁴⁶ tomu, čo ostal vo svojom vnútre kresťanom, katolíkom, ba dokonca kňazom? Ako jezuita a spovedník je Renan najvynaliezavejší, keď zvädza; jeho intelektuálnosti nechýba pokrytecký farársky úškrn – nebezpečný sa stáva až vtedy, keď miluje – ako všetci kňazi. Nik sa mu nevyrovná v životunebezpečnom zbožňovaní ... Tento Renanov duch, tento *rozčuľujúci* duch, je pre úbohého, chorého, nerozhodného Francúzsko len ďalšie nešťastie. –

3

*Sainte-Beuve*¹⁴⁷. – Nič mužného¹⁴⁸; a plný nízkej zlosti proti všetkým mužným duchom. Sliedi okolo, jemný, zvedavý, znudený, číhajúci – v podstate ženská osobnosť, so ženskou pomstivosťou a ženskou zmyselnosťou. Ako psychológ majster ohovárania*¹⁴⁹; nevyčerpatelne bohatý na prostriedky za tým účelom; nikto nevie lepšie ako on namiešať do pochvaly jed. V najnižších inštinktoch je plebejský a pocitmi trpkosti príbuzný Rousseauovi: teda romantik – pretože pod každým romantizmom hundre a zžiera sa Rousseauov inštinkt pomsty. Je revolucionár, ale zatiaľ ho strach drží dosť v hraniciach. Bez slobody pri stretnutí so všetkým, čo má silu (verejná mienka, akadémia, vládnucci dvor, dokonca aj Port-Royal). Roztrpčený na všetko veľké u človeka aj javu, na všetko, čo na seba verí. Je dosť básnikom a polo-ženou na to, aby čo je veľké, pociťoval ešte ako moc; stále pokrútený ako ten chýrny červ¹⁵⁰, ktorý sa stále cíti šliapaný. Ako kritik bez miery, postoja a chrbtice, s jazykom kozmopolitického libertinizmu* v prospech všeličoho, ale bez odvahy priznať sa k vlastnému libertinizmu. Ako historik bez filozofie, bez *moci* filozofického pohľadu, odmieta úlohu súdiť vo vážnych záležitostiach a skrýva sa za maskou „objektívnosti“. Inakšie sa chová vtedy, keď je najvyššou inštanciou jemný vkus: vtedy má naraz odvahu pristúpiť k sebe, má zo seba radosť – v tom je *majster*. – V určitom ohľade je predzvesťou Baudelaira.¹⁵¹ –

¹⁴⁴ Aristokraciou ducha vynikali o.i. bratia Goncourtovci, Flaubert, Magny, George Sandová a i.

¹⁴⁵ V orig. franc. „*des humbles*“.

¹⁴⁶ Vták s dlhým ohybným krkom, symbol poníženia.

¹⁴⁷ Portrét Sainte-Beuvea je načrtnutý podľa *Journalu* bratov Goncourtovcov. V roku 1926 vyšlo jeho posmrtné dielo *Moje jedy*.

¹⁴⁸ Lacná narážka na meno v ženskom rode. No aj Victor Hugo prezýval tohto literárneho kritika ako „*Sainte-bévue*“ – Sväté nedopatrenie.

¹⁴⁹ V orig. franc. „*médisence*“.

¹⁵⁰ Biblická narážka: „No ja som červ, a nie človek, ľudom som na posmech a davu na opovrhnutie“ (Ž 22, 7).

¹⁵¹ Napísal mu: „Máte pravdu, moja poézia sa blíži vašej; okúsil som tie isté trpké plody, na dne plné popola.“

*Imitatio Christi*¹⁵² patrí medzi knihy, ktoré držím v rukách len s fyziologickým odporom; cítiť z nej vôňu večne ženského¹⁵³, na čo treba byť Francúzom – alebo wagnerovcom... Tento svätý vie tak hovoriť o láske, že vzbudí zvedavosť aj u Parížaniek. – Povedali mi, že onen *najšikovnejší* jezuita, Auguste Comte¹⁵⁴, ktorý chcel viesť svojich Francúzov do Ríma *okľukou* cez vedu, sa inšpiroval touto knihou. Verím tomu: je to „náboženstvo srdca“ ...

G. Eliotová¹⁵⁵. – Zbavili sa kresťanského boha, a teraz veria, že sa musia o to viac pridržať kresťanskej morálky: to je *anglická* logika a ženičkám s Eliotovej typom morálky ju nebudeme mať za zlé. V Anglicku sa treba za každú nepatrnú emancipáciu od teológie rehabilitovať strašidelným morálnym fanatizmom. To je tam *pokuta*, ktorú treba platiť. – Pre nás iných je to inakšie. Keď sa niekto vzdá kresťanskej viery, zbavil sa tým *práva* na kresťanskú morálku Táto sa zásadne *nerozumie* sama od seba: na tento bod treba stále upozorňovať, čo aj sa to anglickým prázdny hlavám nepáči. Kresťanstvo je ucelený systém, domyslený a *úplný* pohľad na veci. Ak sa vytrhne jeden z hlavných pojmov, ako je viera v boha, zrúti sa aj celok: nič potrebné vám neostane medzi prstami. Kresťanstvo predpokladá, že človek nevie, *nemôže* vedieť, čo je preňho dobré a čo zlé: verí v boha, ktorý jediný to vie. Kresťanská morálka je rozkaz; jej pôvod je transcendentný; stojí mimo kritiky, mimo všetkého práva na kritiku; má pravdu, len ak boh je pravda – stojí a padá s vierou v boha. – Ak Angličania naozaj veria, že sami od seba, „intuitívne“, vedia, čo je dobré a čo zlé, ak si teda myslia, že ako garanciu morálky už nepotrebujú kresťanstvo, je to len dôsledok dominancie kresťanského hodnotenia a výraz *sily* a *hlbky* tejto dominancie: takže na pôvod anglickej¹⁵⁶ morálky sa zabudlo a jej veľmi otázne existenčné právo sa už nepocituje. Pre Angličana morálka ešte nie je problém ...

¹⁵² *Napodobenie Krista*, dielo pripisované nemeckému mystikovi Tomášovi Kempenskému (1379-1471), napísané v duchu „modernej oddanosti“, ktorá dogmatizmus nahrádzala ideálom aktívnej božej lásky; vzniklo teda dávno pred založením rehole jezuitov.

¹⁵³ *Večne ženské* – výraz, pripisovaný Goethemu (koniec druhého dielu Fausta).

¹⁵⁴ Zrejme ako metafora, pretože Auguste Comte (1798-1857), zakladateľ pozitivizmu, nebol jezuita, ale sa vystatoval, že prekonal metafyziku ... *Katechizmom pozitivistu* (1852). Je pravda, že ku koncu života mal štádium mysticismu.

¹⁵⁵ George Eliotová, vlastným menom Mary Ann Evansová (1819-1880), rovnako ako George Sandová, veľká feministka a spisovateľka; pod vplyvom Straussa a Feuerbacha, ktorých prekladala do angličtiny, sa už ako veľmi mladá odvrátila od puritanizmu a bránila morálku oslobodenia žien, spočiatku veľmi poznačenú religioznosťou; neskôr mali obidve pokrokové morálne, sociálne aj politické presvedčenie. Nietzscheho sarkazmy na ich adresu odhaľujú nielen jeho machizmus až mizogýniu, ale aj že nečítal ich romány. Diela Eliotovej: *Mlyn an Flosse*, *Daniel Deronda*, *Middlemarch*.

¹⁵⁶ Blondel tu prekladá „kresťanskej“ morálky.

George Sandová.¹⁵⁷ – Čítal som prvé *Listy cestovateľa*: ako všetko, čo pochádza od Rousseaua, sú falošné, vyrobené, prázdne a prehnané. Neznášam tento pestrý tapetový štýl; práve tak ani ambície zberby mať ušľachtilé pocity. Pravda, najhoršou ostáva ženská koketéria s mužskými znakmi, so zvykmi nevychovaných mladíkov ... Aká studená musela byť pri tom všetkom, táto neznesiteľná umelkyňa! Natiahla sa ako hodiny – a písala, písala¹⁵⁸ ... Studená, ako Hugo, ako Balzac, ako všetci romantici, len čo začali básniť! A ako spokojne si pri tom ležala, táto plodná literárna krava¹⁵⁹, ktorá mala v sebe niečo v zlom zmysle nemecké, ako to mal aj jej majster Rousseau; umožnil to len úpadok francúzskeho vkusu! – No Renan ju obdivuje...

7

Morálka pre psychologov. – Nepestujte jarmočnú psychológiu! Nepozorujte *kvôli* pozorovaniu! To dáva falošnú optiku, zazeranie, čosi vynútené a prehnané. Prežiť niečo len preto, že to niekto chce – to nejde. Pri prežívaní skúsenosti sa neslobodno dívať na seba, z toho by bol „uhnančivý pohľad“. Rodený psychológ sa inštinktívne bráni vidieť len preto, aby videl; to isté platí o rodenom maliarovi. Nikdy nepracuje „podľa prírody“¹⁶⁰ – ponechá svojmu inštinktu, svojej tmavej komore*¹⁶¹ precedencie a vytlačenie „osobitného prípadu“, „prírody“, „zážitku“ ... Uvedomuje si len to, čo je všeobecné, záver, výsledok: nepozná zámerné abstrahovanie na základe jednotlivého prípadu. – Čo z toho bude, ak sa to robí inakšie? Povedzme, ak sa po spôsobe parížskych¹⁶² románopiscov* pestuje vo veľkom aj v detailoch psychológia románov na pokračovanie? To sa potom číha na skutočnosť a každý večer sa prináša do domu za hrst' kuriozít ... No len sa pozrime, čo z toho nakoniec vyjde – hŕba fľakov, v najlepšom prípade mozaika, v každom prípade čosi popridávané, nepokojné, masa kriľavých farieb. Najhoršie výsledky v tejto oblasti dosahujú Goncourtovci: nezostavia tri vety, žeby od nich jednoducho nerozboleli oči, oči *psychológa*. – Z umeleckého hľadiska nie je príroda modelom. Preháňa, skresľuje, vynecháva medzery. Príroda je *náhoda*. Štúdium „podľa prírody“ sa mi vidí zlé znamenie: prezrádza podkladanie, slabosť, fatalizmus – toto plazenie sa v prachu pred maličkosťami*¹⁶³ nie je hodné *celého* umelca. Vidieť to, *čo tu je* – je vlastnosť duchov iného druhu, *antiartistov*, tých skutočných. Treba vedieť, *čo* kto je ...

¹⁵⁷ George Sandová, vlastným menom Aurore Dupinová (1804-1876), militantná feministka a veľmi plodná spisovateľka, skoro revolucionárka, hlásala, že hľadanie šťastia ženy súvisí s jej morálnou a sociálnou regeneráciou. Okrem *Listov cestovateľa* (1837) napísala rad feministických románov: *Indiana*, *Valentine*, *Lilia*, historický román *Mauprat*, *História môjho života*, sociálne a dedinské romány. Založila *La Revue Indépendante* (Nezávislá revue), kde publikovala štúdie o slovanskej literatúre a husitskom hnutí.

¹⁵⁸ Théophile Gautier: „Raz sa jej prihodilo čosi úžasné! O jednej po polnoci dokončila jeden román ... a ešte tú istú noc začala nový.“ (*Journal Goncourtovcov*).

¹⁵⁹ Treba si uvedomiť, že (aj) v nemčine *krava* znamená hlupák, tupec, skoro hovädo, ale nikdy nie zlý.

¹⁶⁰ Útok na pracovnú metódu bratov Goncourtovcov.

¹⁶¹ V orig. lat. „*camera obscura*“. Skrinka s malým svetelným otvorom, ktorým preniká zväzok lúčov vytvárajúci na protíľahlej stene prevrátený obraz predmetu.

¹⁶² Nietzsche má na mysli predovšetkým Zola a berie si na mušku jeho politické presvedčenie a naturalizmus jeho románov.

¹⁶³ V orig. franc. „*petits faits*“.

K psychológii umelca. – Aby existovalo umenie, aby existovala vôbec nejaká estetická tvorba a pozorovanie, na to je nevyhnutný fyziologický predpoklad: *opojenie*. Opojenie musí najprv zvýšiť dráždivosť celého stroja: bez toho sa nedá tvoriť umelecky. Všetky druhy opojenia, nech majú akýkoľvek pôvod, majú túto silu: predovšetkým opojenie pohlavného vzrušenia, najstaršia a najpôvodnejšia forma opojenia. To isté platí o opojení v dôsledku všetkých veľkých túžob a silných afektov; o opojení oslavy, závodu, bravúrneho výkonu, víťazstva a každého extrémneho pohybu; o opojení krutosti¹⁶⁴; o opojení búrania; o opojení za určitých meteorologických vplyvov, napríklad jarné opojenie¹⁶⁵; alebo pod vplyvom narkotík; a nakoniec opojenie z vôle, opojenie z nazhromaždenej a prekypujúcej vôle. – Pri opojení je rozhodujúci pocit zvyšovania sily a jej plnosti. Na základe tohto pocitu dáva človek čosi veciam, *núti* ich brať od nás, znásilňuje ich – tento proces sa volá *idealizácia*. Zbavme sa tu jedného predsudku: idealizácia *neznamená*, ako sa všeobecne verí, odobratie či odrátanie maličkostí, vedľajších vecí. Rozhodujúce je skôr úžasné *zdôraznenie* hlavných rysov, takže ostatné sa pritom stráca.

9

V tomto stave človek obohacuje všetko z vlastnej plnosti: čo vidí a čo chce, to vidí nafúknuté, zhustené, silné, až preťažené silou. Kto pozná tento stav, mení veci do tých čias, kým nezodpovedajú jeho moci – kým nie sú obrazom jeho dokonalosti. Táto *nutnosť* premieňať na dokonalé je – umenie. Dokonca aj všetko to, čím sám nie je, mení sa takému človeku na čistú radosť; v umení sa človek vychutnáva ako dokonalosť. – Bolo by možné vymyslieť aj opačný stav, špecifické protiumelectvo inštinktu – taký druh bytia, ktorý by všetky veci ochudobňoval, zriedľoval, hubil. A veru sú dejiny bohaté na takých protiumelcov, na takých nenásytných hladošov života: tí sa zmocňujú vecí, vysilia ich, *musia* ich *stenčiť*. To je napríklad prípad každého pravého kresťana, povedzme Pascala: kresťan, ktorý by bol súčasne aj umelec, *to sa nevyskytuje* ... Nebuďte detskí a neuvádzajte mi ako námietku Raphaela¹⁶⁶ alebo nejakého homeopatického¹⁶⁷ kresťana devätnásteho storočia: Raphael vrazil Áno, Raphael *robil* Áno, teda Raphael nebol kresťan ...

10

Čo znamenajú protikladné pojmy *apolónsky a dionýzovský*, ktoré som zaviedol do estetiky, ak sa chápu ako druhy opojenia? – Apolónske opojenie vzrušuje predovšetkým oko, dávajúc mu silu vízie. Maliar, sochár, epický básnik, to sú vizionári par excellence*. Naproti tomu v dionýzovskom

¹⁶⁴ Podkladom pre tieto úvahy je Homérov opis vojnových bojov v *Iliade*, ktoré sú mu drahé ako antitéza modernej „feminizácie“.

¹⁶⁵ Peknú ilustráciu tejto myšlienky podáva Thomas Mann vo svojom románe nietzscheovskej inšpirácie *Tonio Kröger*, kde analyzuje prácu umelca.

¹⁶⁶ Taliansky maliar Raphael (1483-1520) maloval v službe Júlia II. a Leva X. slávne madony. Nietzsche ho často uvádza ako falošného kresťana a v poznámkach si napísal, že „bez prehriatia sexuálneho systému je Raphael nemysliteľný“.

¹⁶⁷ Homeopatia podáva minimálne dávky „liekov“ na základe princípu, že podobné sa vylieči podobným; podľa toho by existovali akísi antikresťanskí kresťania, neortodoxní a necharakteristickí. Homeopatiu vymyslel nemecký lekár Samuel Hahnemann (1755-1843).

stave sa vzrušuje a umocňuje celý systém afektov: takže naraz vybíja všetky svoje prostriedky prejavu a súčasne posilňuje schopnosť predstavovania, napodobňovania, prepodobňovania, premieňania a všetky druhy mimiky a herectva. Podstatná ostáva ľahkosť metamorfózy, neschopnosť *nereagovať* (podobne ako pri niektorých hysterických typoch, ktoré na každý pokyn vhrnú do *akejkoľvek* roly). Dionýzovskému typu je nemožné nepochopiť nejakú sugesciu, neprehliadne nijaký náznak afektu, má v sebe najvyšší stupeň chápaceho a hádajúceho inštinktu, a zároveň aj najvyšší stupeň umenia sprostredkovať. Vojde do každej kože, vcíti sa do každého afektu: sústavne sa mení. – Hudba, ako ju dnes rozumieme, je tiež celkové vzrušenie a vybitie afektov, ale aj tak je to už len ostatok oveľa plnšieho výrazového sveta afektov, je to len pozostatok dionýzovského histrionizmu. Aby sa hudba umožnila ako osobitné umenie, znehybnil sa určitý počet zmyslov, predovšetkým svalový (aspoň relatívne: pretože do určitej miery každý rytmus hovorí k našim svalom): takže človek hneď telesne nenapodobňuje a nepredstavuje všetko, čo cíti. Napriek tomu práve *to* je vlastný dionýzovský normálny stav, v každom prípade prastarý stav; hudba je pomaly dosahovaná špecializácia tohto stavu na úkor najbližšie príbuzných schopností.

11

Herec, mím, tanečník, hudobník a lyrik sú čo do svojich inštinktov zásadne príbuzní a v podstate jedno, ale postupne sa špecializovali a od seba vzdialili – až do protirečenia. Lyrik ostal zajedno najdlhšie s hudobníkom, herec s tanečníkom. – *Architekt* nepredstavuje ani dionýzovský ani apolónsky stav: tu sa derie do umenia veľký akt vôle, vôľa, ktorá hory prenáša¹⁶⁸, opojenie veľkou vôľou, ktorá volá po umení. Veľkí mocnári vždy inšpirovali architektov; architekt vždy podliehal sugescii moci. V stavebnom diele sa mala zviditeľniť pýcha, víťazstvo nad tiažou, vôľa mať moc; architektúra je druh výrečnosti o sile foriem, a tá je raz presvedčajúca, raz lichotiaca, raz jednoducho prikazujúca. Najvyšší pocit moci a istoty nachádza vyjadrenie v tom, čo má *veľký štýl*. Moc, ktorá už nepotrebuje nijaký dôkaz; ktorá odmieta páčiť sa; ktorej padne ťažko odpovedať; ktorá nestrpí okolo seba svedkov; ktorá si neuvedomuje protivenstvá; ktorá *v sebe* odpočíva, fatalistická, zákon medzi zákonmi: *Toto* je veľký štýl, ktorý hovorí o sebe. –

12

Čítal som životopis *Thomasa Carlyla*¹⁶⁹, túto frašku¹⁷⁰ proti rozumu a vôli, túto heroicko-morálnu interpretáciu porúch trávenia. – Carlyle je muž silných slov a postojov, rečník *z núdze*, ktorým stále lomcuje túžba po silnej viere a pocit neschopnosti dosiahnuť ju (– v tom je typický romantik!). Túžba po silnej viere *nie je* dôkaz silnej viery, skôr to bude dôkaz opaku. *Ak ju človek má*, môže si dovoliť pekný luxus skepsy: je si dosť istý, je dosť pevný, je dosť viazaný. Carlyle ohlušuje v sebe niečo fortissimom svojho uctievania ľudí silnej viery a svojou zlosťou na menej naivných: *potrebuje* hluk. Trvalá a vášnivá *nečestnosť* voči sebe samému je mu vlastná¹⁷¹, tým je

¹⁶⁸ Biblický výraz: „Keby som mal takú silnú vieru, že by som vrchy prenášal (1 Kor 13,2).

¹⁶⁹ Thomas Carlyle (1795-1881), anglický historik (*Dejiny Francúzskej revolúcie*) a esejista (*Hrdinovia a kult hrdinov*), ktorému Nietzsche vytýka, že vidí vo veľkých postavách dejín motory vývoja, kým on ich považuje za „komediantov vlastného ideálu“.

¹⁷⁰ V orig. franc. „*farce*“.

¹⁷¹ V orig. lat. „*proprium*“.

a ostane zaujímavý. – Pravda, v Anglicku ho obdivujú práve pre jeho počestnosť ... Nuž, to je anglické; a vzhľadom na skutočnosť, že Angličania sú národ dokonalého „cantu“¹⁷², je to dokonca správne, a nielen to, pochopiteľné. V podstate je Carlyle anglický ateista, ktorý hľadá svoju česť v tom, aby ním *nebol*.

13

*Emerson*¹⁷³ – je oveľa osvietenejší, bludnejší, zložitejší, jemnejší ako Carlyle, predovšetkým aj šťastnejší ... Je z tých, čo sa inštinktívne živia len ambróziou a nestráviteľné veci nechávajú bokom. Pri porovnaní s Carlylom je to muž vkusu. – Carlyle, ktorý ho mal rád, napriek tomu o ňom povedal: „Nedáva nám dosť na zahryznutie“. Čo môže byť pravda, ale nie v neprospech Emersona. – Emerson je tak láskavo a duchaplné veselý, že odzbrojuje všetku vážnosť; jednoducho nevie, aký je už starý a aký mladý ešte bude – mohol by si ako Lope de Vega povedať: „Som svojím vlastným nasledovníkom.“^{*174} Jeho duch vždy nájde dôvody byť spokojný a dokonca vďačný; chvíľami sklzne do radostnej transcendencie svetáka, ktorý sa vracia z ľúbostnej schôdzky, ako keby bol dobre splnil svoje poslanie^{*175}. „*Ut desint vires*, povedal vďačne, *tamen est laudanda voluptas*.“¹⁷⁶ –

14

*Anti-Darwin*¹⁷⁷. – Pokiaľ ide o ten chýrny „boj o život“, zatiaľ sa mi vidí viac hlásaný ako dokázaný. Vyskytuje sa, ale ako výnimka; celkový charakter života *nie je* núdzový stav, hladomory, ale skôr bohatstvo, hojnosť, dokonca absurdné plytvanie – kde sa bojuje, tam sa bojuje o *moc* ... Malthusa¹⁷⁸ si neslobodno mýliť s prírodou. – Ale dajme tomu, že tento boj existuje – a on sa v skutočnosti vyskytuje – no potom, žiaľ, končí obrátene, ako si to praje Darwinova škola, a ako by sme si to *smeli* priať s ňou: totiž v neprospech silných, privilegovaných, šťastlivých výnimiek. Druhy *nerastú* v dokonalosti: slabí sa vždy stanú pánmi silných – majú vo svoj prospech vysoký počet a sú aj *múdrejší* ... Darwin zabudol na ducha¹⁷⁹ (– to je anglické!), ale *slabí majú viac ducha* ... Ducha treba potrebovať, aby ho niekto dostal – stratí ducha ten, čo ho už nepotrebuje. Kto má silu, obide sa bez

¹⁷² V orig. angl. „cant“ – pozri pozn. 138.

¹⁷³ Ralph Waldo Emerson (1803-1882), americký esejista, zakladateľ transcendentalizmu, ktorý spája romantickú teóriu géniov a mystický panteizmus. Súčasník a priateľ Carlyla.

¹⁷⁴ V orig. špan. „*Yo me sucedo a mi mismo*.“ Lope de Vega, španielsky dramatik (1562-1635), ktorého počet diel sa udáva ohromujúcim číslom 2000.

¹⁷⁵ V orig. lat. „*Tamquam re bene gesta*.“

¹⁷⁶ Správne znenie citácie je „*Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas*“ (Hoci chýbajú sily, chváľitebný je úmysel); parodické *voluptas* (rozkoš) má byť výsmech zo sexuálneho „fiaska“. Publius Ovidius Naso (43 pred n.l.-17 n.l.), starorímsky básnik. *Ex Ponto* (III, 4).

¹⁷⁷ Charles Darwin (1809-1882). Nietzsche kritizoval myšlienku, že vyhrávajú najsilnejší a najschopnejší: podľa neho „opak je pravda a silných treba brániť proti slabým“.

¹⁷⁸ Thomas Malthus (1766-1834), anglický ekonóm, zistil, že svetová populácia sa množí geometrickým radom, kým potravín pribúda len aritmetickým radom; predpovedal preľudnenie, ktoré povedie k hladu a navrhoval dobrovoľné obmedzenie počtu detí. Princíp premnoženia hrá v mechanizme prírodného výberu podľa Darwina dôležitú rolu.

¹⁷⁹ V zmysle inteligencie a iných duchovných schopností.

ducha (– „Pusti ho plávať!“ myslí sa dnes v Nemecku – „Nám musí predseda ostať *Ríša*“¹⁸⁰ ...) Ako vidíte, rozumiem pod duchom opatrnosť, trpezlivosť, lenosť, predstieranie, veľké sebaovládanie a všetko, čo je *mimikry*¹⁸¹ (medzi ktoré patrí aj väčšina takzvaných cností).

15

Kazuistika psychológov. – Tento človek je znalcom ľudí: ale načo on vlastne študuje ľudí? Chce si proti nim nazbierať malé výhody, alebo aj veľké – veď je politik! Aj tamto ten sa vyzná v ľuďoch: vy vravíte, že nechce nič pre seba, že je to veľký „neosobný“ človek. Nože sa prizrite bližšie! Možno chce ešte *horšiu* prednosť: cítiť sa viac ako ostatní ľudia, smieť sa na nich dívať zvrchu, seba si s nimi viac nemýliť. Tento „neosobný“ človek *opovrhne* ľuďmi: a ten prvý je humannejší druh ľudí, nech čokoľvek nahovára vzhľad. Aspoň sa stavia s ľuďmi na rovinu, stavia sa *medzi* nich ...

16

Psychologický takt Nemcov sa mi vidí otázný pre celý rad prípadov, ktorých zoznam vám predložiť mi bráni moja skromnosť. V jednom prípade budem mať iste výbornú príležitosť odôvodniť svoje tvrdenie: zazlievam Nemcom, že sa tak pomýlili pri Kantovi a jeho, ako to ja volám, „filozofii zadných dvierok“¹⁸² – to nebol typ intelektuálnej počestnosti. – Druhá vec, ktorú nemôžem počuť, je povestné „a“: Nemci vravia „Goethe a Schiller“¹⁸³ – bojím sa, že vravia aj „Schiller a Goethe“ ... Či *nepoznáme* ešte tohto Schillera? – Sú aj horšie „a“; na vlastné uši som počul povedať, pravda, len medzi univerzitnými profesormi, „Schopenhauer a Hartmann“¹⁸⁴ ...

17

Ľudia, ktorí veľmi žijú duchovným veciam, a ak sú aj veľmi udatní, prežívajú zďaleka najbolestnejšie tragédie: práve preto si ctia život, lebo je ich najväčším protivníkom.

18

O „intelektuálnom svedomí“. – Nič sa mi dnes nevidí zriedkavejšie ako pravé pokrytectvo. Mám veľké podozrenie, že mierne ovzdušie našej kultúry tejto zelinke neprospieva. Pokrytectvo patrí do období silnej viery: keď ľudia neopustili svoju vieru, ani keď ich *nútili*, aby vyznávali nejakú inú. Dnes bez všetkého opustia svoju vieru; alebo, a to je ešte bežnejšie, jednoducho príjmu druhú vieru –

¹⁸⁰ Narážka na evanjelickú kostolnú pieseň „Hrad prepevný je náš Boh ...“, pričom sa za hrad vydáva wilhelmovské Nemecko, kým autor – Martin Luther – mal na mysli kráľovstvo nebeské.

¹⁸¹ *Mimikry* – ochranné prispôsobovanie živočíchov a rastlín, chrániace ich pred nepriateľmi, mimetizmus, imitácia; obrazne: umenie napodobňovať.

¹⁸² Kant v *Kritike čistého rozumu* vyvrátil rozumové dôkazy existencie boha, no potom postulátom „praktického čistého rozumu“ sa pokúša pripustiť, že „skutočnosť povinnosti“ túto existenciu vyžaduje.

¹⁸³ Táto dvojica spriatelенých básnikov, symbol klasickej nemeckej literatúry – vidno to na námestí pred divadlom vo Weimare – je pre Nietzscheho nesúrodá: kým Goethe reprezentuje aristokratickú rovnováhu citových aj básnických síl, Schiller horí za ideály Francúzskej revolúcie a reprezentuje racionálny kantovský morálny idealizmus, ktorý Nietzsche kritizuje až nenávidí. V roku 1888 sa takýto nekonformistický názor rovnal rúhaniu.

¹⁸⁴ Eduard von Hartmann (1842-1906), teoretik podvedomia, ktorým Nietzsche pohŕda ako zradným a povrchným žiakom Schopenhauera.

čestní ostanú v každom prípade. Niet pochyb, že dnes je možný oveľa vyšší počet presvedčení, ako kedysi: možných, to znamená dovolených, to znamená neškodných. Z toho vzniká tolerancia voči sebe samému. – Tolerancia voči sebe samému pripúšťa viaceré presvedčenia: tie potom žijú znášateľne vedľa seba – dávajúc pozor, ako dnes celý svet, aby sa nekompromitovali. Ako sa dnes možno kompromitovať? Konzekventnosťou. Priamočiarosťou. Jednoznačnosťou – stačí, ak hovoríte veci, ktoré sú menej ako pät'značné. Svojou pravosťou ... Veľmi sa obávam, že moderný človek je pre niektoré neresti jednoducho príliš pohodlný: takže tieto takmer vymierajú. Všetko zlo, podmienené silnou vôľou – a možno neexistuje nič zlé bez sily vôle – sa zvrhne v našom mäkkom ovzduší na cnosť ... Tých pár pokrytco, ktorých som poznal, napodobňovalo pokrytectvo: boli to, ako dnes takmer každý desiaty človek, herci. –

19

Pekný a škaredý. – Nič nie je relatívnejšie, povedzme *obmedzenejšie*, ako náš pocit krásna. Kto by ho chcel chápať nezávisle od potešenia, ktoré má človek z človeka, okamžite stratí pôdu pod nohami. „Krásne ako také“ je len slovo, to nie je ani pojem. Pri kráse stanovuje človek seba za mieru dokonalosti; v osobitných prípadoch v nej sám seba zbožňuje. Druh ani nemôže inakšie povedať Áno k sebe samému. Jeho *najprvší* inštinkt, to je inštinkt sebazáchovy a sebašírenia, vyžaruje do takých jemností. Človek vníma svet ako preplnený krásou – *zabúdajúc*, že sám je jej príčinou. Len on sám obdaril svet krásou, žiaľ!, len veľmi ľudskou, príliš ľudskou krásou ... V podstate sa človek zrkadlí vo veciach a považuje za pekné, čo mu vracia jeho obraz: posudok „krásne“ je *namyslenosť* jeho rodu... Skeptikovi môže totiž malé podozrenie našeptať do ucha túto otázku: skrášli to naozaj svet, ak ho práve človek považuje za krásny? *Poľudštil* ho: to je všetko. Ale nič, vôbec nič nám nezaručuje, že práve človek predstavuje model krásy. Kto vie, ako vyzerá v očiach vyššieho sudcu vkusu? Možno je nápadný, možno dokonca zábavný, no možno trochu ľubovoľný... „Ó, božský Dionýzos¹⁸⁵, prečo ma ťaháš za uši?“ pýtala sa raz Ariadna pri jednom z tých chýrnych rozhovorov na Naxe svojho filozofujúceho milenca. „Tvoje uši mi pripadajú smiešne, Ariadna: prečo nie sú ešte dlhšie?“¹⁸⁶

20

Nič nie je krásne, len človek je krásny: na tejto naivnosti sa zakladá celá estetika, to je jej *prvá* pravda. Pridajme hneď druhú: nič nie je ošklivejšie ako *zvrhávajúci* sa človek – a tým je oblasť estetického posudku vymedzená. – Fyziológia potvrdzuje, že všetko ošklivé človeka oslabuje a zarmucuje. Pripomína mu to úpadok, nebezpečenstvo, bezmocnosť; naozaj ho to zbavuje sily. Pôsobenie ošklivosti sa dá merať dynamometrom¹⁸⁷. Zakaždým, keď je človek skleslý, vetří blízkosť niečoho „ošklivého“. Jeho pocit sily, jeho vôľa mať moc, jeho odvaha, jeho hrdosť – to všetko padá v prítomnosti niečoho ošklivého, stúpa v prítomnosti krásy... V prvom aj druhom prípade *robíme ten*

¹⁸⁵ Ariadna sa spravidla identifikuje s Cosimou Wagnerovou, dcérou Liszt a manželkou Wagnera, ktorá na Nietzscheho veľmi pôsobila za pobytu v Tribsehen. V januári 1889, keď sa Nietzsche duchovne zrútil, dostala z Turína listok: „Ariadne, milujem Ťa. Dionýzos.“ No E.F. Podach a iní vidia v Ariadne projekciu samotného Nietzscheho.

¹⁸⁶ Dlhé uši sú znak hlúposti, somára. V *Ecce homo* („Prečo píšem také dobré knihy?“) sa Nietzsche vychvaľuje, že má „najmenšie uši, aké existujú“

¹⁸⁷ Dynamometer je prístroj na meranie sily.

istý záver: jeho premisy sú nahromadené v obrovskom množstve v inštinkte. Ošklivosť sa chápe ako náznak a príznak degenerácie: všetko, čo aj len nepatrne pripomína degeneráciu, vyvoláva v nás posudok „ošklivé“. Každý znak vysilenia, ťarchy, staroby, únavy, každý druh neslobody, ako krč alebo ochrnutie, predovšetkým zápach, farba, forma rozkladu, hniloby, a keby to bola abstrakcia až do symbolického stavu – to všetko vyvoláva rovnakú reakciu a prívlastok „ošklivé“. Tu prepuká *nenávisť*: ale koho to tu človek nenávidí? Niet pochyb: *úpadok svojho fyzického typu*. A nenávidí z najhlbšieho inštinktu svojho druhu; v tejto nenávisti je hrôza, opatrnosť, pohľad do hĺbky a do diaľky – je to najhlbšia nenávisť, aká existuje. V jej dôsledku je umenie *hlboké*...

21

*Schopenhauer*¹⁸⁸. – Schopenhauer, posledný Nemec, ktorý prichádza do úvahy (ktorý je európskou udalosťou ako Goethe, ako Hegel, ako Heinrich Heine, a je *nielen* lokálny alebo „nacionálny“), je pre psychológa výnimočný prípad prvého stupňa: predstavuje totiž zhubne geniálny pokus mobilizovať v prospech radikálneho a nihilistického znehodnotenia života práve opačné inštancie, to je mocné sebaschvaľovania „vôle k životu“ a najbujnejšie formy života. Postupne interpretoval *umenie*, heroizmus, genialitu, krásu, veľký súcit, poznanie, vôľu k pravde a tragédiu ako dôsledky „negácie“ alebo potrebnosti negácie „vôle“¹⁸⁹ – čo je najväčšie psychologické peňazokazectvo, aké sa v histórii vyskytlo – ak odhliadneme od kresťanstva. Pri presnejšom prizretí je v tom len dedičom kresťanskej interpretácie: ibaže on vedel *schváliť* v kresťanskom, to znamená nihilistickom zmysle, aj to, čo kresťanstvo *zavrholo*, veľké kultúrne činy ľudstva (– totiž ako cesty k „spásu“, ako predformy „spásy“, ako budiče potreby „spásy“ ...).

22

Preberiem jeden osobitný prípad. Schopenhauer hovorí o *kráse* s melancholickým zápalom – ale nakoniec prečo? Pretože v nej vidí *most*, ktorý vedie ďalej, či vyvoláva smäd dostať sa ďalej ... Je mu chvíľkovým vyslobodením od „chcenia“ – no vábi k večnému vyslobodeniu ... Osobitne ju velebí ako spasiteľku z „ohniska vôle“, zo sexuality – v kráse vidí *negáciu* pudu plodnosti ... Prečudesný svätý!¹⁹⁰ Bojím sa, že ti ktosi protirečí, a je to príroda. *Načo* je vôbec v prírode krása v tóne, farbe, vôni, v rytmickej pohybe? Čo *vyludzuje* krása? – Na šťastie mu protirečí aj jeden filozof. Nijaká menšia autorita ako božský Platón (takým ho nazýva aj sám Schopenhauer) hlása inú tézu: že každá krása dráždi k plodnosti, – že to je práve *proprium**¹⁹¹ jej účinku, ktorý ju charakterizuje, a to od extrémnej zmyselnosti až hore po najvyššiu duchovnosť¹⁹² ...

¹⁸⁸ Arthur Schopenhauer (1788-1860) bol jediný filozof, ktorého dielo (najmä *Svet ako vôľa a predstava*) Nietzsche dokonale preštudoval a cez ktoré (dost' tendenčné) sa oboznámil s inými filozofmi (Platón a Sokrates), aj s kritikou Kanta.

¹⁸⁹ *Wille* – vôľa, centrálny pojem Schopenhauerovej filozofie, sa musí prekladať rozlične podľa súvislosti, aj ako *chcenie*, *prianie*, *želanie*; Francúzi hovoria aj *túžba*.

¹⁹⁰ Príslovečný výraz Lutherovho prekladu Žalmu 4,4, ktorý vo vulgáte znie: „*Mirabilem facit Dominus sanctum suum*“ (Zázračným robí Pán svojho svätého), a vo *Svätom písme* SSV (1996) stojí: Pán zázračne chráni svojho svätého.“

¹⁹¹ V orig. lat. „*proprium*“.

¹⁹² Platón (*Banket* 206 b).

Platón ide ďalej. S nevinnosťou, akej je schopný iba Grék a nikdy nie „kresťan“, hovorí, že by nebolo platónovskej filozofie, keby v Aténach neboli takí krásni mladíci: až pohľad na nich ponorí dušu filozofa do erotického víru a nenechá ju na pokoji, kým nezasadí semeno všetkých vyšších vecí do takej krásnej pôdy. Aj to je teda prečudesný svätý! – človek neverí svojim ušiam, ani keď predpokladáme, že verí Platónovi. Prinajmenšom sa z toho dá uhádnuť, že sa v Aténach filozofovalo *inakšie*, predovšetkým verejne. Nič nie je menej grécke ako pojmové pavučiny pustovníka, tá intelektuálna láska k bohu*¹⁹³ po spôsobe Spinozu. Filozofia podľa Platóna by sa dala definovať skôr ako erotická súťaž, ako doškoľovanie a zvnútorňovanie starej agonálnej gymnastiky¹⁹⁴ a jej *predpokladov* ... Čo vyrástlo z tejto Platónovej filozofickej erotiky? Nová umelecká forma gréckeho agonu, dialektika. – Pripomínam ešte, *proti* Schopenhauerovi a na česť Platóna, že aj celá vyššia kultúra a literatúra *klasického* Francúzska vyrástli na pôde sexuálneho záujmu. Všade možno hľadať galantnosť¹⁹⁵, zmyselnosť, súťaž pohlaví, „ženu“ – nebude to nikdy hľadanie nadarmo ...

24

Umenie pre umenie. *¹⁹⁶ – Boj proti účelu v umení je vždy bojom proti *moralizujúcim* tendenciám v umení, proti jeho podriadeniu morálke. *L'art pour l'art* znamená: „Nech čert berie morálku!“ – Ale aj toto nepriateľstvo prezrádza prevahu predsudku. Ak vylúčime z umenia účel morálneho kázania a lepšenia ľudí, nijako to neznamená, že umenie nemá účel, cieľ, zmysel, skrátka, že *l'art pour l'art* je červ, ktorý si zahryzá do chvosta. „Radšej nijaký účel ako morálny!“ – hovorí číra vášeň. Naproti tomu filozof sa pýta: Čo robí každé umenie? Nechváli? Neoslavuje? Nevyberá? Nevyťahuje niečo na povrch? S tým všetkým *posilňuje* alebo *oslabuje* určité hodnotenia ... Je to len niečo vedľajšie? Náhoda? Je to niečo, čoho sa inštinkt umelca nezúčastňuje? Alebo naopak: Nie je to predpoklad umelcovej *schopnosti* ...? Necieli jeho základný inštinkt na umenie, alebo skôr na zmysel umenia, na *život*, na to, čo *robí život žiaducim*? – Umenie je veľké stimulans k životu: ako by sa dalo chápať ako bezúčelné, bezcieľne, ako *l'art pour l'artizmus*? – Jedna otázka ostáva: Umenie zobrazuje aj veľa ošklivého, tvrdého, otázného z nášho života – nezdá sa, že nám tým chce život znechutiť? – Ved' vskutku boli filozofi, ktorí mu dávali tento zmysel: Schopenhauer hlásal ako celkový úmysel umenia heslo „zbaviť sa vôle“ a obdivoval ako veľkú užitočnosť tragédie jej „navádzanie na rezignáciu“. – Ale toto je – už som to naznačil – optika pesimistov a „uhrančivý pohľad“: treba apelovať na samotných umelcov. Čo o sebe hovorí *tragický umelec*? Nie je to práve stav *bez* strachu pred strašným a pochybným, ktorý nám predstavuje? – Tento stav si treba zo srdca priať; kto ho pozná,

¹⁹³ V orig. lat. „*amor intellectualis dei*“. Únavné opakovanie slovnej hračky s pavúkom a Spinozom.

¹⁹⁴ Asi narážka na Platónov dialóg v gymnázii o priateľstve, láske a homosexualite.

¹⁹⁵ V orig. franc. „*galanterie*“. Nietzsche myslí pravdepodobne na Francúzsko Ľudovíta XIV., Racina a La Rochefoucaulda.

¹⁹⁶ V orig. franc. „*L'art pour l'art*.“ Tento výraz použil po prvý raz r. 1818 Victor Cousin vo svojom kurze filozofie, uverejnenom r. 1836, vo vete „Je potrebné náboženstvo pre náboženstvo, morálka pre morálku, umenie pre umenie.“ Théophile Gautier ho vyhlásil za heslo básnického hnutia „Súčasný Parnas“ (1866-1876), ktoré dávalo prednosť formálnej dokonalosti pred cieľmi alebo ideologickými zámermi umenia; umenie tu nie je prostriedok, ale cieľ.

uctí ho najvyššími poctami. Dáva ho ďalej, *musí* ho dávať ďalej, ak je, pravda, umelec, ak je génium dorozumievania. Je to udatnosť a sloboda pocitov pred mocným nepriateľom, pred neznámym protivenstvom, pred problémom, ktorý vyvoláva hrôzu – je to tento *vítaný* stav, ktorý si tragický umelec volí a ktorý velebí. Pri tragédii slávi bojachtivosť v našej duši svoje saturnálie¹⁹⁷; kto si zvykol na utrpenie, kto vyhľadáva utrpenie, *heroický* človek, oslavuje tragédiou svoje bytie – len jemu ponúka tragik nápoj tejto najsladšej krutosti. –

25

Brat' ľudí takých, akí sú a mať pre nich otvorené srdce, to je liberálne, ale len liberálne. Srdcia, ktoré sú schopné *vznešenej* pohostinnosti, poznať podľa mnohých zastretých okien a zatvorených okeníc: svoje najlepšie izby držia prázdne. Prečo len? – Pretože očakávajú hostí, ktorí *sa nepovažujú* za „ako takých“...

26

Ak sa niekomu zdôverujeme, neceníme sa dost'. Naše skutočné zážitky nie sú vôbec táravé. Nemohli by sa samy podávať ďalej, ani keby chceli. To preto, lebo im chýbajú slová. Ak máme pre niečo slová, je to už za nami. V každom slove leží zrnko opovrhovania. Zdá sa, že reč bola vynájdená len pre to, čo je priemerné, stredné a čo sa dá podať ďalej. Rečou sa hovoriaci *vulgarizuje*. – To by bol výťah z morálky pre hluchonemých a iných filozofov.

27

„Tento obraz je očarujúco krásny!“¹⁹⁸... Literátka, neukojená a vzrušená žena, prázdna v srdci i útrobach, neustále načúva s bolestnou zvedavosťou imperatívu, ktorý prichádza z hĺbky jej organizmu: „*Alebo deti, alebo knihy*“¹⁹⁹ a šepoce: literátka, dost' vzdelaná, aby rozumela reči prírody, aj keď hovorí po latinsky, a na druhej strane dost' márnivá a hlúpa hus, aby potajomky ešte aj po francúzsky mohla so sebou hovoriť „*Uvidím sa, čítať sa budem, vzruším sa a poviem: Je to možné, že som bola taká duchaplná?*“²⁰⁰...

28

„Neosobní“²⁰¹ prichádzajú k slovu. – „Nič nám nepadne ľahšie, ako byť múdri, trpezliví a šikovní. Rinie sa z nás olej uznanlivosti a súcitu, sme spravodliví až do absurdnosti, všetko odpúšťame. Práve preto by sme mali o seba trochu viac dbať; práve preto by sme mali z času na čas *pestovať* nejaký malý afekt, mať nejakú chybu. Nemusí nám to chutiť; a medzi sebou sa možno zasmejeme na obraze, ktorý tak o sebe vytvoríme. Ale čože to pomôže? Nezostala nám nijaká iná podoba sebaaprekonania: to je *naša* askéza, *naš* prejav pokánia“... *Byť osobným* – je cnosť „neosobného“...

29

¹⁹⁷ Starorímska slávnosť zimného slnovratu na počesť boha Saturna; v prenesenom význame bujná zábava.

¹⁹⁸ Spieva Tamino v *Čarovnej flaute* Mozarta a Schikandera, keď vidí portrét Paminy.

¹⁹⁹ V orig. lat. "*Aut liberi, aut libri*".

²⁰⁰ V orig. franc. „*Je me verrai, je me lirai, je m'extasierai et je dirai: Possible que j'ai eu tant d'esprit?*“ – Doslovná citácia z listu abbého Galianiho panej d'Épinay 18. sept. 1769.

²⁰¹ V zmysle „nezaujati“, „nezištní“.

Z doktorskej dizertácie. – „Čo je úlohou celého vyššieho školstva?“ – Urobiť z človeka stroj²⁰². „Aké prostriedky slúžia tomu cieľu?“ – Musí sa naučiť nudiť sa. – „Ako sa to dosiahne?“ – Pojmom povinnosti. – „Kto mu je vzorom?“ – Filológ²⁰³: ten učí, ako sa *bifľuje*. – „Kto je dokonalým človekom?“ – Štátny úradník. – „Ktorá filozofia je najvyšším vzorom pre štátneho úradníka?“ – Kantova: Štátny úradník ako vec osebe, ustanovená za sudcu nad štátnym úradníkom ako javom.²⁰⁴ –

30

Právo na hlúposť. – Unavený a pomaly dýchajúci robotník, dobromyseľne hľadiaci a nechávajúci veciam voľný priebeh: táto typická postava, s ktorou sa teraz, vo veku práce (a „Ríše“!), stretávame vo všetkých spoločenských triedach, robí si nárok dokonca aj na *umenie*, vrátane kníh, a predovšetkým novín – no o čo viac na prírodné krásy, na Taliansko ... Človek večera, ten „so zaspanými divokými vášňami“, o ktorom hovorí Faust²⁰⁵, potrebuje letnú čerstvosť, morský kúpeľ, Ľadovce, Bayreuth²⁰⁶ ... V takých časoch má umenie právo na *čistú nevinnosť*²⁰⁷ – čosi ako prázdniny pre ducha, vtip a vcítenie. Wagner to pochopil. *Číre bláznovstvo* vás postaví na nohy ...

31

Ešte jeden problém diéty. – Prostriedky, ktorými sa Július Cézar bránil proti chorľavosti a bolestiam hlavy²⁰⁸: dlhé pochody, celkom jednoduchý spôsob života, stály pobyt na čerstvom vzduchu, trvalé štrapácie – to sú, zhruba povedané, záchovné a ochranné pravidlá proti extrémnej zraniteľnosti citlivého a pod vysokým tlakom pracujúceho stroja, ktorý sa nazýva génom. –

32

Hovorí imoralista. – Filozofovi nič nie je *viac* proti chuti ako človek, *ktorý má práve priania* ... Ak vidí človeka pri práci, ak vidí toto najudatnejšie, najľstivejšie, najvytrvalejšie zviera hoc aj v bludisku úzkostí, aký obdivuhodný mu pripadá tento človek! Aj taký sa mu ešte páči ... Filozof však opovrhne človekom, ktorý má priania, aj „želaným“ človekom – vôbec všetkým, čo sa dá priať si, vôbec, všetkými *ideálmi* človeka. Keby filozof mohol byť nihilistom, bol by ním, pretože za všetkými ľudskými ideálmi nachádza ničotu. Alebo ani ničotu – stále len to ničomné, absurdné, choré, zbabelé, unavené, všetky druhy usadenín z *vypitého* pohára svojho života ... Čím je to, že človek, ktorý je ako skutočnosť taký úctyhodný, nezaslúži si ani zbla úcty, ak má priania? Musí odčiniť, že je ako skutočnosť taký schopný? Musí sa jeho čínorodosť, jeho vypätie rozumu a vôle, vyrovnávať jeho siahaním po tom, čo je fantastické a absurdné? – Dejiny jeho doterajších prianí sú jeho hanebná stránka^{*209}: treba sa vyvarovať pridľho v nej čítať. Čo človeka ospravedľňuje, je jeho skutočnosť –

²⁰² V prvej verzii: „... stroj v službách štátu“.

²⁰³ Nietzsche ostal do smrti pyšný na svoje profesorstvo klasickej filológie, to je gréčtiny a latinčiny.

²⁰⁴ Nietzsche sa vysmieva dvom hlavným znakom Kantovej filozofie, systematičnosť a usporiadanosti; inde to nazval „kráľoveckým číňanstvom“ či „mandarínskym maniacstvom“.

²⁰⁵ *Faust*, I. časť, verš 1778. *Abend* – večer, znamená v nemčine aj západ, teda úpadok, dekadenciu.

²⁰⁶ Bayreuthské divadlo bolo postavené z iniciatívy Richarda Wagnera; inaugurácia bola v r. 1876.

²⁰⁷ Parsifala, hrdinu poslednej Wagnerovej drámy (1882) charakterizuje Nietzsche na viacerých miestach ako „čisté neviniatko“, „dokonalého hlupáka“, drsnou narážkou aj „úplného panica“.

²⁰⁸ Plutarch, *Život Cézara*, 17.

²⁰⁹ V orig. franc. „*partie honteuse*“.

bude ho naveky ospravedlňovať²¹⁰. O čo hodnotnejší je skutočný človek v porovnaní s nejakým len želaným, vysnívaným, vydumaným a zmrveným človekom? S akýmkoľvek *ideálnym* človekom? ... Len ideálny človek je filozofovi proti chuti.

33

Prirodzená hodnota egoizmu. – Sebeckto je hodné toľko, ako je fyziologicky hodný ten, čo ho pestuje: môže byť veľmi cenné, ale môže byť naničhodné, aj hodné opovrhnutia. Každého jednotlivca treba posudzovať podľa toho, či predstavuje vzostupnú alebo zostupnú krivku života. Ak sa toto určí, máme kánon pre ocenenie sebeckta. Ak človek predstavuje stúpajúcu krivku, vtedy je jeho hodnota vskutku neobyčajná – a v záujme celého života, ktorý s ním urobí krok *dopredu*, môže byť jeho starosť o zachovanie a vytvorenie vlastných optimálnych podmienok extrémna. Jednotlivec, „individuum“, ako to dosiaľ rozumeli ľudia a filozofi, je nakoniec omyl: sám osebe nie je nič, nie je atóm, nie je „ohnivko reťaze“, nie je čosi zdedené z niekdajška – človek je celá tá dlhá reťaz ľudí až po neho samého ... Ak človek predstavuje zostupný vývoj, úpadok, chronické chátranie, chorobu (– choroby sú, zhruba povedané, už dôsledky úpadku, *nie sú* jeho príčiny²¹¹), má malú cenu, a minimum slušnosti žiada, aby tým, ktorí sú podarení, *bral* tak málo, ako sa len dá. Je len ich parazitom ...

34

Kristus a anarchista. – Keď sa anarchista, ako hlásna trúba *upadajúcich* tried spoločnosti, s nahranou rozhorčenosťou dožaduje „práva“, „spravodlivosti“ a „rovnakých práv“, stojí pod tlakom svojej nekultúrnosti a nevie pochopiť, *prečo* vlastne trpí – čo je to, čoho sa mu nedostáva: že je to život ... Silnie v ňom inštinkt hľadania príčin: Nieкто musí byť na vine, že sa má zle ... Už toto „spravodlivé rozhorčenie“ mu robí dobre; nadávať robí radosť všetkým chudákovi – a vyvoláva ľahký ošial' moci. Už žalovať, požalovať sa, môže dať životu čaro, kvôli ktorému sa to dá vydržať: kúšik *pomsty* je v každej sťažnosti; stalo sa zvykom vyčítať vlastnú zlú situáciu, niekedy aj vlastnú zlobu, tým, čo sú inakší, ako keby už to bola nespravodlivosť, *nedovolená* výsada. „Ak som ja ničomník²¹², musíš ním byť aj ty“: na takej logike sa stavia revolúcia. – Sťažovať si nikdy nestojí za nič: pochádza to zo slabosti. Nie je vlastne rozdiel, či vinu za svoju zlú situáciu kladieme druhým alebo *sebe* – to prvé robí socialista²¹³, to druhé napríklad kresťan. Spoločné, a povedzme hneď *nečestné*, je pritom to, že nieкто má byť *vinný* za niečie utrpenie – skrátka, trpiaci si predpisuje proti svojmu bôľu med pomsty²¹⁴. Predmety tejto potreby pomstiť sa sú ako pri iných potrebách potešenia rozličné bežné príležitosti: ten, čo trpí, nájde vždy príčinu pre chladenie svojej malej pomsty – ak je kresťan, ešte raz,

²¹⁰ Táto stať je zhrnutím Nietzscheho filozofie, jeho kritiky idealizmu a morálky.

²¹¹ Nietzsche sa snaží spresniť antitétu medzi silným a slabým, dekadentom a vzostupným človekom; podčiarkuje, že slabosť a dekadencia nie sú biologické pojmy, ale psychologické typy, pre ktoré je telo symptómom a miestom prejavu.

²¹² V orig. franc. „*canaille*“.

²¹³ Politický slovník Nietzscheho je dosť hmlistý, nerozlišuje presne a zamieňa: socialista predsa nie je synonyma anarchistu ani revolucionára. Pozri pozn. 241.

²¹⁴ Výraz z Homérovej *Illiady* (1, 249 a XVIII, 109). Resentiment pramení z morálne podloženého rozhorčenia, ktoré poskytuje intelektuálny pôžitok agresívnej povahy a charakterizuje formy morálky: „socialistická“, „anarchistická“ či „kresťanská“.

nájde ju v sebe ... Kresťan a anarchista – obidvaja sú dekadenti. – Keď kresťan odsudzuje, ohovára a špiní, „svet“, robí to na základe toho istého inštinktu, ako socialistický robotník, ktorý odsudzuje, ohovára a špiní *spoločnosť*: aj „posledný súd“²¹⁵ je sladká radosť z pomsty – je to revolúcia, ako ju očakáva socialistický robotník, len v mysli niečo oddialená ... A aj samotný „druhý svet“ – načo by bol druhý svet, keby neposlúžil na pošpinenie tohto? ...

35

*Kritika morálky dekadencie**. – „Altruistická“ morálka nezištnosti, pri ktorej *zakrpatieva* sebeckosť – ostáva za každých okolností zlým znamením. To platí o jednotlivcovi, no osobitne pri národoch. Keď začína chýbať sebeckosť, chyba už to najlepšie. Voliť inštinktívne to, čo *mi* škodí, byť *vábený* „nezaujatými motívmi“, to je už skoro definícia dekadencie. „Nehľadať *svoj* osoh“ – je len figový list morálky pre celkom inú, totiž fyziologickú skutočnosť: „Neviem *nájsť* svoj osoh“ ... To je rozpad inštinktov! – Keď sa človek stane altruistom, je s ním koniec. – Namiesto naivných slov „Už nie som nič hodný“ vkladá morálka do úst dekadentov lži: „Nič už nemá hodnotu – ani život nemá cenu“ ... Nakoniec je taký výrok veľmi nebezpečný, lebo pôsobí nákazlivo: na morbidnej pôde spoločnosti sa skoro rozrastie do rozmerov tropickej vegetácie: raz ako náboženstvo (kresťanstvo), inokedy ako filozofia (schopenhauerstvo). Niekedy takáto z hniloby rastúca vegetácia jedovatých stromov otrávi svojimi výparmi *život* na tisícročia ...

36

Morálka pre lekárov. – Chorý človek je parazit spoločnosti. V určitom stave je neslušné žiť ďalej. Prežívať v zbabelej závislosti od lekárov a ich praktík, keď sa stratil zmysel pre život, aj *právo* žiť, takto vegetovať by malo v spoločnosti vyvolať hlboké opovrhnutie. A lekári by mali byť sprostredkovateľmi tohto odsúdenia – nedávať recepty, ale každý deň novú dávku *zhnusení* nad týmto svojím pacientom ... Mala by sa vytvoriť nová lekárska zodpovednosť pre všetky prípady, keď najvyšší záujem života, *vzostupného* života, vyžaduje najbezohľadnejšie potlačenie a odsunutie *zvrhnutého* života – napríklad v prospech práva na splodenie detí, práva narodiť sa, práva žiť ... Hrdou umrieť, ak sa už nedá hrdou žiť. Dobrovoľná smrť, v pravý čas s jasnou myslou a radosťou uskutočnená v kruhu detí a svedkov: tak, aby bola možná skutočná rozlúčka, keď *je tu ešte* ten, ktorý sa lúči, aj skutočné ocenenie toho, čo dosiahol a čo chcel, akési *zhrnutie* jeho života – úplný opak tej úbohej a príšernej komédie, ktorú hrá kresťanstvo okolo hodinky smrti. Kresťanstvu by sa nemalo nikdy zabudnúť²¹⁶, že zneužilo slabosť umierajúceho na znásilnenie svedomia, že aj spôsob smrti zneužilo na posudzovanie hodnôt o človeku a minulosti! – Napriek všetkým zbabelostiam predsudkov treba predovšetkým správne, to znamená fyziologicky ohodnotiť takzvanú *prirodzenú* smrť: aj tá je nakoniec „neprirodzená“, ak je to samovražda. Človek nikdy nezahynie pôsobením druhého, ale vždy svojím vlastným²¹⁷. A často je to smrť za veľmi biednych podmienok, neslobodná a v *nevhodný čas*,

²¹⁵ Posledný súd – kresťanský teologický pojem: pri súde na konci sveta vysloví Kristus ďalší osud živých aj mŕtvych (Jn 5, 22-30).

²¹⁶ *Zabudnúť* vo význame *odpustiť*.

²¹⁷ Jeden z najväčších Nietzscheho paradoxov: či to berieme z hľadiska lekárskeho (príčina smrti je interná, geneticky naprogramovaná) alebo morálneho (človek umiera v dôsledku svojich chýb, výstredností, dokonca cností), príčina smrti je v človeku samom.

smrť zbabelca. Z lásky *k životu* by si človek mal priať inú smrť, slobodnú, vedomú, bez náhody, bez prepadnutia ... Nakoniec rada pre pánov pesimistov a iných dekadentov²¹⁸. Nemáme v rukách možnosť zabrániť, aby sme sa narodili: môžeme však túto chybu napraviť – pretože niekedy je to chyba. Keď sa človek *odstráni*, urobí tú najúctyhodnejšiu vec, aká existuje: skoro si tým zaslúži žiť²¹⁹ ... Spoločnosť, čo to hovorím!, sám *život* má z toho viac výhod, ako žiť „život“ plný odriekania, anémie a iných cností – tým sa druhí oslobodia od pohľadu naň a život sa zbaví jednej *námietky*... Pesimizmus, čistý a zelený²²⁰, *sa dokazuje až* sebaodmietnutím našich pánov pesimistov: vo svojej logike musia ísť ďalej, nielen po „vôľu a predstavu“²²¹, ako to urobil Schopenhauer, musia odmietnuť život – musia *v prvom rade odmietnuť Schopenhauera* ... Mimochodom treba povedať, že nech je pesimizmus akokoľvek nákazlivý, neznásobuje chorobnosť svojej doby, nepostihuje rod ako celok: je jedným z prejavov choroby²²². Postihne človeka ako cholera: treba k tomu mať chorobnú náchylnosť. Samotný pesimizmus nevyrobí ani o jedného *dekadenta** viac; pripomínam štatistické údaje, podľa ktorých sa v rokoch, kedy zúrila cholera, celkový počet úmrtí nelíšil od iných rokov.

37

Či sme sa stali morálnejšími. – Ako sa dalo očakávať, proti môjmu pojmu „mimo dobra a zla“ sa rozpútala celá zúrivosť morálneho ohlupovania, ktoré, ako je známe, platí v Nemecku za samotnú morálku: o tom by som vedel rozprávať zaujímavé historky. Predovšetkým som mal premyslieť „nepopierateľnú prevahu“ našej doby v morálnom posudzovaní, náš skutočne dosiahnutý pokrok: takého Cesare Borgiu²²³ predsa nemožno pri porovnaní *s nami* vyhlásiť za „vyššieho človeka“, za akéhosi *nadčloveka*, ako to robím ja ... Jeden švajčiarsky redaktor, z časopisu „Bund“²²⁴, zašiel v „pochopení“ zmyslu môjho diela tak ďaleko, že – nezabudnúc vysloviť rešpekt pred odvahou k takej opovážlivosti – našiel v ňom požiadavku zrušenia všetkých slušných citov. Vďaka! – Ako odpoveď si dovoľujem položiť otázku, *či sme sa skutočne stali morálnejšími*. Ak to verí celý svet, je to už

²¹⁸ Pesimistov vo filozofickom zmysle slova, ktorí zo slabosti odsudzujú život.

²¹⁹ Nietzsche tu zastáva opačné stanovisko ako dlhá filozofická tradícia od Platóna po Schopenhauera (okrem stoikov): no pre posledného, čo aj hlása negáciu života, samovražda nie je skutočnou negáciou vôle žiť, lebo likviduje len jednotlivca.

²²⁰ V zmysle ostávajúcich síl (čulý starec) a tvrdosti (ostré pokarhanie).

²²¹ Narážka na hlavné Schopenhauerovo dielo *Svet ako vôľa a predstava*, ktoré Nietzsche vášnivo čítal a celý život vyvracal.

²²² Thomas Mann, veľký nietzscheovec a ... schopenhauerovec, ilustroval túto myšlienku v románe *Buddenbrookovci*.

²²³ Césare Borgia (1475-1507), taliansky politik, syn pápeža Alexandra VI. a brat Lukrécie. Pre Machiavela a Nietzscheho je vzorom vládcu na základe osobnej udatnosti a bohatstva, no symbolizuje absolútny cynizmus v politike.

²²⁴ V tomto veľkom bernskom demokratickom denníku uverejnil r. 1886 Josef Viktor Widmann, redaktor literárnych stránok, recenziu *Mimo dobra a zla*. Nietzsche ho cituje aj v *Ecce homo* („Prečo píšem také dobré knihy“, str. 47). Iste sa ho dotkli Widmanove vety: „Debničky s dynamitom, ktoré sa dopravovali na stavbu gotthardského tunela, bývali označené čiernou zástavou na znak smrteľného nebezpečenstva. V tomto zmysle hovoríme o knihe filozofa Nietzscheho, že je to nebezpečná kniha ... Skládky podobných materiálov by sa mali zreteľne označovať: Pozor, dynamit!“

námietka proti tomu ... My moderní ľudia, takí prejemnení a zraniteľní, ktorí uznávame a vyžadujeme stovky ohľadov, si teda namýšľame, že táto nežná ľudskosť, ktorú predstavujeme, táto *dosiahnutá* jednomyseľnosť v ohľaduplnosti, v ochote pomáhať a vo vzájomnej dôvere, je pozitívny pokrok, že tým sme ďaleko predstihli ľudí renesancie. Tak však myslí, tak *musí* myslieť, každá doba. Isté je, že sa nesmieme stavať na pozície renesancie, na to sa nedá ani pomyslieť: naše nervy by takú skutočnosť nevydržali, a to nehovorím o našich svaloch. Táto neschopnosť nedokazuje pokrok, ale len našu inú, neskoršiu konštitúciu, slabšiu, jemnejšiu, zraniteľnejšiu; z nej dôsledne vyrastá morálka *bohatá na ohľady*. Ak si odmyslíme svoju jemnosť a oneskorenosť, k tomu naše fyziologické starnutie, stratí ihneď svoju hodnotu aj naša morálka „poľudšťovania“ – sama osebe nemá cenu nijaká morálka –: vyvolala by dokonca pohrdanie nami samými. A na druhej strane nezabúdajme, že my moderní ľudia by sme so svojou hrubo vatovanou ľudskosťou, ktorá za žiadnu cenu nechce naraziť na nijakú skalú, predstavovali pre súčasníkov Cesare Borgiu komédiu na popukanie. So svojimi modernými „cnosťami“ sme veru nechtiac nadmieru smiešni ...

Oslabenie nepriateľských a nedôverčivých inštinktov – to má byť náš „pokrok“ – je len jeden z dôsledkov všeobecného oslabenia *vitality*: treba však stokrát viac námahy a opatrnosti na presadenie takto ustrojenej oneskorenej bytosti. Každý si tu vzájomne pomáha, tu je každý do určitej miery aj chorý, aj ošetrovateľ chorých. A to sa potom volá „cnosť“: medzi ľuďmi, ktorí poznali život inakší, plnší, márnوترatnejší, prekypujúcejší, by to nazvali inakšie; možno „zbabelosť“, „úbohosť“, „morálka starých dám“ ...

Naše miernenie mravov – to je môj posudok, ak chcete, moja *novota* – je dôsledok úpadku; tvrdosť a hrôzy morálky môžu byť naopak dôsledkom prebytku životnej sily: potom totiž možno byť opovážlivý, dá sa veľa požadovať, veľa aj *zmárniť*. Čo voľakedy bolo korením života, bolo by dnes pre nás jedom ...

Byť ľahostajným – to je tiež forma sily – aj na to sme príliš starí, príliš neskorí: naša morálka súcitu²²⁵, pred ktorou som varoval ako prvý, to, čo by sa dalo nazvať *morálnym impresionizmom*^{*226}, je prejavom skôr zvýšenej fyziologickej dráždivosti, vlastnej všetkému, čo je dekadentné*. Hnutie, ktoré sa ako Schopenhauerova *morálka súcitu* pokúsilo predstaviť sa vedecky – bol to veľmi nešťastný pokus! – je vlastné hnutie dekadencie* v morálke a ako také je hlboko príbuzné kresťanskej morálke. Silné obdobia, *ušľachtilé* civilizácie vidia v súcite, v „láske k blížnemu“, v nedostatku seba a sebavedomia, niečo hodné opovrhovania. – Obdobia sa majú merať podľa svojich *pozitívnych síl* – vtedy sa ukáže tá rozhadzovačná a osudovosti plná doba renesancie ako posledná *veľká* doba a my moderní ľudia s našou úzkostlivou samolúbosťou a láskou k blížnemu, s našimi cnosťami pracovitosti a nenáročnosti, spravodlivosti a vedeckosti – hromadiaci, ekonomickí a ako stroje – ako ľudia *slabej* doby ... Naše cnosti sú podmienené, sú *vyvolané* našimi slabosťami ... „Rovnosť“ ako do určitej miery skutočné pripodobnenie, prejavujúce sa teóriou o „rovnakých právach“, je podstatným znakom úpadku: priepasti medzi jednotlivcami, rozdiely medzi sociálnymi triedami, rozličnosť typov, vôľa byť

²²⁵ Narážka na Schopenhauera a anglických utilitaristov. Schopenhauer, ktorý zakladá svoju morálku na empatii alebo súcite, je podozrievaný z kryptokresťanstva – hoci sa sám vyhlasoval za ateistu a protikresťana.

²²⁶ V orig. franc. „*l'impressionisme morale*“ (sic).

sebou, odlišovať sa, to, čo volám *citom pre vzdialenosť*²²⁷, to sú vlastnosti každej *silnej* doby. Napätie a rozpätie medzi krajnosťami sú dnes čoraz menšie, – a aj extrémny sa zahladia nakoniec až do podobnosti ...

Všetky naše politické teórie *ako aj* štátne ústavy, vôbec nevynímajúc „nemeckú Ríšu“, sú dôsledky, nevyhnutné dôsledky úpadku; nepozorované pôsobenie *dekadencie*²²⁸ ovládlo aj ideály jednotlivých vied. V platnosti ostáva moja námietka proti celej anglickej a francúzskej sociológii, že zo skúsenosti poznajú len *úpadkové javy* spoločnosti a úplne nevinne považujú vlastné úpadkové inštinkty za *normu* sociologického hodnotenia. V dnešnej sociológii sa vydáva za *ideál* upadajúci život, úbytok organizačných, to znamená deliacich, priepasti tvoriacich, pod- a nadradených síl ... Naši socialisti sú *dekadenti**, ale aj pán Herbert Spencer²²⁹ je dekadent – vidí vo víťazstve altruizmu niečo želateľné! ...

38

Môj pojem slobody. – Hodnota veci spočíva niekedy nie v tom, čo sa pomocou nej dá dosiahnuť, ale v tom, čo za ňu zaplatíme – čo nás *stojí*. Uvediem príklad: Liberálne inštitúcie prestanú byť liberálne, len čo sa ustanovia: neskoršie niet horších a dôkladnejších škodcov slobody, ako sú liberálne inštitúcie. Ved' sa vie, *k čomu* vedú: podrývajú vôľu mať moc, sú to na morálku prekrstene snahy zarovnať hory a doliny, robia človeka malým, zbabelým a požívačným – s nimi triumfuje zakaždým stádové zviera. Liberalizmus inými slovami: je to *premena na stádové zviera*²³⁰ ...

Tie isté inštitúcie majú úplne iné účinky, kým sa ešte o ne bojuje; vtedy skutočne rozhodujúcim spôsobom podporujú slobodu. Pri bližšom pohľade je to vojna, ktorá má tento účinok, vojna o liberálne inštitúcie, ktorá necháva pretrvávajúť neliberálne inštinkty. A vojna vychováva k slobode! Lebo čo je sloboda? Je to vôľa mať vlastnú zodpovednosť. Aby sa zachovala dištancia, ktorá nás delí. Aby sa človek stal ľahostajnejším voči námahe, tvrdosti, nedostatku, aj voči životu. Aby človek bol ochotný pre svoju vec obetovať aj ľudí, seba nevynímajúc. Sloboda znamená, že mužné, bojovné a víťazné inštinkty ovládnu iné inštinkty, napríklad, aj inštinkt „šťastia“. *Oslobodený* človek, a ešte viac oslobodený *duch*²³¹, šliape po ničomných druhoch blaha, o ktorých snívajú kŕšťári, kresťania, kravy, ženy, Angličania a iní demokrati. Slobodný človek je *bojovník*²³². – Podľa čoho sa

²²⁷ V orig. „*Pathos der Distanz*“ v pôvodnom gréckom zmysle výrazu *pathos*, t.j. ako hlboké hnutie mysle, a nie v dnešnom zmysle vzletného podania hovoreného alebo písomného prejavu.

²²⁸ Nietzsche používa bez rozlišovania raz nemecký výraz *úpadok*, inokedy francúzsky *décadence*, ktorý práve vtedy zaviedol do bežnej reči francúzsky spisovateľ Paul Bourget.

²²⁹ Herbert Spencer (1820-1903), anglický filozof ovplyvnený Darwinom, ktorého sociologické názory Nietzsche odmieta.

²³⁰ Vidno, že Nietzsche má na mysli liberalizmus v pôvodnom význame tohto slova: demokratické inštitúcie, zdôrazňovanie základných slobôd, opozícia proti autoritatívnej a konzervatívnej politike; no výraz *sloboda trhu* sa v jeho slovníku nevyskytuje.

²³¹ „Slobodný duch“ je oslobodený od všetkých ideálov, samozrejme aj „moderných“.

²³² *Tak vravel Zarathustra*, I. „O čítaní a písaní“, s.28: „Múdrosť je žena a vždy miluje len bojovníka.“ Nietzsche sa cíti bojovníkom ducha proti „morálke duševného pokoja“ a optimistického riešenia všetkých protikladov.

meria sloboda u jednotlivca, podľa čoho u národov? Najvyšší typ slobody treba hľadať tam, kde treba stále prekonávať najvyšší odpor: na päť krokov od tyranstva, celkom na prahu nebezpečenstva poroby. Psychologicky je to pravda, ak pod „tyranom“ máme na mysli neúprosné a strašné inštinkty, ktoré vyžadujú od seba samého maximum autority a disciplíny – najkrajší typ je Július Cézar; aj politicky je to pravda, len sa prejdime dejinami. Národy, ktoré za niečo stáli, ktoré *sa stali* niečoho hodné, nedosiahli to nikdy pod liberálnymi inštitúciami: *veľké nebezpečenstvo* z nich urobilo niečo, čo si zaslúži úctu. Len nebezpečenstvo nám dá prostriedky, naše cnosti, náš pancier a naše zbrane, nášho ducha, – a núti nás byť silnými ... *Prvá zásada*: treba mať potrebu byť silným: inakšie nebude človek nikdy silný. – Veľké skleníky na pestovanie silného, toho najsilnejšieho druhu ľudí, akí sa dosiaľ vyskytli, aristokratické spoločenstvá Ríma a Benátok, chápali slobodu presne v tom zmysle, ako ja rozumiem tomuto slovu: ako niečo, čo človek má alebo *nemá*, čo *chce*, čo si *vydobyje* ...

39

Kritika modernosti. – Naše inštitúcie už nestoja za nič: v tom sme zajedno. Nie je to však ich chyba, lež *naša*. Po strate všetkých inštinktov, z ktorých vyrastajú inštitúcie, strácame všetky inštitúcie vôbec, lebo nie *sme* pre ne dost' dobrí. Demokracia²³³ bola v každej dobe úpadkovou formou organizačnej sily: už v „*Ludské, príliš ľudské*“ (kap. „Náboženstvo a vláda“) som označil modernú demokraciu s jej polopravdami typu „Nemecká ríša“, za *úpadkovú formu*²³⁴ štátu. Aby existovali inštitúcie, musí tu byť vôľa, inštinkt a imperatív, ktorý je antiliberalný až do zloby: vôľa k tradícii, k autorite, k zodpovednosti na storočia, k solidarite reťazí generácií dopredu aj donekonečna²³⁵ dozadu. Ak je tu vôľa, založí sa niečo ako Rímska ríša²³⁶: alebo ako Rusko, *jediná* mocnosť, ktorá má v tele trvanie, ktorá môže čakať, ktorá ešte môže niečo sľubovať – Rusko ako protiklad k úbohému európskemu systému malých štátikov a nervozite, ktorá vstúpila založením nemeckej Ríše²³⁷ do kritického štádia ...

Nikto na Západe už nemá inštinkty, z ktorých rastú inštitúcie, z ktorých rastie *budúcnosť*: jeho „modernému duchu“ nie je hádam nič tak proti srsti. Žije sa pre dnešok, žije sa veľmi rýchle – žije sa nezodpovedne: a práve toto sa nazýva „sloboda“. To, čo *robí* inštitúcie inštitúciami, sa ohovára, nenávidí, odmieta: človek sa cíti v nebezpečenstve nového otroctva, len čo sa slovo „autorita“ vysloví nahlas. Tak ďaleko zašla dekadencia hodnotového inštinktu našich politikov a našich politických strán: *inštinktívne dávajú prednosť* tomu, čo rozkladá, čo urýchľuje koniec ... Prikladom je *moderné manželstvo*. Z moderného manželstva sa viditeľne vytratila všetka rozumnosť: to však nie je námietka proti manželstvu, ale proti modernosti. Rozumnosť manželstva – kedysi spočívala v juristicky

²³³ V orig. „*Demokratismus*“, čo sa už nepoužíva ani v súčasnej nemčine.

²³⁴ Aby zobral vietor z plachiet socialistov a zmiernil sociálne dopady industrializácie, zavádzal Bismarck v rokoch 1878-1893 „socialistické“ zákony, ktoré boli na svoju dobu pokrokové: zdravotné poistenie (1883), úrazové poistenie (1885), dôchodkové a invalidné poistenie (1889); preto ho Nietzsche označoval za nebezpečného kryptosocialistického a „demokratického“ revolucionára. Osobne bol Nietzsche konzervatívcom a chcel sa páčiť aj krajnej pravici – ale nechcel k nej patriť.

²³⁵ V orig. lat. „*in infinitum*“.

²³⁶ V orig. lat. „*imperium romanum*“.

²³⁷ Vyhlásenej 18. januára 1871 v kráľovskom zámku Versailles pri Paríži.

výlučnej zodpovednosti muža: tým získavalo manželstvo ťažisko, kým dnes je chromé na obidve nohy. Rozumnosť manželstva – kedysi spočívala v jeho zásadnej nerozlučiteľnosti: tým *si dávalo manželstvo prízvuk*, ktorý zavážil viac ako náhoda pocitov, vášne a okamihu. Rozumnosť manželstva spočívala aj v zodpovednosti rodín za výber manželov. Rastúcou zhovievavosťou voči manželstvu *z lásky* sa priam eliminoval základ manželstva, to, čo z neho *robí* inštitúciu. Inštitúcia sa nikdy, absolútne nikdy, nemá založiť na idiosynkrázii, manželstvo sa *nemá* založiť, ako som povedal, na „láske“ – má sa založiť na pohlavnom púde, na púde vlastníctva (žena a deti ako vlastníctvo), na *pude panovačnosti*, ktorý si sústavne organizuje ako najmenší útvar ovládnutia rodinu, ktorý *potrebuje* deti a dedičov, aby dosiahnutú mieru moci, vplyvu a bohatstva aj fyziologicky zachoval a aby dlhodobé úlohy a solidaritu inštinktov pripravil na storočia. Ako inštitúcia pochopilo manželstvo potvrdenie najväčšej a najtrvalejšej organizačnej formy: ak si spoločnosť nemôže *schváliť* svoju existenciu ako celok až do najneskorších generácií, potom nemá manželstvo nijaký zmysel. – Moderné manželstvo *stratilo zmysel* – takže sa zruší.²³⁸ –

40

Otázka robotníctva. – Hlúposť, v podstate degenerácia inštinktu, ktorá je dnes príčinou všetkých hlúposťí, spočíva v tom, že otázka robotníctva vôbec existuje²³⁹. Na určité veci sa *neslobodno pýtať*: to je prvý príkaz inštinktu. – Nedovidím, čo sa má s európskym robotníkom stať, keď sa z neho vytvorila otázka. Vedie sa mu príliš dobre, aby zakaždým nepýtal viac, a to stále neskromnejšie. Nakoniec hovoria v jeho prospech veľké čísla. Úplne sa stratila nádej, že sa tu vytvorí ako trieda skromný a nenáročný druh človeka čínskeho typu: boli na to dôvody, bolo to takmer potrebné. Čo sme to len porobili? – Urobili sme všetko, aby sme už v zárodku zničili predpoklady k tomu; inštinkty, pomocou ktorých by sa robotníctvo mohlo stať triedou, a to aj *vo vlastných očiach*, sme nezodpovednou bezmyšlienkovitosťou nadobro zničili. Urobili sme robotníka schopným vojenskej služby, dali sme mu právo združovať sa, aj politicky voliť: aký potom zázrak, ak teraz robotník pociťuje už aj svoju existenciu ako stav núdze²⁴⁰, morálne povedané ako *nespravodlivosť*? Ešte raz sa pýtam, čo vlastne *chceme*? Ak máme nejaký cieľ, treba chcieť aj prostriedky: ak chceme mať otrokov, potom je blázon ten, čo ich vychováva za pánov.²⁴¹ –

41

²³⁸ Kapitoly 38 a 39 mali pracovný titul „Modernosť. Vademékum budúceho človeka.“

²³⁹ V roku 1875 sa v Gothe spojili dve nemecké robotnícke hnutia, Lasallov *Všeobecný nemecký spolok robotníkov* a Bebelova a Liebknechtova *Sociálnodemokratická strana robotníkov*, aby v novej Ríši viac zavážili. No už v roku 1878 nechal Bismarck odhlasovať tzv. „socialistické zákony“, namierené proti možnému vplyvu sociálnych demokratov.

²⁴⁰ V právnickom význame, t.j. v stave zúfalstva krajnej biedy, kedy sa prečiny netrestajú podľa zákona.

²⁴¹ Tieto cynické a trápne riadky svedčia o Nietzscheho úplnej neznalosti matérie. Vyplývajú z jeho osobného postoja, vysvetleného v pozn. 177, 183 a 213.

„Sloboda, ktorú *nemám* na mysli.“²⁴² – Byť vydaný napospas svojim inštinktom v dnešných časoch je o jedno nešťastie viac. Tieto inštinkty si protirečia, rušia sa, navzájom sa ničia; *modernosť* som už definoval ako fyziologické protirečenie seba samému. Racionálnosť výchovy by vyžadovala, aby železný tlak *paralyzoval* aspoň jednu z týchto sústav inštinktov, takže by sa iným umožnilo prísť k sile, zmocniť sa, stať sa pánom. Dnes by sa muselo individuum urobiť najprv možným, to je *celým* – a zatiaľ sa obrezáva ... Deje sa pravý opak: nárok na nezávislosť, na slobodný rozvoj, na „nechajte veciam voľný priebeh“²⁴³ hlásia s najväčším zápalom tí, pre ktorých žiadna uzda *nie je dosť krátka* – platí to v politike²⁴⁴ aj v umení. Ale to je príznak *dekadencie*: moderný pojem slobody je o jeden dôkaz degenerácie inštinktov viac. –

42

Kde je potrebná viera ²⁴⁵. – Medzi moralistami a svätcami nič nie je zriedkavejšie ako statočnosť; možno tvrdia opak a možno mu aj sami *veria*. Ak je totiž viera užitočnejšia, účinnejšia a presvedčivejšia ako *vedomé* pokrytectvo, stane sa toto už inštinktívne *nevinnosťou*: to je prvá zásada pre pochopenie veľkých svätcov. Filozofi sú len iný druh svätcov a aj v ich remesle platí, že pripúšťajú len určitý druh právd: také, pre ktoré má ich remeslo *verejnú* sankciu – hovoriac s Kantom sú to pravdy *praktického* rozumu²⁴⁶. Vedia, čo *musia* dokázať, v tom sú praktické – medzi sebou sa poznajú podľa toho, že sa „o pravdách“ zhodnú. – „Nebudeš klamať“²⁴⁷ – po slovensky: *varujte sa*, pán filozof, povedať pravdu ...

43

Pošepkať konzervatívcom do ucha. – Voľakedy sa nevedelo, ale dnes sa vie, alebo dalo by sa vedieť, že *spätný vývoj* alebo obrat späť v akomkoľvek zmysle či smere nie je vôbec možný. Aspoň my fyziológovia to vieme. No všetci kňazi a moralisti verili v tú možnosť – a *chceli* človeka priviesť späť k *niekdajším* predstavám cnosti, chceli ho ta čo aj *preskrutkovať*. Morálka bola vždy Prokrustovo lôžko²⁴⁸. Dokonca aj politici napodobňovali v tomto ohľade kazateľov cnosti: ešte aj dnes máme politické strany, ktoré snívajú o *raťom kroku* všetkých záležitostí. Ale nikto nemá možnosť stať sa rakom. Niet pomoci: *musí sa ísť* dopredu, to znamená *krok za krokom* sa ponárať do dekadencie (– to

²⁴² V preklade do francúzštiny od J.-C. Heméryho (Éditions Gallimard 1974) má tento paragraf nadpis „Liberté, liberté, haié!“ (Sloboda, nenávidená sloboda!). Parodická narážka na slávny verš Maxa von Schenkendorffa (1783-1817) v piesni *Sloboda, ktorú mám na mysli*: „...ty, ktorá naplňaš moje srdce, prídi v žiare svojej sviežosti, ty sladké anjelské zjavenie.“

²⁴³ V orig. franc. „laisser aller“.

²⁴⁴ V orig. lat. „in politicis“.

²⁴⁵ Biblický výraz, ktorý Nietzsche často zosmiešňuje: „A potrebné je len jedno.“ (Luk. 10, 42).

²⁴⁶ V *Kritike praktického rozumu* postuluje Kant určité metafyzické hodnoty (sloboda, nesmrteľnosť ducha a boha), ktoré v *Kritike čistého rozumu* zavrhol, ktoré sa mu však vidia byť potrebné, aby sa na morálnej úrovni dala zabezpečiť jednota ľudského činu a morálneho zákona.

²⁴⁷ „Nebudeš klamať!“ – apokryfické (pseudo-) prikázanie, ktoré nie je v Desatoro ani u Kanta, ale Kant považuje klamstvo za princíp nemorálnosti.

²⁴⁸ Prokrust bol legendárny bandita v antickom Grécku, mučiaci cestujúcich, ktorí sa uňho zastavili, násilným ukladaním do postele, ktorá im bola krátka, resp. ich natáhovaním v dlhej posteli.

je moja definícia „pokroku“ ...). Tento vývoj sa dá *brzdiť*, ale brzdením sa degenerácia len zahatá, tým nakopí a potom ešte *náhlivejšie* prerazí: viac sa urobiť nedá. –

44

Môj pojem génia. – Veľkí ľudia sú, ako veľké časy, výbušniny, v ktorých je nahromadená úžasná sila; historicky a fyziologicky bolo ich predpokladom, že sa na ne dlho zbieralo, hromadilo, šetrilo a odkladalo – a že dlho nedošlo k nijakému výbuchu. Keď sa napätie v mase stane príliš vysokým, stačí najnáhodnejšie podráždenie, a „génus“, „čin“ alebo veľký osud je na svete. Čo potom zaváži prostredie²⁴⁹, doba, „duch doby“, „verejná mienka“? – Pozrime sa na prípad Napoleona. Revolučné Francúzsko, a ešte viac predrevolučné, by bolo samo od seba vyprodukovalo opačný typ ako Napoleona: ostatne ho aj *vyprodukovalo*. Pretože Napoleon bol *inakší*, bol dedič silnejšej, dávnejšej a staršej civilizácie, ako tá, čo sa vtedy vo Francúzsku rozpadávala na márne kúsky, stal sa tu on pánom, *ostal* tu len on sám pánom. Veľkí ľudia sú potrební, no doba, kedy sa zjaví, je náhodná; skutočnosť, že sa temer vždy stanú pánmi nad takými, ako sú sami, dosvedčuje, že sami sú silnejší, že sú starší, prípadne, že sa na nich dlhšie zbieralo. Medzi géniom a jeho dobou existuje vzťah ako medzi silným a slabým, aj ako medzi starým a mladým: Doba je relatívne vždy oveľa mladšia, tenšia, nedospelá, neistá, detská. – Dnes sa o týchto veciach myslí vo Francúzsku *celkom inakšie*; aj v Nemecku, ale na tom teraz nezáleží. Vo Francúzsku sa stala teória o prostredí^{*250} ozaistnou teóriou neurotikov, svätosvätou a temer vedeckou; nachádza vieru aj medzi fyziológmi, ale to „nevoní dobre“ a privádza na smutné myšlienky. – Ani v Anglicku to nie je inakšie, ale z toho nebude nikoho bolieť hlava. Angličan má len dve možnosti, ako sa vyrovnáť s pojmami génia a „veľkého muža“: alebo *demokraticky* po spôsobe Arta Buckleho²⁵¹, alebo *nábožensky* po spôsobe Carlyla. – *Nebezpečenstvo*, ktoré sa skrýva vo veľkých ľuďoch a veľkých časoch, je neobyčajné; vysilenie každého druhu a sterilita im idú za päťami. Veľký človek je koniec; aj veľká doba, napríklad renesancia, je koniec. Génus – pri práci, pri čine – je nevyhnutne márnotrtník: jeho veľkosť je v tom, že *sa ľahkomyselne premárňuje* ... Inštinkt sebazáchovy je pritom utlmený: a prenikavý tlak prýštiacich síl mu zakazuje akúkoľvek ochranu a opatrnosť. Volá sa to „sebaobetovanie“; vyzdvihuje sa jeho „hrdinstvo“, jeho ľahostajnosť voči vlastnému dobru, jeho odovzdanie sa nejakej idej, veľkej veci, vlasti: čo všetko sú samé nedorozumenia ... Vytečie, pretečie, spotrebuje sa, nešetrí sa – to všetko s nešťastnou nedobrovoľnou osudovosťou, ako je samovoľné preliatie rieky cez brehy. Ale pretože takýmto výbušným typom za veľa ďakujeme, veľa sme im za to darovali, napríklad druh *vyššej morálky* ... To je nakoniec spôsob ľudskej vďačnosti: nerozumie svojim dobrodincom. –

45

Zločinec a čo je mu príbuzné. – Typ zločinca je typ silného človeka za nepriaznivých okolností, silný človek, ktorý bol urobený chorým. Chýba mu divočina, určitá slobodnejšia a nebezpečnejšia príroda a taká forma jeho bytia, pri ktorej všetko, čo je v inštinkte silného človeka

²⁴⁹ Narážka na teóriu Hippolyta Tainea (1828-1893), že prostredie, epocha a rasa formujú prítomnosť i budúcnosť ľudí, rozobranú v knihe *Dejiny súčasného Francúzska* (1876).

²⁵⁰ V orig. franc. „milieu“.

²⁵¹ Art Buckle (1821-1862), anglický historik, autor *Dejín civilizácie v Anglicku*.

zbraň a pancier, *je tu právom*. Jeho *cnosti* spoločnosť zavrhol; jeho najživšie pudy, ktoré si priniesol na svet, čoskoro zrastú s ponížujúcimi hnutiami prostredia, s podozrením, strachom, nečestnosťou. Ale to je skoro recept na fyziologické zvrhnutie. Kto to, čo vie najlepšie a čo by robil najradšej, musí robiť tajne, s dlhým vypätím síl, opatrne a úlisne, stane sa anemickým; a pretože jeho inštinkty plodia stále len nebezpečenstvo, prenasledovanie a nešťastie, obrátia sa jeho city proti týmto inštinktom – pociťuje ich ako osobné nešťastie. V spoločnosti, v našej krotkej, priemernej, zrezanej spoločnosti sa prirodzene prostý človek z hôr či z dobrodružstiev mora nevyhnutne zvrhne na zločinca. Alebo skoro nevyhnutne: sú prípady, keď sa taký človek ukáže silnejší ako spoločnosť: najchýrnejší prípad je Korzičan Napoleon. Pre tento problém je dôležité svedectvo Dostojevského²⁵² – mimochodom, jediného psychológa, od ktorého som sa mohol niečo naučiť: patrí k najkrajším chvíľam môjho života, ešte viac ako objav Stendhala²⁵³. Tento *hlboký* človek, ktorý mal desaťkrát pravdu pri svojom nízkom hodnotení povrchných Nemcov, žil dlhé roky medzi sibíorskymi vyhnancami, samými zločincami, pre ktorých neexistovala možnosť návratu do spoločnosti; zistil, že sú celkom iní, ako očakával – ako keby boli vyrezaní z toho najlepšieho, najtvrdšieho, najcennejšieho dreva, aké vôbec rastie na ruskej zemi²⁵⁴.

Zovšeobecňime prípad zločinca: predstavme si povahy, ktorým z nejakých dôvodov chýba verejný súhlas; ktoré vedia, že ich nikto nepovažuje za konajúcich dobro a užitočných; majú pocit čandalov, že nie sú rovnoprávni, ale že sú zo spoločnosti vylúčení, bezcenní a zdroje špiny. Také povahy majú na svojich myšlienkach a činoch farbu podzemia²⁵⁵; všetko na nich je bleďšie ako na povahách, na ktorých bytie padá svetlo dňa. Ale skoro všetky formy existencie, ktoré dnes vyznamenávame, žili kedysi v tomto napoly hrobovom ovzduší: vedecký charakter, umelec, génius, slobodný duch, herec, obchodník, objaviteľ ... Kým platil *kňaz* za najvyšší typ, bol *každý* cenný druh ľudí znehodnotený ... Príde čas – sľubujem to – keď bude platiť za *najnižšieho*, za nášho *čandalu*, ako najluhárskejší, najneslušnejší druh ľudí ...

Upozorňujem na skutočnosť, že aj teraz, za najmiernejšieho režimu mravov, aký kedy panoval na svete, resp. aspoň v Európe, nás každá deviácia, každý dlhý, prídlhý *pobyt dolu*, každá neobyčajná, nepriehľadná forma bytia približuje k tomu typu, ktorý sa završuje v zločincovi. Všetci novátori ducha majú istý čas na čele to blede a fatalistické znamenie čandalu: *nie* preto, že by ich za takých

²⁵² Fjodor Mihajlovič Dostojevskij (1821-1881) nadchol Nietzscheho ako znalec ľudských mravov a podvedomia v dielach *Zápisky z podzemia*, *Zápisky z mŕtveho domu* a *Ponížení a urazení*. Z častých narážok na „nevinnosť“ a „čire bláznovstvo“ sa dá uzatvárať, že čítal *Zločin a trest* a *Idiota*. Fragmenty z pozostalosti z rokov 1887 a 1888 svedčia, že čítal aj *Diablom posadnutých*, a to vo francúzskom preklade, ktorý vyšiel r. 1886. Vo februári 1887 píše Gastovi: „Poznáte Dostojevského? Okrem Stendhala mi nikto nepripravil toľko radosti a prekvapení. Je to psychológ, s ktorým si rozumiem.“

²⁵³ Henri Beyle zvaný Stendhal (1783-1842) nadchol Nietzscheho svojimi cestopismi a *Životom Napoleona*, ale jeho veľké romány Nietzsche nečítal. Videl v ňom „veľkého psychológa“, kritika Osvietenstva a žiaka Machiavela – bol by býval prekvapený, keby sa bol dozvedel, že Stendhal obdivoval Rousseaua.

²⁵⁴ Nárážka na *Zápisky z mŕtveho domu* (1861), kde Dostojevskij čerpá zo svojho pobytu vo vyhnanstve.

²⁵⁵ Veľmi častý výraz, prebraný z Dostojevského *Zápisok z podzemia* (1864), ktorému dnes zodpovedá anglický *underground*.

považovalo ich okolie, ale pretože sami cítia tú strašnú priepasť, ktorá ich delí od všetkého, čo je bežné alebo čestné. Skoro každý génus pozná ako štádium svojho vývoja „catlinovskú existenciu“, to je pocit nenávisť, pomsty a vzbury proti všetkému, čo už *je*, čo sa už *nestane* ... Catilina²⁵⁶ – predexistenčná forma *každého* Cézara. –

46

*Tu je výhľad voľný.*²⁵⁷ Môže to byť vrchol duševného pocitu, keď filozof mlčí; môže to byť láska, keď si protirečí; a môže byť natoľko zdvorilý, že klame, pretože vie. Bolo povedané nie bez jemnocitu: „Veľkým srdciam nesluší dávať najavo zmätok, ktorý cítia.“²⁵⁸ len treba dodať, že aj nebáť sa ani toho *najnehodnejšieho* môže svedčiť o veľkosti duše. Žena, ktorá miluje, obetuje svoju česť; poznávajúci, ktorý „miluje“, obetuje možno svoju ľudskosť; boh, ktorý miloval, sa stal Židom ...

47

Krása nie je náhoda. – Aj krása nejakej rasy alebo rodiny, jej pôvab a **láskavosť** pri všetkých pohyboch sa vypracúva: rovnako ako génus je konečným výsledkom nazhromaždenej práce generácií. Dobrému vkusu sa museli priniesť veľké obete, kvôli nemu sa muselo veľa urobiť, veľa vynechať – sedemnásť storočie vo Francúzsku je v obidvoch smeroch obdivuhodné: bolo treba poznať zásadu voľby, a to voľby miesta, spoločnosti, oblečenia, sexuálneho uspokojenia; bolo treba dať prednosť kráse pred zvykom, mienkou, nečinnosťou. Najvyššie pravidlo správania: ani pred sebou sa človek nesmel „spustiť“. Dobré veci sú nadmieru drahé: no stále platí zákon, že kto ich *má*, je iný ako ten, čo ich *získava*. Všetko, čo je dobré, je zdedené: čo nie je zdedené, je nedokonalé, je len začiatok ... Za čias Cicera boli v Aténach muži a mládenci ďaleko krajší ako ženy; Cicero sa tomu veľmi čudoval; ale koľko práce a námahy vynaložilo mužské pohlavie za celé storočia v službe krásy! O metodike sa tu totiž neslobodno myliť: pestovanie len citu a myšlienok je skoro bez účinku (tu leží aj veľké nedorozumenie o nemeckom vzdelaní, ktoré je úplne iluzórne): najprv treba prehovoriť *telo*. Prísne dodržiavanie dôstojných a vybraných pohybov, k tomu dodržiavanie záväzku žiť len s ľuďmi, ktorí sa nikdy „nespúšťajú“, už to úplne stačí, aby sa človek stal známym a významným členom spoločnosti: za dve-tri generácie je všetko *zvnútornené*. Pre osud národa a ľudstva je rozhodujúce, aby sa kultúra začala na *správnom* mieste – *nie* na „duši“ (ako učila osudná povera kňazov a polokňazov): správnym miestom je telo, pohyb, diéta, fyziológia; *ostatok* z toho vyplýva ... Preto ostávajú Gréci *prvou kultúrnou udalosťou* histórie²⁵⁹ – vedeli a *robili* to, čo bolo treba; kresťanstvo, ktoré telom pohádalo, bolo až dosiaľ najväčším nešťastím ľudstva. –

48

²⁵⁶ Catilina - darebák zlatej rímskej mládeže, organizujúci sprisahanie proti rímskej republike za konzulátu Cicera (r.63 pred n.l.), čo ohlasovalo zvrhnutie republiky Júliom Cézarom a založenie cisárstva. (Salust, *Catilinovo sprisahanie*). Pozri pozn 277.

²⁵⁷ Citát (bez úvodzoviek) z Goetheho *Fausta* (II, verš 1189).

²⁵⁸ V orig. franc. „*Il est indigne des grands coeurs de répandre le trouble, qu'ils ressentent.*“ – citát pripisovaný veľkým prekladateľom Nietzscheho do francúzštiny, Henri Albertom, poradkyni filozofa Augusta Comta, Clothilde de Vaux.

²⁵⁹ Tu má Nietzsche na mysli len Grécko tragickej epochy, t.j. obdobie pred Sokratom a Platónom.

Pokrok v mojom ponímaní. – Aj ja hovorím o „návrate k prírode“, hoci nejde o návrat dozadu, ale o *vzostupný pohyb* – hore do výšky, do voľnej, čo aj strašnej prírody a prirodzenosti, takej, čo si zahráva s veľkými úlohami, čo si s nimi *smie* zahrávať ... Povedzme to podobenstvom: Napoleon bol kúsok „návratu k prírode“, ako to ja rozumiem (napríklad, vo veciach taktiky²⁶⁰; ešte viac, ako vedia vojaci, v strategických záležitostiach). – Ale Rousseau²⁶¹ – kam ten vlastne chcel späť? Rousseau, tento prvý moderný človek, idealista a spodina^{*262} v jednej osobe; človek, ktorý potreboval morálnu „dôstojnosť“, aby zniesol vlastný vzhľad; ktorý bol chorý od bezuzdnej namyslenosti a bezuzdného sebaopovrhovania. Tento nepodarok, ktorý sa usadil na prah novoveku, hlásal „návrat k prírode“ – ešte raz sa pýtam, kam chcel tento Rousseau späť? Nenávidím Rousseaua ešte aj v *revolúcii*²⁶³: táto je historickým prejavom jeho dvojakosti idealistu a zberby. Krvavá fraška^{*264}, ako sa táto revolúcia odohrala, jej „nemorálnosť“^{*265}, sa ma málo dotýka: čo nenávidím, je jej rousseauovská *morálnosť* – tie takzvané „pravdy“ revolúcie, ktorými revolúcia ešte stále pôsobí a všetko, čo je ploché a priemerné, prehovára na svoju stranu. Učenie o rovnosti! ... Ved’ niet jedovatejšieho jedu²⁶⁶: *zdá sa*, že ju káže sama spravodlivosť, kým ona predstavuje *koniec* spravodlivosti ... „Rovnosť rovnakým, nerovnosť nerovnakým – *to* by bola opravdivá reč spravodlivosti: a čo z toho vyplýva, by znelo „Nikdy nevyrovnávať nerovnosti.“²⁶⁷ – Okolo učenia o rovnosti sa odohralo toľko strašidelných a krvavých scén, že to dalo tejto „modernej myšlienke“ v pravom slova zmysle^{*268} aureolu slávy a svätožiari²⁶⁹, takže ako *divadlo* zviedla Revolúcia aj najušľachtilejších duchov²⁷⁰. Nakoniec to však nie je dôvod väčšmi ju rešpektovať. – Vidím len jedného, ktorý ju prijal tak, ako ju treba prijať, s hnusom – Goetheho ...

²⁶⁰ V orig. lat. „*in rebus tacticis*“. Ako Stendhal a Goethe, Nietzsche obdivuje Napoleona ako vojaka (vítaza nad Pruskom na mieste neďaleko Nietzscheho rodiska), ako cynického politika, ako zjednotiteľa Francúzska, ako dobyvateľa bez škrupúl ...

²⁶¹ Nietzsche nečítal prakticky nič od Rousseaua; svoje útoky zakladá na populistických výrokoch reakcionárskych a protirevolučných spisovateľov Nemecka (politický romantizmus), Anglicka (Burke) a Francúzska (Taine). Rousseau výslovne vylúčil možnosť „návratu“ k prírode a počiatkom civilizácie, nadarmo sa mu Voltaire vysmieval.

²⁶² V orig. opäť franc. „*canaille*“.

²⁶³ Existoval zjednodušujúci a povrchný názor, že Rousseau bol predchodcom a jednou z hlavných príčin francúzskej Revolúcie, ktorú nezažil, ale jeho duch v nej prežíval.

²⁶⁴ V orig. franc. „*farce*“.

²⁶⁵ Narážka na obdobie teroru – rok 1792 a predovšetkým roky 1793-1794.

²⁶⁶ Porovnaj *Tak vravel Zarathustra, II*, „O tarantulách“, s.70.

²⁶⁷ Nietzsche, ktorý nečítal zblízka ani Platóna ani Rousseaua, sa robí, že verí tomu, že egalitarizmus znamená odpísanie zásluhy a spravodlivosti, a že spočíva v „aritmetickej“, numerickej či formálnej rovnosti bez ohľadu na primeranosť.

²⁶⁸ V orig. „*par excellence*“.

²⁶⁹ V teologickom zmysle *božej nádhery*.

²⁷⁰ Nietzsche myslí akiste na veľkého nemeckého básnika a dramatika Schillera, ktorého r. 1792 Zákonodarné zhromaždenie menovalo „francúzskym občanom“, na Beethovena a možno aj Kanta.

Goethe – to nie je nemecká udalosť, ale európska: veľkolepý pokus prekonať osemnásťte storočie návratom k prírode, *výstup* k prirodzenosti renesancie²⁷¹, určitý druh sebaaprekonania zo strany storočia. Goethe nosil v sebe najsilnejšie inštinkty svojho storočia: vnímavosť, priam zbožňovanie prírody, antihistorizmus, idealizmus, čo je nereálne a revolučné (– to posledné je len forma nereálneho). Bral si na pomoc dejiny, prírodné vedy, antiku, aj Spinozu, a predovšetkým praktickú činnosť; obklúčil sa len zatvorenými obzormi; neodpútal sa od života, ponoril sa doňho; nebol malomyselný, ale bral toľko, ako bolo možné, na seba, pre seba, do seba. Čo chcel, to bola *celosť*; bojoval proti oddeľovaniu rozumu, zmyslovosti, citov a vôle (– čo ako odstrašujúcu scholastiku kázal *Kant*, Goetheho protinožec); disciplínou dosiahol svoju úplnosť, *stvoril sa* ... V dobe nereálneho zmýšľania bol Goethe presvedčený realista; hovoril Áno k všetkému, čo mu bolo príbuzné – nemal väčší zážitok ako oné *ens realissimum*²⁷², zvané Napoleon. Goethe predstavoval postavu silného, vysoko vzdelaného človeka, vo veciach fyzikálneho života šikovného, na uzde sa držiaceho, s rešpektom pred sebou samým, ktorý sa smie odvážiť dožiť si všetky bohatstvá prirodzenosti, ktorý je dosť silný pre túto slobodu; človeka tolerance nie zo slabosti, ale zo sily, pretože to, na čo by priemerná povaha zahynula, vie využiť pre svoju výhodu; človeka, ktorému nič nie je zakázané okrem *slabosti*, nech sa volá nerest alebo cnosť ... Taký *oslobodený* duch stojí s priateľským a dôverčivým fatalizmom uprostred vesmíru vo viere, že len jednotlivosti môžu byť hodné odsúdenia, že v celku sa všetko zachraňuje a potvrdzuje – *už nič nezapiera* ... Taká viera je najvyššia zo všetkých možných vier: pokrstil som ju menom Dionýza. –

50

Dalo by sa povedať, že *aj* devätnásťte storočie sa v určitom zmysle snažilo o to isté, ako Goethe ako osoba: o univerzálnosť, ktorá pochopí a schváli všetko, ktorá sa otvorí všetkému, čo k nej prichádza²⁷³, o odvážny realizmus a úctu pred každou skutočnosťou. Čím je to, že celkový výsledok nie je Goethe, ale chaos, nihilistické vzdychanie, zmätok, že človek nevie, kam dať hlavu, inštinkt únavy ženúci v praxi bez ustania *k návratu do osemnásteho storočia*? (– napríklad ako romantika citov, nezištnosť a prílišná vnímavosť, ako feminizmus v chutiach a socializmus v politike). Nie je končiacie sa devätnásťte storočie, aspoň pri doznievaní, len zosilnené *zhrubnuté* osemnásťte storočie, to znamená *dekadentné* storočie? Takže Goethe by bol nielen pre Nemecko, ale pre celú Európu len medzihra, akési pekné nadarmo? – No zle rozumie veľkým ľuďom ten, kto na nich hľadá z biednej perspektívy verejného úžitku. Že z nich nevieme vytážiť nijaký úžitok, *je možno časť veľkosti* ...

51

²⁷¹ Nietzsche obdivuje umelecký rozkvet a politický cynizmus za vlády rodov Medici a Borgia – v 15. storočí!

²⁷² Pozri pozn. 61.

²⁷³ Biblický pôvod: „*Nechajte deti prichádzať ku mne!*“ (Mk 10,14).

Goethe je posledný Nemec, pred ktorým mám úctu: on by bol pochopil tie tri veci, ktoré ja vnímam – a rozumieme si aj vo veci „kríža“²⁷⁴ ... Často sa ma ľudia spytujú, prečo vlastne píšem *po nemecky*: že nikde ma nečítajú horšie, ako vo vlasti. Ale nakoniec, kto vie, či si ja vôbec *prajem*, aby ma dnes čítali? Tvorit' veci, na ktorých si čas nadarmo skúša zuby²⁷⁵; snažiť sa formou a *podstatou* o malú nesmrteľnosť – ešte nikdy som nebol dost' skromný na to, aby som od seba vyžadoval menej. Aforizmus a sentencia, v ktorých som medzi nemeckými majstrami prvý, sú formy „večnosti“; mám ťažkosť povedať v desiatich vetách to, čo každý iný povie v knihe – čo každý iný nepovie *ani* v celej knihe ...

Ja som dal ľuďstvu najhlbšiu knihu, akú má, môjho *Zarathustru*: zakrátko mu dám knihu najnezávislejšiu.²⁷⁶ –

²⁷⁴ Tu aj v epilógu *Prípady Wagner* robí Nietzsche narážku na Goetheho *Benátsky epigram* č.67, kde stojí: „Som trpezlivý. Väčšinu nepríjemných vecí znášam pokojne, ako nám to boh prikázal. Málo vecí neznášam ako hadov a ich jedy, spolu sú štyri: „tabakový dym, ploštice, cesnak a ě“.

²⁷⁵ Skaza v priebehu času = zub času; Nietzsche chce vytvoriť dielo, ktoré odolá zubu času.

²⁷⁶ Zaiste myslel menej na projekt *Vôle mať moc*, ale skôr na *Prehodnotenie všetkých hodnôt*.

Za čo ďakujem antike

1

Naostatok slovo o svete, ku ktorému som hľadal príchody, ku ktorému som možno našiel nový príchod – o starom svete. Moja chuť, možbyť opak tolerantnej chuti, je aj v tomto prípade na hony od toho, žeby bez rozlišovania povedala Áno: vôbec nerada hovorí Áno, to radšej Nie a najradšej celkom nič ... Platí to o celých kultúrach, platí to o knihách – platí to aj o miestach a krajinách. V podstate to bol celkom malý počet antických kníh, ktoré sa v mojom živote zarátali; najchýrnejšie nie sú medzi nimi. Môj zmysel pre štýl, pre epigram ako štýl, sa prebudil takmer v tej chvíli, ako som prišiel do styku so Sallustom²⁷⁷. Nezabudol som na úžas môjho váženého učiteľa Corssena²⁷⁸, keď musel dať svojmu najhoršiemu latinčinárovi najlepšiu známku – naraz som všetko pochopil. Zhustený prísny text, s toľkým obsahom na dne, ako len možno, chladná zloba voči „krásnym slovám“ aj „krásnym pocitom“ – v tom som sa spoznal. Až do môjho Zarathustru sa v mojom štýle vždy nájde seriózna snaha o *rímsky* štýl, snaha o to, čo je trvanlivejšie ako bronz²⁷⁹. – Nebolo to inakšie ani pri mojom prvom kontakte s Horáciom. Dodnes som nepocítil pri žiadnom básnikovi také umelecké nadšenie, aké mi od začiatku dávala Horáciova óda. V určitých jazykoch sa to, čo sa tu dosahuje, nedá ani len *chcieť*. Táto mozaika slov, kde každé slovo svojím zvukom, svojím miestom vo vete, myšlienkou, ktorú vyjadruje, doprava aj doľava a na celok vyžaruje svoju silu, toto minimum rozsahu a počtu znakov a toto takto dosiahnuté maximum energie týchto znakov – to všetko je rímske a, ak mi chcete veriť, par excellence* *ušľachtilé*. Celý ostatok poézie sa popri tom stáva čímisi príliš populárnym – sú to iba sentimentálne táraniny ...

2

Grékom nevďačím za nijaké podobne silné dojmy; úprimne povedané Gréci nám *nemôžu* byť to, čo sú nám Rimania. Od Grékov sa *neučíme* – ich spôsob je nám príliš cudzí, je aj príliš plynulý, aby pôsobil rozkazovačne, „klasicky“. Kto sa kedy naučil písať od nejakého Gréka? Kto by sa to bol naučil *bez* Rimanov? ... Nenamietajte mi Platóna. Vo vzťahu k Platónovi som presvedčený skeptik a nikdy som nebol schopný zapojiť sa do zboru obdivovateľov *umelca* Platóna, ako je to bežné medzi vedcami. Napokon mám na svojej strane najrafinovanejších antických sudcov vkusu. Vidí sa mi, že Platón si pletie všetky štýly, čo z neho robí *prvého* dekadenta štýlu: má na svedomí niečo podobné ako cynici, ktorí vymysleli menipskú satiru²⁸⁰. Ak má zapôsobiť platónsky dialóg, tento strašne samolúby a detský druh dialektiky, neslobodno čítať dobrých francúzskych spisovateľov – napríklad

²⁷⁷ Sallust (86-35 pred n.l.) rímsky historik, chránenec Cézara; napísal *Katilinovo sprisahanie* a *Vojny s Jugurtom*, v ktorých opísal Tukydidovým štýlom postupný rozpad aristokracie, ktorá ovládala republiku. Pozri aj pozn. 256.

²⁷⁸ Filológ Wilhelm Corssen (1820-1875) učil v Pforte v rokoch 1858-1864 a Nietzsche bol jeho žiakom v rokoch 1858-1864. Písal články o výslovnosti, prízvuku a morfológii latinčiny.

²⁷⁹ V orig. lat. „*aere perennius*“ (pomník) – metafora z Horácia (*Ódy*, 3, 30, 1).

²⁸⁰ V orig. „*satira Menippea*“, satirická fraška, kombinujúca verš a prózu, ktorú vymyslel cynik Menip v 4.-3. stor. pred n.l. a z ktorej sa vyvinul román.

Fontenella²⁸¹. Platón je nudný. – Nakoniec vedie moja nedôvera voči Platónovi k podstate: zisťujem, že tak odbočil od všetkých základných inštinktov Helénov, že tak nasiakol morálkou, že bol natoľko predkresťanský – pojem „dobra“ už berie za najvyšší pojem – že by som pre celý jav Platóna radšej použil tvrdé slovo „vyšší švindel“, alebo, ak chcete, idealizmus. Draho sme platili, že tento Aténčan chodil do školy u Egyptanov (alebo u Židov v Egypte? ...). Vo veľkej osudovosti kresťanstva predstavuje Platón fascinujúcu dvojznačnosť, zvanú „ideál“, ktorá ušľachtilým povahám antiky umožnila neporozumieť sebe samým a vstúpiť na *most*, ktorý viedol ku „krížu“ ... A koľko Platóna je ešte v pojme „cirkev“, to znamená v konštrukcii, systéme a praxi cirkvi! – Odpočinkom, zotavením, *liečbou* z platonizmu mi bol vždy *Tukydidés*²⁸². Tukydidés, a možno Machiavelliho *Vladár*^{*283}, sú mi najbližší svojou neoblomnou vôľou nič si nepredstierať a rozum vidieť v *realite* – celkom iste *nie* v „rozume“ a ešte menej v „morálke“ ... Z biedneho prikrášľovania idealizovaných Grékov, ktoré si odnáša „klasicky vzdelaný“ mladík do života ako odmenu sa svoju gymnaziálnu drezúru, nič ho nevylieči radikálnejšie ako Tukydidés. Treba ho sledovať riadok po riadku a čítať jeho postranné myšlienky tak pozorne ako jeho vety: málo mysliteľov má toľko postranných myšlienok. Ním dosiahla *kultúra sofistov*, to znamená *kultúra realistov*, svoj dokonalý výraz: bolo to neoceniteľné hnutie uprostred rozrastajúceho sa morálneho a ideálneho šarlatánstva sokratovských škôl. Grécka filozofia ako *dekadencia** gréckych inštinktov²⁸⁴; Tukydidés ako veľký súčet, posledné vyjadrenie toho silného, prísneho, tvrdého zmyslu pre skutočnosť, ktorý bol inštinktívny pre starých Grékov. V poslednej inštancii rozlišuje také povahy ako Platón a Tukydidés *odvaha* pred skutočnosťou: Platón je pred skutočnosťou zbabelec – *preto* sa utieka k ideálu; Tukydidés má v moci seba, preto si udrží v moci aj veci ...

3

Vetriť v Grékoch „krásne duše“, „zlatý stred“²⁸⁵ a iné dokonalosti, napríklad obdivovať ich pokoj pri veľkosti, ideálne zmýšľanie, ušľachtilú jednoduchosť²⁸⁶ – pred touto „ušľachtilou naivnosťou“, nakoniec je to nemecká hlúposť²⁸⁷, ma ochránil psychológ, ktorého som nosil v sebe. Videl som ich najsilnejší inštinkt, vôľu mať moc, videl som ich triasť sa pred neskrotnou silou tohto

²⁸¹ Bernard de Fontenelle (1657-1757) písal veľa o povahe vesmíru a popularizoval astronomické názory René Descarta; *Rozpravy o pluralite svetov* (1686).

²⁸² Tukydidés (460-395 pred n.l.), autor *Dejín Peloponézskej vojny*, rázny, obsažný, racionálny, chladný, skoro cynický historik; rozpráva a vysvetľuje hrôzy pustošení pri vojnách medzi gréckymi mestami. V jednej prednáške o ňom Nietzsche napísal: „Tukydidés je nepriateľom všetkého mýtického a typického v histórii.“

²⁸³ V orig. tal. „*principe*“.

²⁸⁴ Slovo *inštinkt* nepoužíva Nietzsche skoro nikdy v zmysle elementárnych, automatických či reflexných reakcií, ale ako „zmysel“ vecí, t.j. racionálneho, predreflexívneho a prirodzeného pochopenia vecí.

²⁸⁵ Preklad Horáciovho výrazu „*aurea mediocritas*“ (*Ódy*, II, X, 5) na označenie „zlatej strednej cesty“, resp. „zlata“ správnej miery.

²⁸⁶ Výraz „krásne duše“ nachádzame prvý raz v Goetheho románe *Učebné roky Wilhelma Meistera*, „nemeckú hlúposť“ (vo francúzskom znení *niaiserie allemande*) u Prospera Mériméea (*Listy neznámej*, 1874).

²⁸⁷ Nietzsche je presvedčený, že pravý helenizmus charakterizujú násilia a tragické vášne (Homér, Aischylos, Sofokles) a že ideál racionality a rovnováhy je vynález dekadencie (Sokrates a Platón).

puhu – videl som všetky ich inštitúcie rásť z ochranných opatrení, aby sa navzájom zaistili proti výbušnине, ktorú mali v sebe²⁸⁸. Obrovské vnútorné napätie sa potom vybilo v strašnom a bezohľadnom nepriateľstve navonok: mestské štáty sa medzi sebou masakrovali, aby obyvatelia každého mesta našli pokoj sami pred sebou. Bolo treba byť silný: nebezpečenstvo bolo blízko – číhalo všade. Prekrásne hybká telesnosť, vyzývavý realizmus a imoralizmus, ktoré sú Helénom vlastné, vychádzali z *potreby*, nie sú ich „prirodzenosť“. Prišli ako následok, neboli tu od začiatku. A slávnosti a umenia slúžili iba na vyvolanie pocitu *nadradenosti* a jej *ukazovania*: sú to prostriedky na zvelebovanie seba samého, prípadne na vyvolanie strachu pred sebou samým ...

Posudzovať Grékov na nemecký spôsob podľa ich filozofov, napríklad použiť meštiactvo sokratovských škôl ako kľúč na vysvetlenie, čo je vlastne helénske! ... Filozofi sú predsa *dekadenti** gréckej kultúry, opozičného hnutia proti starej, ušľachtilej chuti (– proti agonálnemu inštinktu, proti polis²⁸⁹, proti hodnote rasy, proti autorite pôvodu). Sokratovské cnosti sa kázali, *pretože* sa Grékom stratili: popudliví, bojazliví, nestáli, sami komedianti, mali tak o pár dôvodov viac, nechať si kázať morálku. Nie, že by to bolo pomohlo: ale veľké slová a pózy tak dobre pristanú *dekadentom** ...

4

Bol som prvý, čo na pochopenie staršieho, ešte bohatého a prekypujúceho helénskeho inštinktu bral vážne čarovný jav, ktorý má meno Dionýz: a sa dá vysvetliť jedine *prebytkom* sily. Kto študoval Grékov tak, ako najlepší žijúci znalec ich kultúry, Jacob Burckhardt v Bazileji²⁹⁰, ten hneď pochopil, aký to má význam: vo svojej „Kultúre Grékov“ venoval Burckhardt tomu javu celý odsek. Kto chce vidieť jeho opak, nech sa pozrie na takmer zábavnú chudobu inštinktov u nemeckých filológov, keď pristupujú k dionýzovskej myšlienke. Predovšetkým slávny Lobeck²⁹¹, ktorý sa s úctyhodnou istotou medzi knihami vyschnutého červa vplazil do sveta tajuplných pomerov²⁹², aby si nahovoril, že je vedec, a zatiaľ bol smiešne ľahkoverný a detinský – tento Lobeck vyhlásil s celým vypätím učenosti, že všetky tieto kuriozity nestoja za nič. Pripustil, že kňazi mohli odovzdať účastníkom týchto orgií pár nie bezcenných údajov, napríklad, že víno povzbudzuje k radosti, že človek sa môže občas živiť plodmi, že rastliny na jar rozkvitnú a na jeseň zvädnú. Pokiaľ ide o toto zarážajúce bohatstvo obradov, symbolov a mýtov orgiastického²⁹³ pôvodu, ktorým je antický svet doslova preplnený, bolo to Lobeckovi zámenkou, aby bol ešte o stupeň duchapľnejší. „Keď Gréci, povedal v *Aglaophamus*, nemali čo robiť, vtedy sa smiali, skákali, behali dookola, alebo, pretože niekedy na to človek dostane chuť, posadali si, plakali a nariekali. Neskôršie tam prišli *iní* a hľadali

²⁸⁸ Nietzsche sa aj v *Ecce homo* predstavuje ako dynamit, ktorý vynašiel v r. 1866 Alfred Nobel.

²⁸⁹ *Polis* – mesto ako politicky organizovaná spoločnosť, kľúč k porozumeniu gréckej civilizácii.

²⁹⁰ V novembri 1889 napísal Burckhardt svojmu vydavateľovi Seemannovi, že nikdy nenapísal knihu o civilizácii Grékov; že „nešťastný profesor Nietzsche, ktorý je t.č. v bláznici“, si pomýlil jeho prednášky s knihou.

²⁹¹ Christian August Lobeck (1781-1860), profesor filológie v Königsbergu, napísal *Aglaophamus* (S očarujúcim chýrom, 1829) o antických svedectvách mystérií; Nietzsche čítal tú knihu ešte r. 1868.

²⁹² Ide o dionýzovské slávnosti.

²⁹³ *Orgiazmus* – duševné vzrušenie, najmä náboženské, vyskytujúce sa predovšetkým pri orgiách na počesť určitých božstiev.

nejakú príčinu tohto nápadného správania; tak vznikli na vysvetlenie tých zvykov nespočetné legendy a mýty. Na druhej strane časom sa uverilo, že tento veselý zhon, ktorý sa dial v slávnostné dni, nutne patrí k oslave, takže sa zachoval ako nevyhnutná súčasť bohoslužby.“ – To je táranie hodné opovrhnutia a som istý, že Lobecka nikto nebude brať vážne. Celkom inakšie sa nás dotýka, keď preverujeme pojem „grécky“ v ponímaní Winckelmanna²⁹⁴ a Goetheho a nachádzame ho nezlučiteľný s javom, z ktorého dionýzovské umenie vyrastá – s orgiazmom. Naozaj nepochybujem o tom, že Goethe bol schopný niečo také (orgiastické myšlienky) z možností gréckej duše vylúčiť. *Z toho vyplýva, že Goethe Grékom neporozumel.* Pretože *základná skutočnosť* helénskeho inštinktu – jeho „vôľa žiť“ – sa prejavuje až v dionýzovských mystériách, v psychológii dionýzovského stavu. Čo si zaručoval Helén týmito mystériami? *Večný život, večný návrat života; sľúbenú a budúcnosť zasvätenú minulosti; triumfálne Áno životu ponad každú smrť a zmenu; skutočný život ako kolektívne prežívanie plodením a mystériami pohlavnosti.* Preto bol pre Grékov *pohlavný* symbol osobitným posvätným symbolom²⁹⁵, bol vlastným hlbokým zmyslom celej antickej zbožnosti. Každá podrobnosť v akte plodenia, tehotenstva a narodenia vyvolávala najvyššie a najslávnostnejšie pocity. V učení o mystériách je bolesť vyhlásená za svätú: „pôrodné bolesti“ rodičky posväcujú každú *bolesť* – všetko nastávajúce a rastúce, všetko, čo sľubuje budúcnosť, *vyžaduje bolesť* ... Aby existovala radosť z tvorenia, aby sa vôľa žiť večne sama potvrdzovala, *musí* večne existovať aj „utrpenie rodičky“ ... Toto všetko znamená slovo Dionýzos: Nepoznám vyššiu symboliku ako túto *grécku*, symboliku dionýzovských osláv. Najhlbší inštinkt života, ktorého cieľom je budúcnosť života, večnosť života, sa v nej precítiť uje nábožensky – a samotná cesta k životu, plodenie, je *svätou* cestou ... Až kresťanstvo, ktoré má vo svojich základoch nevraživosť *voči* životu, urobilo z pohlavnosti niečo nečisté: vrhlo *špinu* na začiatok, na predpoklady nášho života ...

5

Psychológia orgiazmu ako prekypujúceho pocitu života a sily, pri ktorom aj bolesť stimuluje, mi bola kľúčom k pojmu *tragického* pocitu, ktorý zle pochopil Aristoteles a osobitne naši pesimisti. Tragédia je tak ďaleko od dokazovania pesimizmu Helénov v schopenhauerovskom zmysle, že sa dá považovať skôr za jeho rozhodné odmietnutie a *pravý opak*. Povedať Áno životu aj v jeho najcudzejších a najtvrdších situáciách; vôľa žiť, s radosťou *obetujúc* aj najvyššie typy vlastnej nevýčerateľnosti – *toto* som nazýval dionýzovským, toto som spoznal ako most, ktorý vedie k psychológii *tragického* básnika. *Nie*, aby sa zbavil hrôzy a súcitu, *nie*, aby sa očistil od nebezpečného vzrušenia jeho energickým vybitím – tak to robil Aristoteles²⁹⁶. Ale aby sa ponad hrôzu a súcit *sám stal* večnou rozkošou z nastávania, tou rozkošou, ktorá v sebe má aj *rozkoš z ničenia* ... A tým sa nanovo dotýkam miesta, z ktorého som kedysi vyšiel – „Zrodenie tragédie“²⁹⁷ bolo moje prvé

²⁹⁴ J.J. Winckelmann (1717-1768), nemecký archeológ a historik umenia staroveku.

²⁹⁵ Pri dionýzovských oslavách defillovali ženy mávajúc obrovskými falusmi.

²⁹⁶ Podľa Aristotelovej *Poetiky* má v divákovi pri tragédii prežitie súcitu (*eleos*) a strachu (*phobos*) „očistiť“ jeho dušu od týchto dvoch vášní (*katharsis*).

²⁹⁷ Nietzscheho prvé veľké dielo (1872), ktoré u vtedajších helenistov vyvolalo škandál.

prehodnotenie všetkých hodnôt: tým sa opäť staviam na pôdu, z ktorej rastie moje chcieť, moje *môcť* – ja, posledný žiak filozofa Dionýza, ja, učiteľ večného návratu ...

Hovorí kladivo

Tak vravel Zarathustra ²⁹⁸

„Prečo si taký tvrdý!“ povedal raz diamantu kuchynský uhol: „Či nie sme blízki príbuzní?“

Prečo ste takí mäkkí? Ó, bratia moji, *pýtam* sa vás: či nie ste – moji bratia?

Prečo ste takí mäkkí a uhýbaví a poddajní? Prečo je toľko popierania a zapierania vo vašich srdciach? Tak málo osudu vo vašom pohľade?

Ak nechcete byť osudom a neúprosní: ako by ste raz mohli so mnou – zvíťaziť?

A ak vaša tvrdosť nechce metať blesky a párať a rezať: ako by ste raz mohli so mnou – tvoriť?

Všetci tvoriaci sú tvrdí. Musí byť pre vás rozkošou pritlačiť ruku na tisícročia ako na vosk, –
– rozkošou, písať na vôľu tisícročí ako do kovu, – do tvrdšieho než kov, ušľachtilejšieho než kov. Len čo je celkom tvrdé, je najušľachtilejšie.

Túto novú tabuľu, ó, bratia moji, staviam nad vás: *bud'te tvrdí!*

²⁹⁸ Odstavec z *Tak vravel Zarathustra*, III, „O starých a nových tabuliach“, § 29, s. 153. Text je inšpirovaný z fragmentu Novalisa z r. 1798; pod tabuľami sa myslí Desatoro prikázaní, diktovaných Mojžišovi na hore Sinaj.

Sem dať zo s. 4 :

Diela Friedricha Nietzscheho

v preklade Rastislava Škodu

vo vydavateľstve IRIS:

Tak vravel Zarathustra – Kniha pre všetkých a pre nikoho (2002)

Antikrist – Pokus o kritiku kresťanstva (2003)

Ecce homo – Ako sa človek stane tým, čím je (2004)

Súmrak modiel – Ako sa filozofuje kladivom (2007)

Iné:

Paul Kurtz: Zakázané ovocie – Etika humanizmu. Preložil a vydal Rastislav Škoda,
Bratislava 1998.

(zadná strana obálky)

Vo svete je viac modiel ako skutočností: pre tie je určený *môj* „uhrančivý pohľad“ na tento svet, aj moje „uhrančivé ucho“ ... Tu raz klásť otázky *kladivom*, a, možno, ako odpoveď počuť ten slávny dutý tón, čo vychádza zo zduťých vnútorností – aká to rozkoš pre toho, čo má ešte uši za ušami, – pre mňa, starého psychológa a lapača potkanov, ktorému *sa musí ohlásiť* práve to, čo by chcelo ostať nemé ... Tento malý spis je *veľké vyhlásenie vojny*; a čo sa týka výsluchu modiel, nie sú to tento raz súčasné modly, ale *odveké*, na ktoré sa bije kladivom ako hudobnou ladičkou, – niet starších, presvedčenejších, nafúkanejších modiel ... ani dutejších ... čo nebráni tomu, aby sa im *najviac verilo*; ani sa nehovorí, najmä v najvznesenejšom prípade, modla ... (F.N.)

Stojíme na prahu novej svetovej transmoderny so všetkými jej ešte aj dnes v mnohom nemysliteľnými následkami, napríklad so všeobecnou svetonázorovou predstavou univerza bytia bez existencie jeho transcendentálneho Subjektu, čiže laicky povedané: pred existenciou sveta už definitívne bez Boha, v ktorom sa človek bude musieť naučiť žiť v novej forme svojej kultúrnej i mravnej vyspelosti. A pretože inú konštruktívnu cestu vývoja ľudstvo nemá, snažím sa byť aj ja jej nadšeným obhajcom (Marina Čarnogurská).

Bibliografia (k súmraku modiel, za Poznámky a vysvetlivky alebo na str. 105)

Éric Blondel, Friedrich Nietzsche *Crépuscule des Idoles – Traduction originale, notes et analyse* (Pôvodný preklad, poznámky a rozbor), Hatier, Paris 2001.

Giorgio Colli et Mazzino Montinari, Textes et variantes (Texty a varianty) ku knihe *Le crépuscule des idoles ou Comment on philosophe au marteau*, Éditions Gallimard, Paris 2003.

Marina Čarnogurská, Prečo transmoderna a prečo sa snažím byť jej obhajcom, online *Zborník abstraktov prednášok* na medzinárodnej vedeckej konferencii Prešovskej univerzity v dňoch 16.-17. februára 2006.

Walter Kaufmann a R.J. Hollingdale, *Twilight of the Idols*, translations from the original German, (1895), online na <http://www.handprint.com/SC/NIE/GotDamer.html>.

Peter Pütz, „Introduction“ ku knihe *Le crépuscule des idoles ou Comment on philosophe au marteau* v zbierke Friedrich Nietzsche *Oevre*, tome II, Éditions Robert Lafont, Paris 1993.

Rüdiger Safranski, Nietzsche – Biographie eines Denkens (Nietzsche – Biografia jedného myslenia), Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main 2002.